
ČLÁNKY A STUDIE

Organizační vývoj SNB v 80. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku¹

› Iva Kvapilová

Nové státní uspořádání ČSSR uzákoněné v roce 1968 a snaha vybudovat československou federaci přinesly nemálo problémů také s fungování bezpečnostního aparátu. V souvislosti s vydáním nového ústavního zákona a dalších zákonných norem, kterými byly realizovány úpravy státoprávního uspořádání ČSSR, byla přeorganizována také oblast vnitřního pořádku a bezpečnosti státu. Vytvořením tří ministerstev vnitra, aniž by byl bezprostředně a v dostatečné míře vymezen obsah jejich působnosti, a tím zajištěn plynulý chod celé bezpečnostní soustavy, byly narušeny vazby mezi jednotlivými částmi řídicího mechanismu a ztížena komunikace ve všech směrech. Během sedmdesátých let tak docházelo k neustálému a stále komplikovanějšímu hledání možné podoby řízení a fungování bezpečnostní administrativy. Permanentní přesouvání kompetencí na Federální ministerstvo vnitra ČSSR, týkající se veškerých bezpečnostních složek, vedlo k postupnému prosazení centralistické koncepce v řízení všech tří ministerstev vnitra. Vítězství a následné prosazení normalizační politiky umožnilo definitivní obnovení politického charakteru bezpečnostních orgánů jako mocenskopolitického nástroje nových stranických a státních struktur.

Přes všechny problémy bylo období budování tzv. rozvinuté socialistické společnosti považováno za nejúspěšnější etapu ve vývoji nejen bezpečnostního aparátu. Husákov režim, ve snaze dodat své existenci alespoň zdání legitimacy a odvrátit pozornost od ztráty politické svobody, soustředil část finančních zdrojů na zlepšování materiálních podmínek obyvatel a zdůrazňoval konzumní styl života. Teprve ve druhé polovině sedmdesátých let se musel začít vyrovnávat s intenzivnějšími projevy opozičního tlaku. Avšak i ten se začal objevovat zejména v prostředí tzv. alternativní kultury, kdy zahájily dvě hlavní opoziční skupiny intelektuálů a umělců – Charta 77 a Výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných (VONS) – diskuzi o veřejných problémech.

Už v sedmdesátých letech začala československá plánovaná ekonomika trpět v důsledku ropných krizí (1973 a 1979) vysokými náklady za energie a rozpočtovým deficitem. Koncem sedmdesátých let se pak situace ještě zhoršila a vážný nedostatek

1 Organizační vývoj komunistického bezpečnostního aparátu od roku 1945 je zmapován v předchozích Sbornících ABS, resp. AMV: č. 1/2003, č. 2/2004, č. 3/2005, č. 5/2007. (Kontinuálně zachován pravopis názvů složek a jejich součástí – pozn. ed.)

spotřebního zboží nutil odpovědné činitele snižovat investice a čelit inflaci a sociálnímu neklidu. To nakonec vedlo znervóznělé komunisty k personální výměně na postu generálního tajemníka KSČ v roce 1987, kdy Gustáva Husáka vystřídal Milouš Jakeš. Široká opozice proti režimu se však začala formovat až v listopadu 1989, i když studentské opoziční hnutí existovalo již více než rok.

Také z hlediska mezinárodně-politického ovzduší se komunistům jejich vládnutí stále více komplikovalo. Vzhledem k tomu, že se již nemohli spolehnout na svého „velkého sovětského bratra“ a že se dostávali do stále větších a v rámci plánovaného hospodářství neřešitelných problémů, došlo po listopadových událostech v roce 1989 k naprostému zhroucení komunistického režimu nejen v Československu. Vláda si pravděpodobně nebyla jistá nejen loajalitou bezpečnostního aparátu a ozbrojených sil, ale i mezi samotnými komunisty by těžko hledala ochotu bránit zkrachovalý režim silou.

Federální ministerstvo vnitra (FMV)

Na počátku osmdesátých let platila zatím poslední norma v organizační struktuře ministerstva účinná od 1. srpna 1979, vyhlášená Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 13 ze 4. července téhož roku² a následovaná dalšími drobnými úpravami v rozdělení odpovědnosti za řízení útvarů FMV a útvarů SNB podřízených FMV, či smrstí nově vydaných organizačních řádů jednotlivých útvarů v roce 1980. V roce 1981 pak úsilí o legalizaci nových úprav v organizační struktuře FMV pokračovalo vydáváním dalších organizačních řádů a směrnic.

K přesnějšímu vymezení postavení a působnosti Federální správy VB a její součinnosti s útvary FMV, s útvary ministerstev vnitra obou republik, se Sborem národní bezpečnosti, se Správou vojsk MV a Hlavní správou Pohraniční stráže a ochrany státních hranic byl vydán v Rozkaze MV ČSSR č. 1³ dne 12. ledna 1981 nový organizační řád Federální správy VB. Práce na této organizační normě byly zahájeny již v roce 1976 a v roce 1978 byl tento materiál připomínkován pouze jediným útvarem Ministerstva vnitra ČSR – štábem MV ČSR (dále pak již nebylo připomínkové řízení organizováno). Vytýkané nedostatky, zčásti věcného charakteru, z větší části pak vyplývající z nerespektování zákonné působnosti federace a republik v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti, nebyly v konečném znění odstraněny.

Správa, jako federální útvar SNB, tedy měla být podle nového organizačního řádu řídicím, ale i výkonným útvarem ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnos-

2 Více viz KVAPILOVÁ, Iva : *Organizační vývoj SNB v 70. letech se zaměřením na jeho veřejnobe-
zpečnostní složku* (dále Organizační vývoj SNB v 70. letech). In: *Sborník Archivu bezpečnostních
složek* 5/2007, s. 76–82.

3 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

ti vymezených do kompetence Veřejné bezpečnosti,⁴ a to zejména při odhalování trestné činnosti související s paděláním a pozměňováním peněz a známek, při trestné činnosti související s nedovolenou výrobou a držením omamných prostředků, při odhalování trestných činů páchaných na území obou republik nebo trestných činů páchaných československými občany v cizině. Vedla kriminalistické a jiné evidence a statistiky pro potřebu VB, zajišťovala celostátní pátrání, v rámci VB řídila expertizní činnost a vědecko-výzkumné práce⁵. V rozsahu stanoveném ministrem měla Federální správa VB koordinovat činnost Veřejné bezpečnosti obou republik i územních útvarů SNB. Zejména měla sestavovat a předkládat ministrovi ke schválení návrhy dlouhodobých prognóz, podklady pro střednědobé a roční plány činnosti VB, provádět nebo řídit operativní rozpracování závažných případů trestné činnosti, metodicky řídit kriminalisticko-technickou práci i boj proti trestné činnosti ve složce VB a konat zde také kontrolní práci⁶. Měla navrhnout jednotnou koncepci požární ochrany a řídit výcviková střediska služební kynologie a chovatelské stanice.⁷ V čele správy stál náčelník, který zajišťoval plnění úkolů správy

- 4 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Z právního hlediska zde byla zaměněna působnost FMV ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, vymezená taxativně zákonem (zákon č. 128/1970 o vymezení působnosti ČSSR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti) s převážnou náplní složky VB, která svou existencí sloužila zejména k zajišťování vnitřního pořádku a bezpečnosti. Navíc FS VB uvedené pravomoci nezajišťovala přímo, ale v souladu se směrnicemi pro řízení VB pouze prostřednictvím příslušného náměstka ministra vnitra ČSSR (např. RMV ČSSR, ČSR a SSR č. 4/1979). Text nové normy také nerespektoval zákonnou dikci, podle níž FMV řídilo pouze „některé dílčí činnosti útvarů“ Veřejné bezpečnosti a ne útvary VB. Kromě toho nebylo jednoznačně rozlišeno, v čem měla FS VB provádět přímý výkon, a v čem se měla podílet na řízení činností složky VB.
- 5 Tamtéž. Nepochybně to byl jeden z hlavních úkolů FS VB. V praxi mělo však jít jen o taktická a metodická doporučení, takže na základě zákona se měla FS VB obracet se svými doporučeními na orgány pověřené bojem proti trestné činnosti a odpovědnými za tuto činnost, tedy na příslušné orgány obou republik, což nový organizační řád FS VB nerespektoval.
- 6 Tamtéž. Oprávnění FS VB koordinovat činnost orgánů republik při řízení ozbrojených bezpečnostních sborů závaznými pokyny však nemohla být přenášena na útvar FMV (v podstatě by tak řídil ústřední orgán státní správy) ani vázána na rozsah stanovený ministrem, neboť ten byl dán zákonem. Navíc zřejmě nebylo nutné koordinační funkci FS VB konstruovat, když směrnice pro řízení VB dávala toto oprávnění náměstkovi MV ČSSR. Problematická byla také formulace o řízení rozpracování závažných případů trestné činnosti, což znamenalo, že FS VB měla bez potřebné právní opory oprávnění vztáhnout na sebe řízení operativního rozpracování v jakékoliv fázi objasňování Veřejnou bezpečností. Vedle toho směrnice pro řízení VB vymezovala pouze tři stupně řízení VB – ministerstva, kraje a okresy, včetně funkcionářů oprávněných k řízení na těchto stupních. Proto oprávnění FS VB „celostátně řídit“ bylo tedy pouze fiktivní.
- 7 Tamtéž. Nová organizační norma také nerespektovala, že požární ochrana byla ve výlučné →

vydáváním „Pokynů náčelníka správy“; vedoucími funkcionáři byli I. zástupce náčelníka a zástupce náčelníka.

Organizační struktura Federální správy VB však byla částečně změněna, po-
případě její útvary přejmenovány. Podle této normy ji tedy tvořily:

- **vnitřní odbor** – odpovídal za organizaci a připravoval jednání štábních a operativních porad náčelníka, evidoval a vedl dokumentaci usnesení stranických orgánů a rezortních předpisů, vedl jednací protokol, řídil a kontroloval spisovou službu, zajišťoval redakční činnost u odborných časopisů a publikací vydávaných správou
- **inspekce náčelníka** – prováděla šetření kázeňských přestupků, objasňování přečinů a vyhledávání nebo vyšetřování trestných činů příslušníků správy a předávala je inspekci ministra, vedla jejich evidenci a zpracovávala rozborů, přijímala stížnosti, oznámení a podněty občanů
- **kádrové a školské oddělení**
- **obránná příprava a ochrana** – zpracovávala plány materiálně-technického zabezpečení za branné pohotovosti státu, s příslušnými útvary FMV, SNB, MV ČSR, MV SSR a civilní obrany předkládala návrhy předpisů k otázkám mobilizačního charakteru, mimořádným bezpečnostním opatřením, civilní obrany branné bezpečnostní přípravy a ochrany utajovaných skutečností. Zajišťovala přípravu a výcvik speciálních skupin vytvořených v rámci správy k plnění úkolů MBO a BPS a zabezpečovala ostrahu objektů správy
- **štáb** – zpracovával za složku VB podklady pro základní zaměření činnosti SNB a vojsk MV, návrhy plánovacích dokumentů správy a koordinoval jejich obsah republikovými ministerstvy vnitra a správami VB KS SNB. Sledoval stav, změny a vývojové tendence veřejně-bezpečnostní situace, zajišťoval včasnou informovanost vedoucích funkcionářů správy a navrhoval potřebná opatření, odpovídal za operační středisko správy. Spolupracoval se Správami vyšetřování VB, Správami pořádkové a dopravní služby VB a Vysokou školou SNB při tvorbě rezortních předpisů, připravoval pro náčelníka správy podklady k rozhodnutí sporů o příslušnost k vyšetřování a objasňování trestné činnosti, připravoval jednání vědecké rady náčelníka Správy. Plnil funkci sekretariátu tohoto orgánu a řídil vynálezecké a zlepšovateľské hnutí, soustřeďoval, anotoval a uchovával informace z oblasti služeb VB publikované v domácích i zahraničních časopisech, zpracovával a distribuoval anotační přehledy určeným útvarům FMV, SNB, MV ČSR a MV SSR
- **oborové výpočetní a informační středisko Veřejné bezpečnosti (OVIS VB)** – bylo řídicím a výkonným pracovištěm v oblasti realizace a provozu podsystemu VB

→ kompetenci republik, a směřovala zkoumání praxe s hledáním nových možností kynologie. V textu mělo být vyjádřeno, že FS VB pouze doporučuje opatření ke zvýšení úrovně služební kynologie.

v rámci odvětvového automatizovaného systému řízení FMV a obou republikových MV. Zabezpečovalo provoz a využívání kartotékových evidencí a archivních dokumentů pomocí moderních technologií, metodicky řídilo a koordinovalo činnost statisticko-evidenčních oddělení v rozsahu zpracovávaných evidencí a statistik VB, na úseku správních agend VB zabezpečovalo výrobu občanských průkazů, technických prostředků a příslušných tiskopisů, vedlo evidenci sérií OP podle distribuce útvarů VB. Vydávalo pro federální orgány povolení pro nákup zbraní a střeliva a vedlo s tím související evidenční a spisovou agendu, zajišťovalo výrobu a distribuci propustek do hraničního pásma pro útvary VB a vydávalo pro federální orgány propustky do hraničního pásma

- **Federální kriminální ústředna** – řídila a koordinovala činnost útvarů VB při odhalování určené trestné činnosti, zajišťovala celostátní pátrání po osobách a věcech, zabezpečovala v rozsahu stanoveném náčelníkem správy využívání a aktualizaci bezpečnostních evidencí VB a identifikačních prostředků k typování a odhalování pachatelů trestných činů, vyhodnocovala informace o stavu a vývoji kriminality a předkládala k realizaci návrhy opatření v boji proti kriminální trestné činnosti, řídila výcviková střediska služební kynologie a chovatelskou stanici VB, zajišťovala výcvik psovodů VB a služebních psů
- **Kriminalistický ústav VB⁸** – prováděl vědecko-výzkumnou činnost v oborech kriminalistické techniky, taktiky a metodiky, zkoušky a oponentní řízení k výsledkům výzkumu a vývoje v této oblasti, zpracovával náročné kriminalisticko-technické expertizy pro útvary SNB a orgány činné v trestním řízení, prováděl analýzy forem a způsobů páchání trestné činnosti, předkládal návrhy na preventivní opatření, metodicky řídil a kontroloval oddělení kriminalistické techniky a expertiz na správách VB krajských správ SNB
- **Hlavní inspektorát pořádkové a dopravní služby** – vyhotovoval rozborů, zprávy a soustřeďoval informace v oblasti ochrany veřejného pořádku, bezpečnosti a plynulosti silničního provozu a využíval výsledky uvedených rozborů pro metodicko-řídící, kontrolní a normotvornou činnost po této odborné linii, ve spolupráci s republikovými orgány zpracovával návrhy předpisů a řídících aktů k zabezpečení jednotného postupu v pořádkové a dopravní službě, návrhy předpisů pro organizování a řízení Pomocné stráže VB, plnil funkci celostátního koordinačního pracoviště pro přípravu, výstavbu a využívání automatizovaných systémů řízení silničního provozu, spolupracoval v oblasti bezpečnosti silničního provozu se stálou komisí RVHP pro dopravu a s výborem pro vnitrozemskou dopravu Evropské hospodářské komise OSN, vedl evidenci vyhrazených krycích státních poznávacích značek vozidel, evidenci SPZ vozidel zastupitelských úřadů, mezinárodních organizací a zahraničních

8 Bližší působnost a postavení Kriminalistického ústavu VB jako vědeckovýzkumného pracoviště stanovil „Statut Kriminalistického ústavu VB“ vydaný v příloze RMV č. 19/1966.

firem, prováděl zkoušky a vydával řidičské průkazy, zajišťoval výrobu a distribuci SPZ a tiskopisů dopravních inspektorátů VB

- **Odbor služby ochrany objektů** – ve spolupráci s příslušnými útvary MV ČSR a MV SSR zpracovával studie a rozborů k problematice ochrany objektů a návrhy předpisů, metodických pokynů a instrukčních návodů k technologii a taktice nasazování prostředků zabezpečovací a nástrahové techniky VB, plnil vymezené úkoly pro civilní výzkumné, vývojové a výrobní organizace v oboru zabezpečovací techniky, posuzoval z odborně-bezpečnostního hlediska zabezpečovací prostředky, které měly být zavedeny do výroby, vyjadřoval se na vyžádání k projektům důležitých objektů národního hospodářství z hlediska jejich ostrahy, poskytoval informace, doporučení a posudky k opatřením na zvýšení účinnosti ochrany majetku
- **Hlavní inspektorát požární ochrany** – koordinoval a zabezpečoval vzájemnou spolupráci orgánů požární ochrany podle usnesení stranických a státních orgánů a zásad stanovených všemi třemi ministry vnitra, zpracovával návrhy koncepce rozvoje požární ochrany, podílel se na poskytování mezinárodní pomoci při likvidaci požárů a živelních pohrom, připravoval jednání, kontroloval plnění přijatých usnesení, spravoval finanční prostředky a plnil funkci sekretariátu Československého technického výboru pro prevenci a hašení požárů

Poradními orgány náčelníka správy byly, stejně jako u jiných útvarů, štábní a operativní porady, jejíž členy a podrobnosti o způsobu jednání stanovily jednací řády, které vydával náčelník správy. Dalším poradním orgánem náčelníka správy byla vědecká rada, která zase posuzovala otázky vědecko-technického rozvoje ve složce VB v rozsahu gesční odpovědnosti dané Federální správě VB. Podle potřeby pak mohl náčelník zřizovat stálé nebo dočasné poradní orgány a komise k řešení závažných otázek. V roce 1983 byl na FMV zřízen Rozkazem MV ČSSR č. 8⁹ z 18. dubna 1983 další nový poradní orgán ministra – ústřední štáb Pomocné stráže VB, jehož činnost však zabezpečovala FS VB jak po stránce výkonné, kontrolní a analytické, tak i po stránce plnění úkolů souvisejících s kontrolní, koordinační a metodickou činností ústředního štábu PS VB.

I když byl nový organizační řád Federální správy VB výsledkem pětiletého úsilí a odrážel dosavadní vývoj a organizační výstavbu tohoto útvaru, z hlediska republikových ministerstev vnitra se jevil jako důsledek trvale nesprávného chápání funkcí FS VB a jejího postavení ve složce VB. Zejména vytvoření některých součástí FS VB, například Hlavního inspektorátu pořádkové a dopravní služby, odboru služby ochrany objektů a Hlavního inspektorátu požární ochrany, bylo zjevně nesystémové řešení přispívající k násobení řídicích činností v této složce bezpečnostního aparátu. Nová organizace FS VB pak byla brzy upravena Rozkazem náčelníka FS VB č. 64/1982, kdy byl zřízen výkonný odbor FKÚ.

Dalších dílčích změn v organizační struktuře se dočkala FS VB v Rozkazech náčelníka FS VB č. 20, 23¹⁰ a 24, které pak byly zrušeny Rozkazem náčelníka FS VB č. 6¹¹ dne 7. února 1989 v souvislosti s vydáním nového organizačního řádu v příloze Rozkazu náčelníka FS VB č. 4¹² ze dne 26. ledna 1989. Zde pak byly zakotveny všechny dosavadní změny i jednotlivé kompetence náčelníka a jeho zástupců.

Federální správu VB nakonec tvořily tyto organizační celky:

- organizační a operační odbor
- inspekce náčelníka
- kádrová skupina
- skupina obrany
- analyticko-informační a plánovací odbor
- Federální kriminální ústředna – I. odbor
- odbor pořádkové a dopravní služby – II. odbor
- odbor kriminalistických evidencí a statistik – III. odbor
- oborové výpočetní a informační středisko VB – IV. odbor
- odbor ochrany objektů a technického rozvoje – V. odbor
- odbor projekce uceleného informačního systému VB
- Kriminalistický ústav VB

Vydávání nových organizačních řádů a směrnic se samozřejmě dotklo i státo-bezpečnostních útvarů. V rozkaze federálního ministra vnitra č. 2¹³ z 12. ledna 1981 s účinností od 1. února 1981 vyšel další organizační řád Správy zpravodajské techniky, který rušil předešlý řád, vydaný Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 10/1979.

Následoval Rozkaz MV ČSSR č. 4¹⁴ z 20. ledna 1981, kterým byl vydán organizační řád Správy vyšetřování StB. Ta vyšetřovala především trestné činy proti základům republiky a bezpečnosti státu. Ve věcech vyšetřování jí podléhaly odbory vyšetřování StB na krajských správách SNB a odbor vyšetřování StB ve vojenské kontrarozvědce. Náčelníci KS SNB řídily tyto útvary pouze ve věcech mobilizační připravenosti a pohotovosti. Tento řád ale neplatil dlouho a v souvislosti se změnami v podřízenosti územních útvarů vyšetřování StB jej nahradil nový organizační řád, vydaný v Rozkaze ministra vnitra ČSSR č. 35¹⁵ z 30. prosince 1981. Zde již byly zohledněny úpravy v podřízenosti výše uvedených útvarů, které vyšly v Rozkaze MV ČSSR č. 22¹⁶ dne

10 ABS, nezpracovaný materiál (přírůstek – Organizační řády).

11 Tamtéž.

12 Tamtéž.

13 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

14 Tamtéž.

15 Tamtéž.

16. července 1981. Odbory vyšetřování StB začaly podléhat, mimo věcí týkajících se vyšetřování, zcela náčelníkům krajských správ SNB, i když personální pravomoc v instalaci náčelníka odboru vyšetřování StB (stanovená zvláštními předpisy) se neměnila. A nezměnila se ani povinnost náčelníků KS SNB zachovávat důsledně procesní samostatnost vyšetřovatelů ve věcech týkajících se vyšetřování.¹⁷

V souvislosti s upřesněním organizace Správy pasů a víz byl pak ještě Rozkazem MV ČSSR č. 20¹⁸ dne 22. června 1981 vydán také její organizační řád.

I ostatní útvary FMV se dočkaly nových norem pro svou organizaci. Rozkazem MV ČSSR č. 5¹⁹ byl 16. února 1981 s účinností od 1. února 1981 vydán nový organizační řád Letecké správy FMV, zřízené ministrem v roce 1979 k zabezpečení letecké přepravy nejvyšších stranických a státních představitelů, příslušníků SNB a vojsk MV, popřípadě k provádění přepravních akcí operativně-bezpečnostního charakteru pro útvary SNB a vojsk MV. Rozhodnutím federálního ministra vnitra z 31. května 1975 byl samostatný zabezpečovací prapor MV, zřízený 1. února 1966, přejmenován na zabezpečovací pluk FMV²⁰. K upřesnění jeho kompetencí a úkolů vydal ministr vnitra ČSSR teprve svým rozkazem č. 30²¹ z 15. prosince 1981 směrnice pro jeho činnost, které platily od 1. ledna 1982. Také pro krajské správy MV byly v roce 1963 zřízeny zabezpečovací roty, pro které se zřetelem k organizačním změnám, k nimž došlo

16 Tamtéž.

17 Tamtéž. Věcmi týkajícími se vyšetřování se rozumělo: Rozhodnutí o převzetí věci k vyšetřování, o zahájení trestního stíhání, o vznesení obvinění a o právní kvalifikaci skutku; rozhodování o postupu v průběhu vyšetřování, o provedení jednotlivých vyšetřovacích úkonů a postupů v dokazování; návrhy na vzetí či propuštění z vazby; zajišťovací úkony, zadržení, vydání a odnětí věci, domovní a osobní prohlídka, zadržení a otevření zásilek; využití zpravodajských prostředků pro potřeby vyšetřování; návrhy na ochranný dohled, ochranné léčení apod.; rozhodnutí o odnětí věci vyšetřovateli, o jejím přikázání jinému vyšetřovateli, o složení týmu vyšetřovatelů; řídicí, organizační, metodická a kontrolní činnost ve vlastním vyšetřování; péče o rozvoj politických a odborných znalostí vyšetřovatelů StB; hlásná služba, statistická a analytická činnost po linii vyšetřování.

18 Tamtéž.

19 Tamtéž.

20 Tamtéž. Zabezpečovací pluk FMV byl útvarem vojsk MV a při své činnosti se řídil příslušnými řády ozbrojených sil ČSSR a předpisy FMV. V době míru byl určen k organizování výchovy a výcviku vojáků základní služby zařazených v zabezpečovacím pluku FMV, v podřízených zabezpečovacích rotách KS SNB a Vysoké školy SNB; zajišťoval bojovou a mobilizační pohotovost útvarů FMV a útvarů SNB podřízených FMV; při mimořádných bezpečnostních opatřeních plnil úkoly ve prospěch FMV; zabezpečoval potřeby správy vojsk MV po stránce ubytovací, výstrojní, chemické, proviantní a železniční služby, zdravotnického zabezpečení, protipožárních opatření, vedení evidence oprav a údržby objektů; doplňoval podřízené zabezpečovací roty KS SNB a Vysoké školy SNB a provozní četu Správy vojsk MV vojáky v činné službě; organizoval a prováděl výcvik vlastních záloh.

21 Tamtéž.

v průběhu doby, vydal federální ministr vnitra svým rozkazem č. 31²² z 15. prosince 1981 nové směrnice k jejich činnosti.²³

Jednou z posledních reorganizací ministra Jaromíra Obziny bylo zřízení Správy kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (XIV. správy SNB), což mělo zřejmě vést k rozmělnění pravomocí jednotlivých správ zabývajících se státobezpečnostní problematikou. Vzniklou správu dostal podle nové organizace FMV, vyhlášené v Rozkaze MV ČSSR č. 1²⁴ z 1. února 1982 a účinností od 1. března 1982, do své gesce I. náměstek ministra vnitra ČSSR Ján Kováč.²⁵ Zároveň vydal ministr v tomto rozkaze zásady k rozdělení odpovědnosti za řízení útvarů a pravomoci vedoucích funkcionářů FMV, v nichž obnovil funkci I. náměstka, a zásady k projednávání a schvalování organizačních řádů jednotlivých útvarů FMV, federálních útvarů SNB a útvarů podřízených FMV. V nově vyhlášené organizaci FMV chyběl statisticko-evidenční odbor (který byl zřejmě zařazen do sekretariátu FMV), dále sekretariát federální koordinační komise pro bezpečnost silničního provozu a oddělení pro správu státních hranic.

Nová organizace **Federálního ministerstva vnitra** tak měla tuto podobu:

ÚTVARY FMV

- kancelář ministra vnitra ČSSR
- sekretariát FMV
- sekretariát I. náměstka ministra vnitra ČSSR
- sekretariáty náměstků ministra vnitra ČSSR²⁶
- inspekce ministra vnitra ČSSR
- Kádrová správa FMV
- Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV a jí podřízená školská zařízení SNB (IX. správa)

22 Tamtéž.

23 Tamtéž. Také zabezpečovací roty KS SNB byly jednotkami vojsk MV, jejich velitelé podléhali přímo veliteli praporu zabezpečovacích jednotek a jeho prostřednictvím pak veliteli zabezpečovacího pluku FMV. V době míru měly organizovat a provádět výchovu a výcvik vojáků základní služby a vojáků z povolání zařazených v rotách; udržovaly nepřetržitou bojovou pohotovost vlastní jednotky a plnily ve prospěch KS SNB úkoly při bezpečnostních akcích a mimořádných bezpečnostních opatřeních; v předepsaném rozsahu také zabezpečovaly spojení, automobilní a chemické služby.

24 Tamtéž.

25 ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu. Organizacia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990* (dále *Nástroj triedneho štátu.*) Edícia Dokumenty, ÚPN Bratislava 2005, s. 180.

26 Náměstek Kováč měl spisovou značku – N/Z, Hrušecký – N/V, Pješčak – N/B, Šilhavý – N/S, Vaníček – N/VS. Rukopisná poznámka v RMV ČSSR č. 1/1982.

- Ekonomická správa FMV
- Správa hospodářského zabezpečení FMV
- Správa spojení FMV (VII. správa)
- Zvláštní správa FMV
- Správa vývoje automatizace FMV
- Technická správa FMV
- Letecká správa FMV (VIII. správa)
- Zdravotnická správa FMV
- Správa tělovýchovy a vrcholového sportu FMV
- investorský a projektový odbor FMV

FEDERÁLNÍ ÚTVARY SNB

a) složky Státní bezpečnosti

- Hlavní správa rozvědky (I. správa SNB)
- Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa SNB)
- Hlavní správa vojenské kontrarozvědky a jí podřízené útvary vojenské kontrarozvědky (III. správa SNB)
- Správa sledování (IV. správa SNB)
- Správa ochrany stranických a ústavních činitelů (V. správa SNB)
- Správa výkonné zpravodajské techniky (VI. správa SNB)
- Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa SNB)
- Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa SNB)
- Správa kontrarozvědky v Bratislavě (XII. správa SNB)
- Správa vyšetřování Státní bezpečnosti – řídila také odbory vyšetřování StB na krajských správách SNB
- Správa pasů a víz
- Správa kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (XIV. správa SNB)
- odbor zahraničního tisku (IV. odbor SNB)

b) složky Veřejné bezpečnosti

- Federální správa Veřejné bezpečnosti

ÚTVARY PODŘÍZENÉ FMV

- Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a jí podřízené útvary Pohraniční stráže a SNB (PS útvar 9600)
- Správa vojsk ministerstva vnitra a jí podřízené útvary vojsk ministerstva vnitra
- Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti
- Ústřední nemocnice Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra
- Stavební výroba FMV

Malé změny proběhly také v podřízenosti jednotlivých útvarů.²⁷ Ján Kováč získal do své pravomoci novou XIV. správu SNB (jak je uvedeno výše). Vladimír Hrušecký dostal řízení Technické správy FMV a ztratil Správu pasů a víz a oddělení pro správu státních hranic. Ján Pješčák nově řídil Správu pasů a víz a Vladimíru Hrušeckému předal Technickou správu. Pro Jaroslava Šilhavého se nic nezměnilo a také ministr si ponechal přímé řízení těch stejných útvarů. Miroslav Vaníček pak nově získal Správu hospodářského zabezpečení FMV.

V souvislosti s pobytem sovětských vojsk a s řešením problémů s tím spojených, vydal dosluhující ministr Obzina ve svém rozkaze č. 6²⁸ z 12. dubna 1983 s účinností od 1. července téhož roku „Směrnice o kontrarozvědné ochraně sovětských vojsk dočasně pobývajících na území Československé socialistické republiky a o součinnosti útvarů československé kontrarozvědky s útvarů Zvláštního odboru Výboru pro státní bezpečnost Svazu sovětských socialistických republik u Střední skupiny vojsk.“

Kontrarozvědnou ochranou sovětských vojsk se ve vymezeném rozsahu zabývala II., III., X., XI., XII., a XIV. správa SNB, správy Státní bezpečnosti krajských správ SNB a Federální správa VB.²⁹ Útvary československé kontrarozvědky měly používat podle nových směrnic agenturně-operativní prostředky umístěné v civilních prostředích v blízkosti stálých posádek sovětských vojsk, zejména v místech navštěvovaných pracovníky zastupitelských úřadů kapitalistických států nebo cizinci z těchto států, popřípadě v místech soustředění „nepřátelsky zaměřených osob“.

27 ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu*, s. 179–180.

28 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

29 Tamtéž. **II. správa SNB** odhalovala činnost cizích rozvědek a jejich agenturu zaměřenou proti sovětským vojskům, rozpracovávala osoby podezřelé z této činnosti a v souladu s operativními zájmy předávala tyto věci orgánům činným v trestním řízení, prověřovala signály získané o spáchaných trestných činech, které měly vztah k objektům sovětských vojsk, měla zabránit uskutečňování rozvědného pozorování (hlásila příjezd tzv. nepřátelských osob do míst dislokace sovětských vojsk, dokumentovala tuto činnost, zabezpečovala vybudování zátarasů, pozorovacích bodů apod.), vyhledávala možnosti k pronikání do cizích rozvědek a rozpracovávala civilní osoby, které udržovaly styky s příslušníky sovětských vojsk.

III. správa SNB a útvary vojenské kontrarozvědky se podílely na vnější kontrarozvědné ochraně sovětských vojsk, vyhledávaly, odhalovaly, rozpracovávaly a dokumentovaly nepřátelskou činnost cizích rozvědek a jejich agentury, koordinovaly s příslušnými útvary SNB kontrarozvědnou ochranu vojenských cvičení řízených ČSLA s účastí sovětských vojsk, také vyhledávaly možnosti pronikání do cizích rozvědek, prověřovaly občanské pracovníky ČSLA zařazené u sovětských vojsk, vyhledávaly, odhalovaly a dokumentovaly trestnou činnost páchanou proti sovětským vojskům, zejména příslušníky ČSLA a občanskými pracovníky ČSLA. **III. správa** pak ještě shromažďovala od všech útvarů VKR důležité poznatky o rozvědném pozorování.

X. správa SNB organizovala opatření k zabránění činnosti nepřátelsky zaměřených osob proti sovětským vojskům a jejich objektům, odhalovala a mařila nepřátelskou propagandu, aby →

V reorganizování Federálního ministerstva vnitra pokračoval také nový ministr Vratislav Vajnar.³⁰ Ke zvýšení „*efektivnosti kontrarozvědného boje proti podvratné činnosti vnějšího protivníka*“, tedy ke zkvalitnění analýzy, kontroly a koordinace práce jednotlivých státobezpečnostních útvarů, měl sloužit Rozkazem MV ČSSR č. 8³¹ z 19. července 1984 a s účinností dnem 1. srpna 1984 zřízený analyticko-koordinační odbor a odbor řízení a využití výpočetní techniky, které si ponechal ve své gesci ministr, a organizačně je začlenil ke kanceláři ministra vnitra. Analyticko-koordinační odbor měl zabezpečovat analýzu veškerých prověřených signálů o nepřátelské činnosti vnějšího protivníka vůči ČSSR, posuzovat racionálnost navrhovaných kontrarozvědných opatření a koordinaci kontrarozvědných útvarů na úseku boje proti nepřátelské činnosti vnějšího protivníka, a podle potřeby předkládat ministru vnitra příslušné návrhy či informovat ministra o registrované a dokumentované nepřátelské aktivitě vnějšího protivníka. Ověřené informace o této činnosti pak měl pravidelně ke každému poslednímu dni v měsíci dostávat od náčelníků operativních kontrarozvědných správ SNB a krajských správ SNB.

Základním posláním Odboru řízení a využití výpočetní techniky bylo přehodnocení stavu v zavádění a využití výpočetní techniky ve Federálním ministerstvu vnitra, Sboru národní bezpečnosti, Pohraniční stráží a vojscích MV a zpracování koncepce dalšího postupu a jeho koordinace. Odbor posuzoval návrhy a projekty pro rozvoj výpočetní techniky a zaujímal stanoviska k organizačním, materiálním a personálním

→ nedocházelo k ovlivňování příslušníků sovětských vojsk, odhalovala a likvidovala konspiraativní kanály k ilegální přepravě nepovolených materiálů do ČSSR, věnovala zvýšenou operativní pozornost družebním stykům se sovětskými vojsky, organizovaným jednotlivými kulturními a společenskými institucemi a organizacemi.

XI. správa SNB organizovala agenturně-operativní opatření v organizacích a objektech, které se podílely na zajišťování výstavby, zásobování, dopravy a materiálně-technickém zabezpečení sovětských vojsk, zabezpečovala kontrarozvědnou ochranu přesunů, vojenských transportů a spojení.

XII. správa SNB organizovala opatření ke znemožnění činnosti nepřátelsky zaměřených osob, organizovala agenturně-operativní opatření v organizacích a objektech podílejících se na materiálně-technickém zabezpečení a operativní činnost zaměřenou na družební činnost.

XIV. správa SNB organizovala kontrarozvědná opatření s cílem odhalovat, předcházet a zabíjet teroristickým akcím proti sovětským vojskům.

Správy StB prováděly v rámci své územní působnosti kontrarozvědnou ochranu podle pokynů výše uvedených správ SNB. **FS VB** zajišťovala zejména přesuny sovětských vojsk po silnicích a dokumentovala v rámci své odpovědnosti nepřátelskou činnost v době přesunů a podezřelé styky tzv. vízových cizinců a československých občanů s příslušníky sovětských vojsk.

30 JUDr. Vratislav Vajnar, CSc. (1930), ministrem vnitra ČSSR od 20. června 1983 do 11. října 1988.

31 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

záměrům. Přitom neměly být dotčeny působnost, odpovědnost a dosavadní organizační struktury útvarů zabývajících se touto problematikou.

Dalším zásahem do organizace státobezpečnostních útvarů bylo zrušení Správy kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (XIV. správy SNB) Rozkazem federálního ministra vnitra č. 16³² z 21. listopadu a účinností od 1. prosince 1985. Úkoly, které dosud plnila XIV. správa SNB měla převzít II. a XI. správa SNB a Správa vojsk ministerstva vnitra. Zároveň byl tímto rozkazem zřízen (jako speciální jednotka SNB určená k boji proti zvláště závažné trestné činnosti) odbor zvláštního určení, jenž ministr začlenil ke Správě vojsk MV. Mezi hlavní úkoly nového odboru patřilo podle rozhodnutí ministra vnitra ČSSR provádění zákroků proti osobám, které se svým jednáním dopouštěly zvláště závažné trestné činnosti, plnění speciálních úkolů při likvidaci protispolečenských hromadných vystoupení a při živelních pohromách. Dále pak zabezpečování výcviku vybraných specialistů z pořádkových jednotek krajských správ SNB, Pohotovostního pluku VB ČSR a Pohotovostního útvaru pro SSR. O nasazení odboru zvláštního určení však rozhodl federální ministr vnitra nebo jím pověřený náměstek. Teprve až Rozkazem MV ČSSR č. 19³³ z 5. prosince 1989 byla činnost odboru upravena a jeho základní poslání striktně omezeno na plnění úkolů při živelních pohromách a na zákroky proti terorismu, organizovanému zločinu a proti osobám dopouštějícím se zvláště závažné trestné činnosti, zejména útoků na integritu osob.

V souvislosti s výstavbou jaderných elektráren (JE) a k zajištění jejich bezpečnostní ochrany bylo Rozkazem MV ČSSR č. 20 z 2. prosince 1987 s účinností dnem 1. ledna 1988 povýšeno oddělení StB Okresní správy SNB Třebíč (také Trnava) na odbor Státní bezpečnosti v Okresní správě SNB Třebíč (i Trnava) s organizačním členěním na tři oddělení: oddělení s působností v územním obvodu okresní správy SNB s výjimkou objektu jaderné elektrárny, oddělení pro státobezpečnostní ochranu jaderné elektrárny; oddělení režimové ochrany jaderné elektrárny. Stejným rozkazem byly zřízeny v okresních správách SNB České Budějovice a Levice odbory Státní bezpečnosti, jež se dělily na skupinu s působností v územním obvodu OS SNB s výjimkou objektu JE; další dvě oddělení byla stejná jako v předešlém případě. Ministr také stanovil, že náčelník odboru StB byl zároveň zástupcem náčelníka OS SNB a zástupcem náčelníka odboru StB byl náčelník oddělení pro státobezpečnostní ochranu JE. Pro činnost oddělení režimové ochrany jaderných elektráren byly tímto rozkazem vydány i směrnice.

Také ostatní útvary FMV se dočkaly drobných změn. Na základě „Zásad řízení obrany ČSSR“, schválených Radou obrany státu v roce 1978, zřídil federální ministr vnitra rozkazem č. 15³⁴ z 28. října 1985 od 1. listopadu 1985 odbor obrany FMV

32 Tamtéž.

33 Tamtéž.

34 Tamtéž.

a nechal si jeho řízení ve své pravomoci. Úkolem odboru bylo zabezpečovat přípravu k bojové a mobilizační pohotovosti, zpracovávat válečnou agendu FMV a krajských správ SNB, řídit přípravu útvarů SNB k plnění zvláštních úkolů za branné pohotovosti státu, řídit všechny útvary obrany a zabezpečovat vydávání právních předpisů ve věcech příprav k obraně. Zároveň ministr vyčlenil z činnosti odborů (oddělení, skupin) obrany problematiku ochrany státního a služebního tajemství (utajované skutečnosti) a zapojil ji dnem 1. ledna 1986 do činnosti organizačně-operačních a vnitřních odborů (oddělení, skupin). Rozkaz MV ČSSR č. 17³⁵ z 18. listopadu 1986 pak organizačně včlenil odbor obrany, řízený stále ministrem, do kanceláře MV ČSSR. Na základě Rozkazu MV ČSSR č. 15³⁶ z 21. října 1986 přibyl do organizační struktury ministerstva odbor projekce uceleného informačního systému Státní bezpečnosti a odbor projekce uceleného informačního systému VB.

Po dvou letech ve funkci změnil federální ministr vnitra také personální obsazení postů náměstků a nově rozdělil i odpovědnost za řízení útvarů FMV, federálních útvarů SNB a útvarů podřízených FMV.³⁷ Od 12. listopadu 1985 měl I. náměstek Alojz Lorenc odpovědnost za Správu spojení, za Zvláštní správu FMV, za Správu vývoje automatizace FMV, za Technickou správu FMV, za Správu kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli, za Správu kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky a za Vysokou školu SNB. Další nový náměstek Pavol Vaňo řídil Leteckou správu FMV, Správu pasů a víz a Federální správu VB a náměstek Rudolf Šubrt Ekonomickou správu FMV, Správu hospodářského zabezpečení FMV, Správu sledování, Správu vyšetřování StB a odbor zahraničního tisku. Staronový náměstek Hrušecský měl teď v pravomoci IX. správu, Správu kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli, Hlavní správu vojenské kontrarozvědky, Hlavní správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a Správu vojsk ministerstva vnitra. U náměstka Šilhavého zůstala nezměněna odpovědnost za Zdravotnickou správu FMV, za Správu tělovýchovy a vrcholového sportu FMV, za investorský a projektový odbor FMV, za Ústřední nemocnici SNB a vojsk MV a za stavební výrobu FMV. Ministr si ponechal ve svém řízení kancelář ministra vnitra ČSSR, sekretariát FMV, inspekci ministra vnitra ČSSR, Kádrovou správu FMV, odbor obrany FMV, Hlavní správu rozvědky, Správu ochrany stranických a ústavních činitelů a nově Správu zpravodajské techniky a Správu kontrarozvědky v Bratislavě.

Dnem 1. listopadu 1987 byl Rozkazem MV ČSSR č. 18³⁸ z 9. října 1987 také konečně dán do trvalého provozu pro potřeby ministerstev vnitra, útvarů Sboru národní bezpečnosti, vojsk MV, Pohraniční stráže a ve stanoveném rozsahu i pro potřeby mimorezortních žadatelů Centrální registr občanů, který se stal součástí uceleného

35 Tamtéž.

36 Tamtéž.

37 ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu*, s. 183.

38 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

informačního systému Veřejné bezpečnosti a jehož správcem a provozovatelem byla určena Federální správa VB.

V rámci péče o výchovu a vzdělávání příslušníků SNB, Pohraniční stráže a vojsk MV došlo také k drobným změnám v rezortním školství. Rozkazem MV ČSSR č. 18³⁹ z 29. května 1981 byla stanovena nová organizace škol Pohraniční stráže (PS) a vojsk MV (VMV). K přípravě praporčických a důstojnických „kádřů“ z řad občanské mládeže měla sloužit Střední odborná škola PS a vojsk MV s délkou studia čtyři roky. Praporčická škola Pohraniční stráže a vojsk MV s délkou studia osmnáct měsíců byla určena pro uchazeče bez úplného středního vzdělání z řad vojáků základní služby a branců a do Důstojnické školy Pohraniční stráže a vojsk MV s osmnáctiměsíčním studiem se mohli přihlásit vojáci PS a VMV z povolání a civilní osoby s úplným středním vzděláním. Uvedené školy byly organizačně přiřčeny ke III. fakultě Vysoké školy SNB. Rozkazem č. 3⁴⁰ z 10. března 1986 zřídil federální ministr vnitra Důstojnickou a praporčickou školu SNB, Pohraniční stráže a vojsk MV v Holešově a podřídil ji náčelníku IX. správy. Škola se členila na důstojnickou školu SNB, důstojnickou školu Pohraniční stráže a vojsk MV, praporčickou školu Pohraniční stráže a vojsk MV a střední odbornou školu Pohraniční stráže a vojsk MV. Poslední úpravu rezortního školství provedl ministr vnitra ČSSR svým rozkazem č. 7⁴¹ ze 7. června 1989, kdy dnem 1. července zřídil Důstojnickou školu SNB v Pardubicích a zároveň dnem 30. června 1989 zrušil Vzdělávací institut Pardubice.

V posledních letech komunistické nadvlády se začala naplno projevovat jak ekonomická, tak politická krize vládnutí „jedné strany“. Vláda ČSSR tedy přijala 5. a 26. května 1988 usnesení o zásadách a postupu snížení počtu pracovníků ústředních orgánů. Na základě tohoto usnesení provedl ministr Vratislav Vajnar svou poslední zásadní reorganizaci v podobě podstatné redukce útvarů FMV, včetně snížení počtu náměstků.

Jinak byly zorganizovány i jednotlivé útvary. Ty, které zůstaly nebo se staly útvary Federálního ministerstva vnitra, měly dovětek „FMV“. Těm útvarům, které patřily do skupiny útvarů podřízených FMV, zůstal, nebo byl přidán, do názvu „Sbor národní bezpečnosti“. Rozkazem MV ČSSR č. 12⁴² z 22. července 1988 byly dnem 31. července 1988 zrušeny kancelář ministra vnitra ČSSR a sekretariát FMV, které nahradila Vnitřní a organizační správa FMV. Dále byla zrušena Správa pro politicko-výchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV, Ekonomická správa FMV, Správa hospodářského zabezpečení FMV, Technická správa FMV, Zdravotnická správa FMV, investorský a projektový odbor FMV, odbory projekce uceleného informačního systému StB a VB, odbor zahraničního tisku, Ústřední nemocnice SNB a vojsk MV a Stavební výroba FMV.

39 Tamtéž.

40 Tamtéž.

41 Tamtéž.

42 Tamtéž.

Všechny kontrarozvědné útvary (mimo Vojenské kontrarozvědky) byly také zrušeny a jejich agenda byla převedena do jednotné Hlavní správy kontrarozvědky SNB. Dnem 1. srpna 1988 začala tedy nově fungovat Vnitřní a organizační správa (VOS) FMV, sekretariát I. náměstka a pouze dva sekretariáty náměstků, Správa pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV a již zmíněná Hlavní správa kontrarozvědky SNB. Kromě personálních opatření a přesunů měli náčelníci nové zřízených útvarů vypracovat také návrhy organizačních řádů. Náčelník VOS pak dostal ještě úkol zpracovat návrhy „Statutu FMV“ a „Organizačního řádu FMV“.

Federální ministerstvo vnitra tedy mělo po reorganizaci tuto podobu:

ÚTVARY FMV

- **Vnitřní a organizační správa FMV** – plnila úkoly v rozsahu dosavadní kanceláře ministra vnitra ČSSR, sekretariátu FMV, odboru sdělovacích prostředků a odboru kulturně propagačního, včetně Ústřední hudby IX. správy
- **sekretariát I. náměstka ministra vnitra ČSSR**
- **sekretariáty náměstků ministra vnitra ČSSR**
- **inspekce ministra vnitra ČSSR**⁴³
- **Kádrová správa FMV** – zabezpečovala své dosavadní úkoly a navíc úkoly odboru politicko-výchovné práce IX. správy
- **Správa pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV** – plnila úkoly dosavadní Ekonomické správy FMV (mimo agendy ubytovacího a stavebního odboru), Správy hospodářského zabezpečení FMV (mimo úkoly III. odboru ubytovacího a stavebního a sekretariátu TJ RH), Zdravotnické správy FMV a Ústřední nemocnice SNB a vojsk MV

ÚTVARY PODŘÍZENÉ FMV

- **Hlavní správa rozvědky SNB**
- **Hlavní správa kontrarozvědky SNB** – převzala úkoly Správy kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli, Správy kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli, Správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky a odboru projekce uceleného informačního systému StB (mimo skupiny koordinace)
- **Hlavní správa vojenské kontrarozvědky**
- **Správa sledování SNB**
- **Správa ochrany stranických a ústavních činitelů SNB**
- **Správa zpravodajské techniky SNB** – převzala úkoly Správy výkonné zpravodajské techniky (mimo radiorozvědné a radiokontrarozvědné služby), Technické správy FMV a odboru zahraničního tisku

43 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. „Organizační řád inspekce ministra vnitra ČSSR“ byl vydán v Rozkazu náčelníka inspekce ministra vnitra ČSSR č. 22 dne 28. prosince 1988.

- **Správa kontrarozvědky SNB v Bratislavě**
- **Zvláštní správa SNB** – zabezpečovala úkoly Zvláštní správy FMV a úkoly radio-rozvědné a radiokontrarozvědné služby Správy výkonné zpravodajské techniky
- **Správa vyšetřování StB**
- **Federální správa VB**
- **Správa pasů a víz SNB**
- **Vysoká škola SNB**
- **Správa spojení SNB**
- **Letecká správa SNB**
- **Správa vývoje automatizace SNB** – plnila úkoly Správy vývoje automatizace FMV a skupiny koordinace odboru projekce uceleného informačního systému StB
- **Správa stavebně-ubytovací služby SNB** – převzala agendu investorského a projektového odboru FMV, ubytovacího a stavebního odboru Ekonomické správy FMV, III. odboru ubytovacího a stavebního Správy hospodářského zabezpečení FMV a stavební výroby FMV
- **Správa tělovýchovy a vrcholového sportu SNB** – plnila úkoly Správy tělovýchovy a vrcholového sportu FMV a sekretariátu TJ RH Správy hospodářského zabezpečení FMV
- **Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic**
- **Správa vojsk MV**

Uvedený rozkaz stanovil také rozdělení odpovědnosti za řízení jednotlivých útvarů. Pod I. náměstkou Lorence byla soustředěna Hlavní správa kontrarozvědky SNB, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, Správa kontrarozvědky SNB v Bratislavě, Letecká správa SNB a Správa pasů a víz SNB. Náměstkovi Stanislavu Nezvalovi podřídil ministr Správu zpravodajské techniky SNB, Správu sledování SNB, Zvláštní správu SNB, Správu spojení SNB, Správu vývoje automatizace SNB a Vysokou školu SNB. Další nový náměstek měl odpovědnost za Správu pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV, Federální správu VB, Správu vojsk MV, Správu stavebně-ubytovací služby SNB, Správu tělovýchovy a vrcholového sportu SNB, Hlavní správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a Správu vyšetřování StB. Pod svým přímým řízením si ministr ponechal Vnitřní a organizační správu FMV, inspekci ministra vnitra ČSSR, Kádrovou správu FMV, Hlavní správu kontrarozvědky SNB a Správu ochrany stranických a ústavních činitelů SNB.

Zanedlouho po této reorganizaci byla novým federálním ministrem vnitra Františkem Kinclem⁴⁴ a jeho rozkazem č. 23⁴⁵ z 23. prosince 1988 od 1. ledna 1989 znovu zřízena Ústřední nemocnice s poliklinikou SNB a vojsk MV a přičleněna ke Správě pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV. Stejný rozkaz rovněž zřizoval Stavební výrobu FMV a podřídil ji Správě stavebně-ubytovací služby SNB.

44 Ing. František Kincel byl federálním ministrem vnitra od 12. října 1988 do 3. prosince 1989.

45 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

Další úpravou organizace FMV bylo zrušení oddělení obrany odboru organizačního a vnitřního Vnitřní a organizační správy FMV dnem 31. března 1989 a zároveň dnem 1. dubna zřízení samostatného odboru obrany FMV v Rozkaze MV ČSSR č. 4⁴⁶ z 2. března 1989. V zájmu „zkvalitnění politickovýchovné práce“ zřídil federální ministr vnitra ještě před vyvrcholením politické krize svým rozkazem č. 11 dne 25. srpna 1989 politický odbor FMV. Do jeho organizační struktury byl převeden II. odbor Kádrové správy FMV a oddělení kultury a propagace z Vnitřní a organizační správy FMV i s redakcemi časopisů *Pohraničník – Stráž vlasti* a *Bezpečnost*, Ústřední hudbou FMV a Muzeem SNB a vojsk MV.

Prvními zásahy do organizace Federálního ministerstva vnitra po tzv. sametové revoluci bylo zrušení Hlavního výboru KSČ na FMV dnem 1. ledna 1990 v Rozkazu MV ČSSR č. 23⁴⁷ z 27. prosince 1989 a zrušení politického odboru FMV Rozkazem MV ČSSR č. 25 z 29. prosince 1989 (oba rozkazy byly parafované I. náměstkem ministra vnitra ČSSR Ivanem Průšou⁴⁸) dnem 14. ledna 1990. Od 15. ledna pak začal fungovat odbor pro styk s veřejností zřízený stejným rozkazem a začleněný do Vnitřní a organizační správy FMV. Zároveň byly do Vnitřní a organizační správy FMV znovu převedeny redakce výše uvedených časopisů, Muzeum SNB a vojsk MV a Ústřední hudba FMV. Ještě před nástupem nového ministra Richarda Sachera⁴⁹ byla Rozkazem MV ČSSR č. 26 z 29. prosince 1989 zrušena dnem 31. ledna 1990 Správa vyšetřování StB, včetně odborů vyšetřování StB na krajských správách SNB a místo ní zřízen odbor vyšetřování StB jako útvar Sboru národní bezpečnosti řízený Federálním ministerstvem vnitra.

Ministerstvo vnitra ČSR

Také v republikovém rezortu vnitra byly v posledním desetiletí existence komunistické nadvlády prováděny neustálé reorganizace a změny v kompetencích jak celého ministerstva, tak jednotlivých útvarů. Rozkazem č. 1⁵⁰ ze 7. ledna 1980 a s účinností od 1. ledna vydal ministr vnitra ČSR zásady vydávání publikování rezortních právních předpisů a pokynů náčelníků útvarů. V rámci bezpečnostního úseku MV ČSR byl vydáván Rozkaz ministra vnitra ČSR⁵¹, kterým se stanovovaly zásadní úkoly

46 Tamtéž.

47 Tamtéž.

48 Od 3. prosince 1989 byl dosazen do funkce federálního ministra vnitra František Pinc; FMV řídil do 10. prosince 1989. Další ministr vnitra ČSSR Richard Sacher byl instalován až 30. prosince 1989.

49 JUDr. Richard Sacher byl ministrem vnitra ČSSR od 30. prosince 1989 do 27. června 1990.

50 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

51 Procivilně-správní úsek MV ČSR byl vydáván Výnosy ministra vnitra ČSR. Výnosy ministra řešily →

adresované jednotlivým útvarům, funkcionářům nebo příslušníkům SNB, případně jím byla vyhlášována jednorázová opatření týkající se vymezeného okruhu příslušníků SNB. V době nepřítomnosti ministra mohl rozkaz podepisovat jeho první náměstek.

Dalším interním předpisem bylo Nařízení ministra vnitra ČSR, které sloužilo především k úpravě vztahů v jednotlivých oblastech činnosti republikového ministerstva vnitra a Sboru národní bezpečnosti. V nařízeních ministra vnitra ČSR byla vyhlášována také dlouhodobá opatření a úkoly jak k příslušníkům SNB, tak k občanským pracovníkům bezpečnostního úseku. Nařízení schvaloval ministr nebo v rámci ministrem stanovené pravomoci jeho náměstci.

Cestou ministerstva byly také distribuovány společné rozkazy ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR, kterými byly upravovány úkoly a opatření týkající se působnosti všech tří resortů a zabezpečován společný postup při jejich plnění. Společné rozkazy ministrů se vydávaly jen výjimečně a převážně v případech, kdy by určitá problematika byla řešena shodnými rozkazy jednotlivých ministrů. Vydávání společného rozkazu zabezpečovalo FMV. Úkoly, které vyplývaly z právních předpisů a stanovení způsobu jejich provedení, pak obsahovaly pokyny náčelníků útvarů. Všechny rezortní právní předpisy, které se vztahovaly na útvary bezpečnostního úseku MV ČSR a na útvary SNB řízené ministerstvem, byly publikovány ve *Věstníku ministerstva vnitra ČSR*. Ve *Věstníku* se také zveřejňovala oznámení o vydání pokynů náčelníků útvarů MV ČSR a republikových útvarů SNB (tato však nebyla průběžně číslována) nebo jiná důležitá sdělení funkcionářů ministerstva či orgánů státní správy.

K vytvoření nezbytných předpokladů pro činnost ministerstva za branné pohotovosti státu vydal ministr svým výnosem č. 4⁵² dne 26. listopadu „Organizační řád MV ČSR za branné pohotovosti státu“⁵³ a zároveň jím zřídil Štáb obrany MV ČSR jako svůj poradní orgán, jehož stálými členy byli jmenováni náměstci ministra, náčelník štábu MV ČSR, ředitel Správy pro dopravu MV ČSR a náčelník odboru obrany MV ČSR. O úkoly, zabezpečující přípravu ministerstva na období branné pohotovosti státu, byl obohacen také nový organizační řád MV ČSR vydaný Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 14 dne 26. listopadu 1980.⁵⁴ Text této základní organizační normy vymezoval působnost, hlavní úkoly a organizační strukturu ministerstva, podíl jednotlivých útvarů MV ČSR a republikových útvarů SNB na jeho

→ jak problematiku tohoto úseku, tak i záležitosti týkající se celého ministerstva. V tomto případě však neměly i při identickém obsahu s Rozkazem ministra vnitra ČSR stejné číslování.

52 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

53 Tamtéž. Tento organizační řád byl vydán v příloze rozkazu, avšak nebyl publikován. Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 15/1980 bylo uloženo náčelníkovi odboru obrany MV ČSR zabezpečit doručení příloh při vyhlášení branné pohotovosti státu útvarům ministerstva. Současně s vyhlášením branné pohotovosti by pak tento organizační řád nabyl účinnosti a organizační řád ministerstva pro mírové období by platnost pozbyl.

činnosti, jejich vzájemné vztahy a základní vnitřní organizační členění v mírovém období. Mělo se zato, že vydáním tohoto organizačního řádu byla z formálního hlediska ukončena etapa výstavby „stabilní“ organizační struktury⁵⁵ a vytvořen tak základní předpoklad pro zpracování novel organizačních řádů všech útvarů MV ČSR, také v souvislosti s normou pro období branné pohotovosti státu. Již koncem roku 1981 však náčelník štábu MV ČSR ve svém oznámení č. 3 informoval o změnách v organizační struktuře a úkolech útvarů bezpečnostního úseku MV ČSR a republikových útvarů SNB, které byly provedeny k 1. prosinci 1981 v souvislosti s redukcí řídicího aparátu⁵⁶ a s přesunem části dosavadní působnosti odboru obrany na štáb MV ČSR.

Drobné organizační změny⁵⁷ nastaly také u inspekce ministra vnitra ČSR, u Hospodářské správy, u Zdravotnické správy, u Správy politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti, u odboru spojení, u Správy kriminální služby, Správy pořádkové a dopravní služby a u Správy vyšetřování VB ČSR. Svým rozkazem č. 9⁵⁸ ze dne 19. července 1982 a s účinností od 1. září pak ministr vnitra ČSR schválil nové organizační řády některých útvarů bezpečnostního úseku MV ČSR a republikových útvarů SNB, u kterých byly provedeny nějaké změny v uspořádání. Tyto normy však ministr už jen schvaloval, jejich vyhlášení bylo nyní řešeno cestou vlastních pokynů jednotlivých náčelníků dotčených útvarů.

Takto tedy byly vydány nové organizační řády, včetně jejich verzí určených pro období branné pohotovosti státu (s výjimkou Hlavní správy požární ochrany), těchto útvarů:

54 Více viz KVAPILOVÁ, Iva: *Organizační vývoj SNB v 70. letech*. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 5/2007, s. 84–89.

55 S ohledem na potřebu trvale zabezpečit aktuálnost základních organizačních norem byla schválena opatření, umožňující každý zásah do organizace nebo změnu v působnosti útvaru ministerstva právně zakotvit příslušnou změnou znění organizačního řádu.

56 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Již v roce 1980 zpracovalo Ministerstvo vnitra ČSR na základě usnesení vlády ČSR č. 350 z 21. listopadu 1979 o státním rozpočtu na rok 1980 „Pokyny ke snížení počtu pracovníků“ obsahující kategorický požadavek maximálně čtyřstupňového řízení v aparátech ministerstev. Oddělení v rámci odborů správ tak nebyla nadále považována za běžný stupeň řízení v ministerstvu. V souladu s tímto stanoviskem byl pak text organizačního řádu upraven.

57 Většinou šlo o povýšení oddělení na odbor nebo skupiny na oddělení, k přejmenování oddělení nebo přeskupení agend.

58 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

59 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Organizační řád sekretariátu ministra vnitra ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SMV ČSR č. 2/1982.

60 Tamtéž. Organizační řád sekretariátu I. náměstka ministra vnitra ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka sekretariátu I.NMV č. 1/1982.

- sekretariátu ministra vnitra ČSR,⁵⁹
- sekretariátu I. náměstka ministra vnitra ČSR,⁶⁰
- sekretariátu náměstka ministra vnitra ČSR pro bezpečnostní úsek,⁶¹
- štábu MV ČSR,⁶²
- inspekce ministra vnitra ČSR,⁶³
- Kádrové správy,⁶⁴
- Ekonomické správy,
- Správy politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti,⁶⁵
- Hlavní správy požární ochrany,⁶⁶
- odboru obrany,⁶⁷
- odboru spojení,⁶⁸
- Správy kriminální služby VB,⁶⁹
- Správy pořádkové a dopravní služby VB ČSR,⁷⁰
- Správy vyšetřování VB ČSR⁷¹,
- odboru ochrany objektů ČSR,⁷²
- Pohotovostního pluku VB ČSR.⁷³

61 Tamtéž. Organizační řád sekretariátu náměstka vnitra ČSR pro bezpečnostní úsek byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka sekretariátu NMV ČSR č. 1/1982.

62 Tamtéž. Organizační řád štábu MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka štábu č. 3/1982.

63 Tamtéž. Organizační řád inspekce ministra vnitra ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka IMV č. 18/1982.

64 Tamtéž. Organizační řád Kádrové správy MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka KS MV ČSR č. 4/1982.

65 Tamtéž. Organizační řád SPV MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SPV MV ČSR č. 42/1982.

66 Tamtéž. Organizační řád HS PO MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka HS PO č. 23/1982.

67 Tamtéž. Organizační řád odboru obrany MV ČSR byl vydán příloze Rozkazu náčelníka OO MV ČSR.

68 Tamtéž. Organizační řád odboru spojení MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka OS MV ČSR č. 5/1982.

69 Tamtéž. Organizační řád SKS VB ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SKS VB ČSR č. 2/1982.

70 Tamtéž. Organizační řád SPDS VB ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SPDS VB ČSR č. 2/1982.

71 ABS, nezpracovaný materiál (přírůstek – Organizační řády) a také f. MV ČSR, nezpracovaný materiál, Pokyn náčelníka Správy vyšetřování VB ČSR č. 4/1982.

72 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

73 Tamtéž. Organizační řád PP VB ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka PP VB ČSR č. 92/1982.

Další nové znění organizačního řádu ministerstva pak schválil ministr vnitra ČSR dne 2. ledna 1984⁷⁴ v souvislosti s úpravou postavení a úkolů úvarů ministerstva, působících na úseku obranných příprav. Odbor obrany tak získal širší pravomoci k řízení, provádění a zabezpečení přípravy k obraně nejen za branné pohotovosti státu, ale i před ní. Navíc se měl podílet na zabezpečování obranných příprav u všech územních útvarů SNB (dříve jen u útvarů VB) a nově měl také plnit funkci sekretariátu štábu obrany MV ČSR.

V souvislosti s vyhlášením zákona č. 29/1984 Sb. o soustavě základních a středních škol a k zabezpečení „odborně-politické“ přípravy a výchovy na úseku požární ochrany byla Nařízením ministerstva vnitra ČSR č. 6⁷⁵ ze dne 30. dubna 1985 zřízena Střední škola požární ochrany se sídlem ve Frýdku-Místku. Tato škola měla poskytovat jednak úplné střední vzdělání v oboru požární ochrany a připravovat posluchače na výkon povolání i ke studiu na Vysoké škole báňské v Ostravě, jednak měla organizovat specializované pomaturitní vzdělávání při zaměstnání formou dálkového, případně večerního studia. Na školu pak přešly také závazky a práva Školy požární ochrany MV ČSR ve Frýdku-Místku. Za střední školu ve smyslu uvedeného zákona pak byla tato škola považována už od 1. září 1984.

Novelizace organizačního řádu ministerstva se dotkla také pravomocí jednotlivých náměstků ministra vnitra ČSR, což bylo vyvoláno personální obměnou nejen na těchto funkcích. V souladu s rozhodnutím ministra ze dne 27. března 1984 pak bylo publikováno oznámení náčelníka štábu MV ČSR o změnách v působnosti a úkolech prvního náměstka a náměstků ministra, a v této souvislosti též o změnách v organizačním řádu.⁷⁶ Výše uvedené změny byly mimo jiné motivovány i snahou převést řízení Veřejné bezpečnosti na prvního náměstka, i když s jeho funkcí byla spojena také celá řada povinností, nesouvisejících přímo s řízením útvarů.⁷⁷ První náměstek ministra tak řídil svůj sekretariát, Hlavní správu požární ochrany, Správu kriminální služby VB ČSR, Správu pořádkové a dopravní služby VB ČSR a odbor ochrany objektů ČSR. Dále odpovídal za zpracování koncepce rozvoje ministerstva na bezpečnostním úseku a základních plánovacích dokumentů, byl předsedou Řídící komise pro rozvoj komplexní socialistické racionalizace a místopředsedou Ústřední tarifikační a systemizační komise FMV. Nově ještě řídil Veřejnou bezpečnost (s výjimkou Správy vyšetřování VB a činností vyhrazených

74 Tamtéž.

75 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

76 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

77 Tamtéž. Šlo zejména o členství v Legislativní radě vlády ČSR, ve výboru vlády ČSR pro brannou výchovu obyvatel nebo účast na jednáních České národní rady či v jiných vládních výborech a radách, kde mohl ministra zastupovat výhradně jeho I. náměstek. Zatížen byl také agendou spojenou s výjezdy pracovníků MV ČSR a příslušníků SNB do zahraničí. Proto se uvažovalo (i když zatím nerealizovalo) o odebrání řízení Hlavní správy požární ochrany z jeho gesce.

FMV). Náměstkovi ministra vnitra pro bezpečnostní úsek pak připadlo řízení svého sekretariátu, Ekonomické správy, Zdravotnické správy, odboru spojení a Správy vyšetřování VB ČSR. Náměstkovi ministra vnitra pro civilně-správní úsek ubyla péče o Správu pro místní hospodářství. Ta se stala předmětem řízení nově ustanoveného náměstka ministra vnitra pro místní hospodářství, který získal stejná oprávnění a plnil stejné úkoly ve vztahu k místnímu hospodářství jako náměstek ministra pro civilně-správní úsek.

V zájmu „účinnější“ koordinace tiskových a informačních aktivit stanovil ministr v Nařízení MV ČSR č. 578 ze dne 7. května 1984 zásady jednotného systému tiskové a informační činnosti MV ČSR. Funkcí tiskového orgánu ministerstva byla pověřena Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR. Mimo spolupráce se všemi útvary bezpečnostního a civilně-správního úseku vydávala souhlas ke zveřejňování zásadních tiskových materiálů a informací z činnosti ministerstva v hromadných sdělovacích prostředcích, vydávala pro ně ústřední zprávy o závažných událostech na území ČSR a *Bulletin MV ČSR*. Organizovala ve spolupráci s příslušnými útvary tiskové konference, besedy, semináře a další akce k propagaci práce ministerstva i Sboru národní bezpečnosti. Přímou s redakcemi médií však mohli jednat jen pověřeni pracovníci. Propagační a publikační činnost vyvíjela také Archivní správa MV ČSR na základě archivního zákona č. 97/1974 Sb., včetně směrnic MV ČSR č. 7 z 20. června 1975 o využívání archiválií⁷⁹ a příslušných předpisů Ministerstva kultury ČSR. K propagaci sloužily i ministerstvem vydávané odborné časopisy.⁸⁰ Veškeré zásadní informace mohly být poskytovány ke zveřejnění výhradně prostřednictvím příslušných náměstků ministra. Totéž platilo také o poskytování informací zahraničním sdělovacím prostředkům. Zprávy o činnosti rezortu MV ČSR, včetně plánovaných tiskových konferencí, seminářů, vysílání rozhlasu nebo televize a zveřejňování zásadních materiálů, musely útvary dopředu předkládat prostřednictvím pověřeného pracovníka tiskovému orgánu MV ČSR. Vybraným redaktorům a stálým spolupracovníkům z tehdejších médií se mohly poskytovat i další informace, které nebyly zcela nebo částečně určeny ke zveřejnění a které měly sloužit pouze k osobní orientaci v činnosti útvarů, případně

78 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

79 Tamtéž. Publikační a propagační aktivity Archivní správy MV ČSR se řídily také závazky vyplývajícími z členství v kolegiu historie ČSAV, v odborných komisích příbuzných vědních oborů a z členství v Mezinárodní archivní radě při UNESCO.

80 Tamtéž. Vydavatelem týdeníku *Národní výbory* byla vláda, která však převedla některá práva a povinnosti vyplývající ze zvláštního statutu k vydavatelské činnosti na ministra vnitra ČSR. Vydavatelem časopisu *Správní právo* bylo MV ČSR, stejně jako časopisu *Rozvoj místního hospodářství* u něhož však pověřilo výkonem některých povinností Tiskovou, ediční a propagační službu místního hospodářství v Praze. Vydavatelem časopisu *Motoristická současnost* pak byl Vládní výbor pro bezpečnost silničního provozu.

usnadňovat odbornou publicistickou činnost. Tyto informace se měly předávat jen ústní formou a se souhlasem odpovědného funkcionáře.⁸¹

Vzhledem k tomu, že v minulých letech došlo ke změnám v působnosti Ministerstva vnitra ČSR (např. na úseku dopravy a silničního hospodářství, na úseku legislativy a koordinace předpisů, místního hospodářství nebo u Civilní obrany), stejně jako ve statutu zakotvených vztazích ministerstva k ostatním ústředním orgánům nebo organizacím, vyvstala potřeba nahradit stávající „Statut Ministerstva vnitra České socialistické republiky“ novým normativem, který by zachytil všechny změny, k nimž se od roku 1973 dospělo. Nový statut⁸² byl schválen usnesením vlády ČSR č. 110 ze dne 16. května 1984 a nově zakotvil úkoly ministerstva a jeho vztahy k jiným ústředním orgánům státní správy. Ministerstvo vnitra ČSR tedy zůstávalo ústředním orgánem státní správy České socialistické republiky pro veřejný pořádek a bezpečnost. Zajišťovalo ochranu osob a majetku, veřejného pořádku, bezpečnost a plynulost silničního provozu,⁸³ vnitřní věci státu, zvláště územní členění republiky, státní a městské symboly, věci matriční, státního občanství, spolkovacího a shromažďovacího práva,⁸⁴ občanských průkazů, evidence obyvatelstva, povolování držení a nošení zbraní a jejich evidenci, propustky do hraničního pásma, dále mělo v péči archivnictví,⁸⁵ požární ochranu, místní hospodářství,

81 Tamtéž. Pro styk s médii se útvary bezpečnostního úseku MV ČSR a republikové útvary SNB měly řídit stále ještě platným NMV ČSSR č. 36 ze dne 28. srpna 1970 o zásadách součinnosti s hromadnými informačními prostředky a o veřejné publicistické činnosti příslušníků SNB, vojsk MV a občanských pracovníků MV.

82 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

83 Tamtéž. Ministerstvo vnitra ČSR řídilo útvary Veřejné bezpečnosti, včetně útvarů vyšetřování, mimo činností spadajících do působnosti FMV a s výjimkou doby mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku. Zajišťovalo odhalování, objasňování, vyhledávání a vyšetřování trestných činů, přečinů a přestupků a zjišťování jejich pachatelů. Ve vymezeném rozsahu se staralo o ochranu objektů zvláštní důležitosti silami SNB. Zajišťovalo úzkou součinnost Veřejné bezpečnosti s národními výbory a metodicky řídilo ochranu veřejného pořádku zabezpečovaného národními výbory. V oblasti své působnosti stanovilo ministerstvo koncepci dalšího vzdělávání příslušníků SNB v odborných kurzech. Usměřňovalo útvary VB při zřizování a řízení jednotek Pomocné stráže VB a připravovalo službu civilní obrany i její pohotovost.

84 Tamtéž. V oblasti vnitřních věcí mělo ministerstvo kompetence ústředního orgánu státní správy kromě uvedených problematik také k veřejným sbírkám, k hlášení nálezů, k zasílání matričních a jiných dokladů do ciziny, k užívání a změnám jména a příjmení, k ověřování listin a podpisů, k organizačně-technickému a materiálnímu zabezpečení voleb do zastupitelských sborů, ke spisové službě národních výborů a usměřňovalo ostatní činnosti odborů vnitřních věcí KNV. Rozhodovalo o udělování a odnímání státního občanství a vedlo ústřední evidenci válečných hrobů.

85 Tamtéž. Ministerstvo organizovalo, řídilo a dohlíželo na archivnictví v ČSR včetně federálních orgánů a jimi řízených organizací, sjednocovalo odbornou činnost archivů a metodiku archivní práce a mělo dbát o zajištění vhodných podmínek pro uložení a zabezpečení archiválií.

hospodaření s byty a nebytovými prostory a věci dopravy a silničního hospodářství. Ministerstvo také zabezpečovalo řídicí a kontrolní úlohu vlády ČSR ve vztahu k národním výborům.⁸⁶ Plně se mělo angažovat i v oblasti požární ochrany, zvláště při zpracovávání návrhů koncepce jejího rozvoje a při stanovení zásad pro řízení a organizaci.⁸⁷ Ve vztahu k Federálnímu ministerstvu vnitra mělo s ním republikové ministerstvo pracovat v těsné spolupráci zejména při přípravě celostátní koncepce i jednotlivých zásad v oblasti veřejného pořádku, bezpečnosti osob a majetku a obrany státu, při stanovení organizace Pomocné stráže VB, při řešení otázek dohledu na vyřazování písemností a způsobu evidence archiválií a v dalších, většinou koncepčních, záležitostech jednotlivých oblastí bezpečnostního aparátu. Ministerstvo se organizačně stále dělilo na bezpečnostní úsek a úsek civilně-správní. Tyto úseky se pak dále členily na samostatné útvary, zpravidla správy nebo odbory. Organizační strukturu ministerstva, pracovní náplň jednotlivých útvarů a jejich vzájemné vztahy měl řešit nový organizační řád, na kterém již odpovědní pracovníci ministerstva začali pracovat.

Ještě koncem roku 1984 vyhlásil ministr vnitra ČSR ve svém rozkaze č. 11⁸⁸ ze dne 13. prosince 1984 zrušení sekretariátu ministra vnitra ČSR a štábu Ministerstva vnitra ČSR k 31. prosinci 1984 a zároveň zřízení kanceláře ministra vnitra ČSR a sekretariátu Ministerstva vnitra ČSR dnem 1. ledna 1985, kdy na kancelář ministra přešla agenda sekretariátu ministra vnitra a na sekretariát MV ČSR agenda štábu MV ČSR.⁸⁹

Další méně výraznou úpravou v organizaci bezpečnostního úseku ministerstva bylo přejmenování republikových útvarů SNB (mimo Pohotovostního pluku VB ČSR) nařízené Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 4⁹⁰ dne 11. března 1986. Dnem 30. dubna 1986 byla zrušena Správa kriminální služby VB ČSR, Správa pořádkové a dopravní služby VB ČSR, Správa vyšetřování VB ČSR a odbor ochrany objektů ČSR. Místo nich byla dnem 1. května 1986 zároveň zřízena Správa kriminální služby, Správa pořádkové a dopravní služby, Správa vyšetřování VB a odbor ochrany objektů. Ztráta přívlastku VB v jejich názvu tak umožnila jejich přímé začlenění do struktury ministerstva,

86 Tamtéž. V oblasti řízení národních výborů zpracovávalo podklady týkající se organizační výstavby a působnosti národních výborů, organizovalo jednotný postup ministerstev při plnění opatření přijatých vládou týkajících se této oblasti, koordinovalo vydávání směrnic pro národní výbory a jimi spravované organizace, vydávalo *Věstník vlády ČSR pro národní výbory* a zajišťovalo vydávání týdeníku vlády ČSR *Národní výbory*.

87 Tamtéž. Kromě toho provádělo ministerstvo vývoj a výzkum prostředků v oboru požární ochrany, upravovalo výkon služby příslušníků dobrovolných jednotek požární ochrany a jejich účast při požárech a živelních pohromách v dohodě se Svazem požární ochrany ČSR a stanovovalo jejich výstroj, výzbroj a ochranné pomůcky.

88 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

89 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Organizační řády kanceláře ministra vnitra ČSR a sekretariátu ministerstva vnitra ČSR.

90 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

takže přestaly již být útvary SNB. Takto tedy byly – až na Pohotovostní pluk VB ČSR – republikové útvary SNB zrušeny.

Nejen novela statutu ministerstva, ale i další zásahy do organizační struktury MV ČSR si již neodkladně vyžádaly nové znění organizačního řádu ministerstva. Všechny dosavadní úpravy byly prováděny v zájmu sblížení organizačních struktur MV ČSR a MV SSR a podle možností i s FMV. V nové normě pak měla být postižena také rozšířená kompetence ministerstva (Správy pro místní hospodářství na CSÚ) v oblasti místního hospodářství. Organizační řád MV ČSR vyhlášený Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 9⁹¹ dne 26. června, s účinností 1. července 1986 stanovil (na rozdíl od statutu⁹²) zejména zásady činnosti a řízení v ministerstvu, zásady dělby práce, rozsah pravomoci, povinností a odpovědnosti vedoucích pracovníků ministerstva, organizační strukturu ministerstva a úkoly o jeho organizačních útvarů. Každý organizační útvar měl jediného vedoucího (náčelníka, ředitele apod.), který útvar řídil a odpovídal za jeho činnost. Také každý pracovník ministerstva měl mít pouze jednoho bezprostředně nadřízeného vedoucího pracovníka. Jménem ministerstva mohl vystupovat pouze ministr, a v rozsahu stanoveném statutem nebo na základě zmocnění také náměstci. Ostatní pracovníci mohli za ministerstvo jednat pouze na základě zmocnění. V rámci publikační a informační činnosti vydávalo MV ČSR na bezpečnostním úseku tato periodika: *Věstník ministerstva vnitra*, *Informační zpravodaj* (pro útvary Sboru požární ochrany), *Zpravodaj požární ochrany*, na civilně-správním úseku pak vycházel týdeník vlády ČSR *Národní výbory*, *Věstník vlády ČSR pro národní výbory*, *Provozní zpravodajství* (pro potřebu organizací místního hospodářství a národních výborů), *Dopravní a silniční zpravodaj* (pro potřebu odborů dopravy národních výborů), časopis *Správní právo*, *Archivní časopis* a *Sborník archivních prací*.

Ministerstvo vnitra ČSR se tedy nově členilo na tyto útvary:

BEZPEČNOSTNÍ ÚSEK

- kancelář ministra
- sekretariát I. náměstka ministra
- sekretariát náměstka pro bezpečnostní úsek⁹³
- sekretariát ministerstva vnitra⁹⁴

91 Tamtéž. Zde je k dispozici pouze obsahově identický Výnos ministra vnitra ČSR č. 2 z 26. června 1986.

92 Statut MV ČSR řešil postavení, působnost a základní úkoly ministerstva a jeho vztahy k ostatním ústředním orgánům a k národním výborům.

93 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Nový organizační řád byl vydán Rozkazem náčelníka sekretariátu NMV č. 1 dne 27. února 1987.

94 Tamtéž. Nový organizační řád sekretariátu MV ČSR doplněný o nově zřízený odbor automatizace řízení byl vydán Rozkazem náčelníka sekretariátu MV ČSR č. 5 dne 14. dubna 1987.

- organizační odbor
 - a) oddělení ochrany utajovaných skutečností
 - b) vnitřní oddělení
- odbor analytiky, plánování a organizace
 - a) analytické oddělení
 - b) oddělení plánování, organizace a systemizace
- operační odbor
- odbor automatizace a řízení (od 14. dubna 1987)
- inspekce ministra
- Kádrová správa⁹⁵
- Ekonomická správa
- Zdravotnická správa
- Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti – podílela se na uskutečňování politiky KSČ, měla prosazovat usnesení stranických orgánů, podílela se na tvorbě koncepce a zaměření základních předpisů pro svůj okruh činnosti, podílela se na řešení otázek morálně-politického stavu a kázně příslušníků SNB, odborně usměrňovala činnost politickovýchovného aparátu SNB v působnosti MV ČSR a spolu s velitelem PP VB ČSR řídila činnost zástupce velitele pro politickovýchovnou práci, do její kompetence spadalo také řízení Vzdělávacího institutu MV ČSR
- Správa kriminální služby
- Správa pořádkové a dopravní služby
- Správa vyšetřování VB⁹⁶
- Hlavní správa Sboru požární ochrany
- odbor ochrany objektů – řídil činnost útvarů VB při využívání technických prostředků k ochraně a ostraze majetku v socialistickém vlastnictví, podílel se na rozpracování úkolů k ochraně objektů ministerstva a k ochraně objektů zvláštní důležitosti
- odbor obrany – byl útvar pro řízení, provádění a zabezpečování přípravy k obraně před a za branné pohotovosti státu, zajišťoval úkoly spojené s členstvím ministra v Radě obrany republiky a plnil funkci sekretariátu Štábu obrany MV ČSR
- odbor spojení

CIVILNĚ-SPRÁVNÍ ÚSEK

- sekretariát náměstka ministra pro civilně-správní úsek
- Archivní správa
- odbor pro národní výbory – plnil úkoly ministerstva v oblasti řízení národních výborů vládou

95 Tamtéž. Nový organizační řád KS MV ČSR schválil ministr 17. února 1987 a poté byl vydán náčelníkem KS MV ČSR téhož roku.

96 Tamtéž. Nový organizační řád SV VB MV ČSR byl vydán Rozkazem náčelníka SV VB ČSR č. 5 ze dne 25. září 1987.

- **odbor vnitřní správy národních výborů** – zabezpečoval úkoly vyplývající z funkce ministerstva jako ústředního orgánu státní správy pro všeobecnou vnitřní správu a pro veřejný pořádek zajišťovaný národními výbory
- **odbor legislativy a koordinace předpisů**
- **odbor pro kádrovou a personální práci**
- **redakce týdeníku vlády ČSR *Národní výbory***
- **ekonomický odbor**
- **odbor obrany civilně-správního úseku**
- **Správa pro místní hospodářství** – plnila také úkoly sekretariátu náměstka ministra pro místní hospodářství
- **Správa pro dopravu** – byla ústředním orgánem státní správy a státního odborného dozoru ve věcech silniční a městské dopravy včetně metra, silničního hospodářství a drah zvláštního určení, měla kompetence odvětvového ústředního orgánu při řízení odborů dopravy a automobilového opravárenství v působnosti národních výborů, koordinovala výstavbu, opravy a údržbu silnic
- **útvary hlavního kontrolora** – řídil kontrolní činnost na civilně-správním úseku, koordinoval činnost orgánů vnější kontroly, vedl centrální evidenci všech stížností na civilně-správním úseku, závažné stížnosti pak sám prověřoval

ORGANIZACE PŘÍMO ŘÍZENÉ MINISTERSTVEM

za bezpečnostní úsek:

- **Pohotovostní pluk VB ČSR⁹⁷**
- **Vzdělávací institut Ministerstva vnitra ČSR⁹⁸**
- **Škola požární ochrany Ministerstva vnitra⁹⁹**
- **útvary Veřejné bezpečnosti (s výjimkou činností spadajících do kompetence FMV)¹⁰⁰**

97 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Pohotovostní pluk VB ČSR zajišťoval na území České socialistické republiky ochranu klidu a veřejného pořádku za mimořádných situací, plnil úkoly spojené s mimořádnými bezpečnostními opatřeními, organizoval a prováděl výcvik příslušníků stálého stavu i frekventantů pro výkon služby a zajišťoval výchovně-vzdělávací proces na úrovni praporečnické školy SNB. V zájmu „zvýšení úrovně přípravy“ frekventantů, tedy pro větší možnosti k jejich nasazení do akcí, stanovil ministr svým nařízením č. 2 ze dne 18. února a s účinností od 1. března 1987 řízenou praxi frekventantů jako součást výchovně-vzdělávacího procesu. V jejím rámci konali frekventanti službu v základních útvarech VB a v útvarech dopravní služby a také plnili úkoly stanovené velitelem PP VB ČSR. Zaměření a dobu řízené praxe určoval velitel pluku. Zároveň tímto rozkazem pro řízenou praxi frekventantů vydal ministr i směrnice.

98 Podle „Statutu MV ČSR“.

99 Tamtéž.

100 Tamtéž.

- krajské správy SNB a Správu SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (v rozsahu své působnosti) a jejich prostřednictvím okresní a jim na roveň postavené správy SNB¹⁰¹ za civilně-správní úsek:
- Institut ministerstva vnitra ČSR pro národní výbory a místní hospodářství
- Státní ústřední archiv Praha
- státní oblastní archivy (v jednotlivých krajích ČSR) – při jejich správě uplatňovaly ke KS SNB své kompetence také příslušné útvary BÚ MV ČSR
- národní podnik ROMO Fulnek
- národní podnik KOVO Cheb
- národní podnik KOVO Bzenec
- Výzkumný ústav místního hospodářství Praha
- Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství Praha
- Ústav silniční a městské dopravy Praha
- Silniční vývoj Brno
- Ústav silničního hospodářství Praha
- národní podnik Silniční stroje a zařízení Nová Paka
- Pragoprojekt Praha
- Dopravoprojekt Brno

Vůči uvedeným organizacím, s výjimkou oblasti archivnictví, vystupovalo ministerstvo jako orgán komplexního hospodářského řízení i kontroly.

Ministr přímo řídil Kancelář ministra, Sekretariát ministerstva, Inspekci ministra, Kádrovou správu, Správu politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti, odbor obrany, Správu pro dopravu a útvar hlavního kontrolora. První náměstek ministra řídil jednak svůj sekretariát, Hlavní správu požární ochrany, Správu kriminální služby, Správu pořádkové a dopravní služby a odbor ochrany objektů, a mimo útvary ministerstva měl ještě ve své gesci Pohotovostní pluk VB ČSR (který vypadl z organizační struktury ministerstva a zařadil se do organizací ministerstvem přímo řízených), a řízení náčelníků správ Veřejné bezpečnosti, za jejichž činnost odpovídal ministři. Náměstkovi ministra pro bezpečnostní úsek byl podřízen jeho sekretariát, Ekonomická správa, Zdravotnická správa, odbor spojení a Správa vyšetřování VB. Náměstek ministra pro civilně-správní úsek (CSÚ) řídil Institut ministerstva vnitra pro národní výbory a místní hospodářství a všechny útvary tohoto úseku (mimo Správy pro místní hospodářství). A konečně náměstkovi ministra pro místní hospodářství byla podřízena pouze Správa pro místní hospodářství. Poradní orgány ministra zůstaly stejné – kolegia ministra pro každý úsek zvlášť, Porada vedení ministerstva,¹⁰² Operativní porada ministra,¹⁰³

101 Tamtéž.

102 Tamtéž. Tento orgán projednával zejména záležitosti vyžadující rychlý a koordinovaný postup a kolektivní posouzení před rozhodnutím ministra.

103 Tamtéž. Tato byla poradním orgánem ministra pro operativní řízení Veřejné bezpečnosti.

a další orgány pro řešení vybraných problémů.¹⁰⁴ Složení, působnost, přípravu a způsob jednání poradních orgánů určovaly jednací řády, které schvaloval ministr.

Před další významnou reorganizací ministerstva vydal ministr vnitra ČSR ještě nařízení č. 3¹⁰⁵ dne 4. března 1987 o výstavbě, zabezpečování provozu a využívání pultů centralizované ochrany k zajištění jednotného postupu, jehož součástí byly také směrnice pro tuto činnost. Pult centralizované ochrany (PCO) tak tvořil zabezpečovací systém k získání a přenosu informací potřebných zejména k odvrácení útoků na objekty chráněné tímto systémem. Na zřizování a provozu PCO se podílela SNB a uživatel objektu. Výběr objektů se prováděl podle určeného pořadí. Jako první byly na řadě objekty socialistických organizací, v nichž už došlo ke vloupání nebo ve kterých se nacházejí velké finanční, materiální či kulturní hodnoty (např. banky, spořitelny, pošty, sklady spotřebního zboží, muzea, galerie) a věci, kterými lze ohrozit životy a zdraví lidí. Pak přicházely v úvahu objekty socialistických organizací III. kategorie.¹⁰⁶ Další v pořadí byly objekty I. a II. kategorie, ze kterých byl na dispečerské stanoviště přenášén pouze paralelní signál o útoku. O výstavbě PCO rozhodoval I. náměstek ministra vnitra ČSR na základě návrhu cestou odboru ochrany objektů MV ČSR.

Ke změnám došlo také na úseku rezortního zdravotnictví, které zajišťovala v působnosti MV ČSR a v určeném rozsahu i FMV Zdravotnická správa MV ČSR. A to jak vlastním výkonem, tak také řízením výkonných zdravotnických zařízení – Zdravotnického ústavu MV ČSR v Praze, lázeňských léčebných ústavů MV ČSR v Karlových Varech, Mariánských Lázních, Františkových lázních a v Luhačovicích a Ústředního zdravotnického skladu MV ČSR ve Svojsčicích. Zdravotnický ústav MV ČSR byl však Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 3¹⁰⁷ ze dne 31. března 1988 zrušen. Jeho úkoly převzala zároveň nově zřízená poliklinika MV ČSR, která se tak stala útvarem Sboru národní bezpečnosti, přímo řízeným ministerstvem vnitra ČSR, určeným k zdravotnickému zabezpečení příslušníků a pracovníků MV ČSR, příslušníků určených útva-

104 Tamtéž. Počet dalších poradních orgánů ministra se poněkud zvětšil, takže nyní pomáhaly ministři v jeho rozhodování: Zvláštní (rozkladová) komise ministra ČSR (připravovala rozklady podle zákona o správním řízení), Komise sociálního zabezpečení MV ČSR, Zvláštní komise ministra vnitra ČSR (pro řešení otázek služebního poměru příslušníků SNB, Poradní komise ministra vnitra ČSR (rozhodování o odvolání příslušníků do rozhodnutí o služebním poměru), vydavatelská rada týdeníku vlády ČSR *Národní výbory*, Vědecká archivní rada, Štáb obrany MV ČSR (řízení příprav k branné pohotovosti státu), Operační štáb ČSR (řízení útvarů SNB v průběhu mimořádných bezpečnostních opatření), Řídící komise (budování automatizovaného informačního systému národních výborů), Technická rada požární ochrany, Komise pro brannou výchovu a Koordinační komise (instrukce vydávané ústředními orgány státní správy týkající se národních výborů).

105 Tamtéž.

106 Tamtéž. Kategorii objektů a rozsah její ochrany vymezovaly směrnice pro střežení a zabezpečení důležitých objektů, vydané usnesením vlády ČSR č. 101 ze dne 14. dubna 1982.

107 Tamtéž.

rů FMV a SNB, popř. dalších osob. Řízení polikliniky dostal ke svým kompetencím náměstek ministra vnitra ČSR pro bezpečnostní úsek.

Vznik Sboru požární ochrany vyplývající z aplikace zákona ČNR č. 133/1985 Sb. a existence Hlavní správy PO v organizaci MV ČSR přinesla ministerstvu v oblasti požární ochrany nemalé problémy s jejím začleněním, které měla vyřešit nová úprava organizačního řádu. Navrhované změny měly postihnout její zcela zvláštní postavení ve struktuře ministerstva jako neorganické součásti bezpečnostního úseku. Tento úsek byl svou činností orientován na zabezpečování vnitřního pořádku a bezpečnosti, a z tohoto důvodu jeho pracovníci podléhali zvláštnímu režimu. Naproti tomu příslušníci Sboru požární ochrany zařazení na ministerstvu plnili úkoly ministerstva v oblasti požární ochrany, jež do úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti nepatřila. Ministerstvo tak mělo pracovníky tří kategorií – příslušníky SNB, občanské pracovníky ministerstva a příslušníky Sboru požární ochrany zařazené na ministerstvu, takže bylo nutné rozhodnout, které rezortní předpisy se budou na jednotlivé pracovníky vztahovat. Začaly se také objevovat návrhy na vyčlenění Hlavní správy Sboru požární ochrany mimo oba úseky ministerstva. Taková novelizace se však jevila jako nevhodná, neboť v souvislosti s přípravou hospodářské přestavby se počítalo se změnami v působnosti ústředních orgánů republik i federace. Navíc v době ekonomické krize bylo zjevné, že by nastaly problémy v oblasti materiálního a finančního zabezpečení. Vyčleněním správy mimo oba úseky ministerstva by se porušila tradiční organizační zásada jeho členění v prvním stupni jen na dva úseky, takže nastaly obavy, že by opuštění této zásady mohlo oživit tendence k rozdělení civilně-správního úseku a zpochybnit jeho současné kompetence. Nakonec zvítězil konzervativní názor a ministr stanovil svým rozkazem č. 8¹⁰⁸ ze dne 25. srpna 1987 organizaci správ a útvarů Sboru požární ochrany a určil systemizaci správ Sboru požární ochrany národních výborů a útvarů Sboru požární ochrany v souladu s organizačním řádem ministerstva. Sbor požární ochrany v ČSR byl tedy tvořen na Ministerstvu vnitra ČSR Hlavní správou Sboru požární ochrany, která se dále členila na odbory, oddělení a skupiny. Na jednotlivých krajských národních výborech existovala krajská správa Sboru požární ochrany s náčelníkem, jeho zástupcem, odděleními a skupinami a krajský útvar SPO, který byl tvořen velitelem, jeho zástupci, skupinou operačního řízení, skupinami služeb a směny výkonných požárníků. Tuto organizační strukturu opisovaly i ostatní správy a útvary na stejném nebo nižším stupni řízení. V hlavním městě Praze, v Brně, Ostravě, Plzni a Ústí nad Labem fungovaly městská správy SPO a jim podřízené městské útvary SPO a útvar SPO hl. m. Prahy. Na jednotlivých okresních národních výborech byly utvořeny zase okresní správy SPO s podřízenými okresními útvary SPO.¹⁰⁹ Na jednotlivých obvodních národních výborech v hlavním městě Praze vznikly obvodní správy SPO. V těchto obvodech však

108 Tamtéž.

109 Tamtéž. Okresní útvary nebyly zřízeny v okresech České Budějovice a Hradec Králové, kde jejich úkoly plnily krajské útvary SPO.

nebyly zřizovány obvodní útvary, ale jejich úkoly plnil útvar SPO hl. m. Prahy. Správy a útvary SPO měly sídlo totožné se sídlem příslušného národního výboru, i když existovaly pro některé okresy a pro Středočeský kraj výjimky. Výjimky z povinnosti zřídít útvar SPO měly i některé kraje a okresy. Náčelníkovi HS SPO uložil ministr úkol vydat vzorový organizační řád správ Sboru požární ochrany, včetně jim podřízených útvarů. Ten pak vyšel ve Sbírce pokynů Hlavní správy SPO MV ČSR č. 6¹¹⁰ dne 30. října 1987 a vymezoval předmět činnosti, organizační úseky a v základní rovině i vnitřní organizační vztahy. Správa byla řízena radou příslušného národního výboru, krajské správy pak HS SPO MV ČSR. Jednotlivé útvary byly řízeny správou prostřednictvím velitele útvaru a sloužily ke zdolávání požárů a k záchranným pracím při živelních pohromách a jiných mimořádných událostech.

Fakt, že se socialistické plánované hospodářství dostávalo do stále větších problémů, se odrazil také ve fungování komunistického bezpečnostního aparátu. Pro oblast politiky sice XVII. sjezd KSČ (1985) žádné zvláštní úkoly nevytyčil, avšak v jeho závěrech bylo jednoznačně řečeno, že dosavadní administrativní cesty řízení národního hospodářství, ani styl, metody a pojetí politické činnosti již dále nevedou. Z toho vyplynul pro funkcionáře, tedy pro řídící pracovníky, požadavek na rozvíjení smyslu pro všechno nové (sic!) – pro nové přístupy k plánování, k uskutečňování úkolů a k jejich hodnocení. V prosinci 1987 se konalo 7. plenární zasedání ÚV KSČ, které přijalo žádost Gustáva Husáka na rozdělení jeho funkcí a zvolilo tedy nového generálního tajemníka KSČ Milouše Jakeše. Toto zasedání přijalo také komplexní program hospodářské přestavby, ve kterém mělo jít o výrazné zdokonalení a zároveň zjednodušení státního plánu a hlavně o plnou hospodářskou samostatnost podniků se svou samosprávou. Pokud by k tomu byla politická vůle a hospodářská přestavba se povedla, byla by to vlastně nejrevolučnější změna v řízení sociálně ekonomických procesů od Února 1948. Pořád to však byla socialistická ekonomika a nějak v těchto závěrech také chyběla strategie demokracie politické.

Pro vedení ministerstva vnitra ČSR znamenaly tyto tendence realizaci zásadních organizačních změn, a to plně na civilně-správním úseku v oblasti národních výborů, silniční dopravy, místního hospodářství a služeb, a přiměřeně také na úseku bezpečnostním po linii ekonomické správy a hospodářských odborů krajských správ. Neustále bylo zdůrazňováno zvýšení náročnosti na práci a její výsledný efekt, požadován důsledně disciplinovaný přístup k plnění úkolů a rozvíjení smyslu pro nové metody a analytickou práci při přípravě, plánování a realizaci všech opatření. Vedení ministerstva si také začalo naplno uvědomovat nutnost změnit organizaci a rozmístění sil SNB, neboť od vzniku federace se zvýšily počty pracovníků na centrálních útvarech, částečně i na krajských správách SNB, ale u základních článků organizace SNB se stavy postupně snižovaly. Navíc často vznikala malá pracoviště, která musela mít svého náčelníka, což mělo nepříznivý vliv na poměr mezi funkcemi řídicími a řízenými. Jako cesta ke

110 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

zlepšení se jevílo vytváření větších organizačních celků, případně spojování vedoucích funkcí a přerozdělení sil nejen mezi administrativní, řídicí a výkonnou sférou ve prospěch výkonné služby, ale také mezi okresy a kraji. Na základě „Souboru opatření k programu hospodárnosti v 8. pětiletce v útvarech ministerstev vnitra, SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra“, který vyšel ve společném Rozkaze ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 8 dne 12. listopadu 1986, a v zájmu řádného hospodaření s pracovními silami, mzdovými prostředky a k zajištění tabulkové kázně ve svém rezortu, pak vydal ministr vnitra ČSR 12. ledna 1987 rozkazem č. 1¹¹¹ zásady k zabezpečení systemizační kázně. Další opatření stranických a státních orgánů k přestavbě hospodářského mechanismu stanovila zásadu vysoké kvalifikace ústředních orgánů státní správy, s výlučným zaměřením na řízení, dlouhodobé plánování, prognózování a koncepci, a s výlučným oproštěním se od každodenní operativní činnosti, která měla být zajišťována podřízenými organizacemi. Tato zásada měla platit i pro rezortní ekonomiku, kde v návaznosti na celostátní změny metodiky financování a plánování v národním hospodářství měla být posilována pravomoc a odpovědnost krajských správ SNB

Snahy o eliminaci negativních dopadů v procesu přestavby československé ekonomiky vedly nejen k redukci ministerstev, ale také k výrazným změnám v organizační struktuře i personálním obsazení vedoucích funkcí. Do čela Ministerstva vnitra ČSR byl 21. dubna 1988 instalován nový ministr Václav Jireček.¹¹² V souvislosti s přijetím zákona ČNR č. 60/1988 Sb., kterým bylo zrušeno Ministerstvo vnitra ČSR a zřízeno Ministerstvo vnitra a životního prostředí ČSR, upravil ministr vnitra ČSR rozkazem č. 4¹¹³ dne 29. dubna 1988 některé otázky týkající se činnosti ministerstva. Zatím tedy bylo stanoveno, že pracovní náplň dosavadních útvarů ministerstva je i nadále pracovní náplní útvarů bezpečnostního a civilně-správního úseku MVŽP ČSR. Mezitím se rozběhlo připomínkové řízení k návrhům změn v řídicí a organizační struktuře ministerstva a jejího personálního zabezpečení. Ovšem přes proklamativní výroky o novém uspořádání spojeném se „změnou obsahu, stylu a metod práce a důsledného prosazení nového myšlení a mechanismů řízení“,“¹¹⁴ o správném vymezení rozsahu operativního řízení centrálou a nižšími stupni řízení, o zvyšování úrovně výkonu bezpečnostní služby prováděné útvary ministerstva v návaznosti na činnost územních útvarů SNB a o současném přizpůsobování forem a metod práce vnějším i vnitřním politickým podmínkám, vyplynulo nakonec z analýzy veřejněbezpečnostní situace, že si odpovědní funkcionáři ministerstva stále neví rady s dlouhodobým trendem nárůstu celkové kriminality i některých jejích aspektů, například nárůstem recidivy, majetkové kriminality a neklesajícího podílu mládeže na páchání trestných činů, vzrůstající brutalitou pachatelů či hospodářských deliktů.

111 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

112 Václav Jireček byl republikovým ministrem vnitra a posléze i životního prostředí do 5. prosince 1989.

113 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

114 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

Nepříznivá byla také situace v oblasti ochrany veřejného pořádku (uliční kriminality, výtržnosti, loupeže a opilství) i v účinnosti dozoru nad silničním provozem při ovlivňování dopravní nehodovosti, při přípravě a výchově řidičů či problémech s technickým stavem motorových vozidel a vozovek. K dosažení změn v těchto tendencích mělo směřovat nové uspořádání řídicí a organizační struktury bezpečnostního úseku, kde snížením počtu řídicích funkcí mělo dojít ke zvýšení odpovědnosti ustanovených náčelníků za splnění úkolů. „Účelným“ soustředěním příbuzných pracovních problematik do jednoho útvaru se měla usnadnit součinnost jednotlivých služeb a jejich koordinace. Vyzdvihována byla také úroveň kádrové a personální práce při „zdokonalování politického a odborného vzdělávání příslušníků SNB a dalších forem politicko-výchovné práce“.¹¹⁵ I k tomu měla navrhovaná změna – spojení kádrové práce a vzdělávání do jednoho útvaru – vytvořit příznivé podmínky. Po převedení vzdělávacího úseku ke Kádrové správě se tak vytvořily podmínky pro „degradaci“ Správy politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti na odbor. Problémy byly také s určením podřízenosti Správy vyšetřování VB. Ministr si ponechal přímé řízení jen u rozhodujících řídicích útvarů a ostatní podřídil svému prvnímu náměstkovi, jedinému na bezpečnostním úseku.

Tímto uspořádáním by však nebyla splněna stále platná podmínka uvedená v usnesení předsednictva ÚV KSČ ze 17. prosince 1963, aby Správa vyšetřování nebyla podřízena náměstkovi ministra, který řídí operativní útvary. Toto rozhodnutí bylo učiněno za unitárního státního uspořádání, kdy pracovalo na ministerstvu vnitra více náměstků, takže v podmínkách MVŽP ČSR nebylo možné tuto podmínku výslovně splnit. Proto bylo stanoveno, že samostatným subjektem, který řídí operativní součásti, nebude v navrhované organizační struktuře I. náměstek, ale náčelník znovuvytvořené Hlavní správy VB. První náměstek se měl tedy stát jen objektivizujícím orgánem, který by zabezpečoval součinnost mezi HS VB a Správou vyšetřování VB, koordinoval jejich činnosti a garantoval procesní samostatnost vyšetřovatelů.

Nová struktura ministerstva měla vést k jednotě úkolů a činností, ke zjednodušení spolupráce a koordinace mezi útvary a službami, ke zvýšení odpovědnosti služebních funkcionářů za svěřené úseky a předpokládala „osvědčenou“ třístupňovou organizaci řízení – vedení ministerstva, správa a odbor (nebo oddělení tam, kde počty míst nedovolovaly zřízení odboru a nešlo ho zařadit ani do jiného odboru). Realizace změn měla přinést jen na bezpečnostním úseku (BÚ) snížení počtu útvarů ze šestnácti na jedenáct. Celkové snížení počtu pracovních míst u útvarů BÚ pak o 154 (ze 749); z toho počet náčelníků se měl snížit o devět funkcí a počet dalších náčelníků odborů a oddělení o třináct.¹¹⁶ Ušetřená funkční místa měla být využita k posílení některých útvarů VB provádějících přímý výkon služby.

115 Tamtéž.

116 Tamtéž.

Navrhované změny řídicí a organizační struktury MVŽP ČSR měly vytvořit předpoklady pro další zkvalitnění centrálního řízení a promítly se do jeho nové podoby. V souladu se Statutem ministerstva vnitra a životního prostředí České socialistické republiky, schváleným usnesením vlády ČSR č. 202 z 1. července 1988,¹¹⁷ stanovil ministr svým rozkazem č. 8¹¹⁸ dne 25. července 1988 s účinností od 1. srpna 1988 změny v organizaci ministerstva. Ještě do konce roku pak vyšel v RMVŽP ČSR č. 12¹¹⁹ dne 28. prosince 1988 a s účinností od 1. ledna 1989 také nový organizační řád.

Ministerstvo vnitra a životního prostředí ČSR se tedy po všech úpravách členilo na – úsek bezpečnostní, úsek civilně-správní a Hlavní správu Sboru požární ochrany:

BEZPEČNOSTNÍ ÚSEK

- **Vnitřní a organizační správa** – zajišťovala úkoly ministra jako člena vlády, úkoly spojené s řízením, organizací, normotvornou činností a vnějšími styky ministerstva, ke správě byl přiřčen právní odbor
- **sekretariát prvního náměstka ministra**
- **inspekce ministra**
- **Kádrová správa** – řídila také Vzdělávací institut MVŽP
- **Ekonomická správa**
- **Správa zdravotnického a sociálního zabezpečení** – podílela se na stanovení hlavních úkolů v oblasti péče o zdraví a sociální zabezpečení příslušníků SNB, zajišťovala léčebně-preventivní péči, plnila úkoly na úseku hygieny a epidemiologie, řídila polikliniku ministerstva, zdravotnický ústav Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, zdravotnické ústavy KS SNB a zdravotnické středisko PP VB ČSR
- **Hlavní správa Veřejné bezpečnosti**¹²⁰
- **Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti**¹²¹
- **odbor obrany**¹²² – plnil také funkci sekretariátu štábu obrany ministerstva
- **odbor politicko-výchovné, tiskové a propagační činnosti** – plnil také funkci tiskového orgánu ministerstva

117 Tamtéž. Jde pouze o návrh.

118 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. K dispozici je pouze obsahově identický Výnos ministra vnitra a životního prostředí ČSR č. 2 stejného data.

119 Tamtéž. K dispozici je pouze obsahově identický Výnos ministra vnitra a životního prostředí ČSR č. 5 stejného data.

120 ABS, nezpracovaný materiál (přirůstek – Organizační řády). Organizační řád HS VB MVŽP ČSR byl schválený ministrem 16. září 1989 a vydán v příloze Rozkazu náčelníka HS VB MVŽP ČSR č. 3/1989.

121 Tamtéž. Organizační řád Správy vyšetřování VB MVŽP ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SVVB MVŽP ČSR č. 7/1989.

122 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Organizační řád odboru obrany byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka OO MVŽP ČSR č. 17/1989.

CIVILNĚ SPRÁVNÍ ÚSEK

- sekretariát náměstka ministra pro civilně-správní úsek
- sekretariát náměstka ministra pro místní hospodářství a dopravu
- odbor pro národní výbory
- odbor legislativy a koordinace předpisů
- odbor vnitřní správy a archivnictví
- odbor pro kádrovou a personální práci
- odbor životního prostředí – podílel se na stanovení úkolů a realizaci jednotné státní politiky ve věcech životního prostředí, na přípravě návrhů limitů zatížení životního prostředí a normativů využívání přírodních zdrojů, na přípravě prognóz, koncepcí a programů ČSSR, zpracovával je pro území ČSR a koordinoval jejich realizaci, podával návrhy na řešení rozporných stanovisek ústředních orgánů ČSR, plnil úkoly zakladatele a orgánu hospodářského řízení státního podniku Racionalizační a experimentální laboratoř
- redakce týdeníku vlády ČSR *Národní výbory*
- ekonomický odbor
- Správa pro místní hospodářství
- Správa pro dopravu
- útvar hlavního kontrolora

Nové organizační řády jednotlivých útvarů pak vycházely postupně cestou rozkazů příslušných náčelníků.

Ministr si ponechal v podřízenosti Vnitřní a organizační správu, inspekci ministra, Kádrovou správu, odbor obrany a útvar hlavního kontrolora. Ostatní útvary bezpečnostního úseku řídil I. náměstek ministra a k tomu mu ještě byl podřízen Pohotovostní pluk VB ČSR a v rozsahu působnosti jemu podřízených útvarů ministerstva též náčelníci krajských správ SNB a Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje. Náměstek ministra pro civilně-správní úsek měl ve své gesci všechny útvary tohoto úseku mimo Správy pro místní hospodářství a Správy pro dopravu, které řídil spolu se svým sekretariátem k tomu určený náměstek. Redukce se týkala také poradních orgánů ministra. Byla zrušena Porada vedení MV, Operativní porada ministra vnitra, vydavatelská rada týdeníku vlády ČSR *Národní výbory*, Technická rada požární ochrany a Komise pro brannou výchovu. Vědecká archivní rada se sice zrušení nedočkala, nebyla však již deklarována jako poradní orgán ministra. Do nového organizačního řádu byly zahrnuty také politické a společenské organizace – Hlavní výbor KSČ, Hlavní výbor SSM a orgány ROH.

Veškerá působnost, práva a povinnosti bývalé kanceláře ministra přešla novým uspořádáním na Vnitřní a organizační správu. Agenda sekretariátu ministerstva byla rozdělena mezi Vnitřní a organizační správu, Kádrovou správu a Hlavní správu VB. Správa zdravotnického a sociálního zabezpečení převzala část úkolů Ekonomické správy a celou Zdravotnickou správu. Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti část svého vzdělávacího programu předala Kádrové správě

a stala se tak odborem. Hlavní správa VB převzala Správu kriminální služby, Správu pořádkové a dopravní služby a odbor ochrany objektů. Odbor spojení převzala Ekonomická správa. Část úkolů náměstka pro civilně-správní úsek (CSÚ) převzal odbor pro kádrovou a personální práci, kterému ke stávajícím úkolům přibyla také část agendy odboru vnitřní správy národních výborů. Zbytek tohoto odboru a také bývalou Archivní správu převzal nový odbor vnitřní správy a archivnictví. Některé úkoly ekonomického odboru na CSÚ byly předány útvaru hlavního kontrolora. Odbor obrany na CSÚ byl zrušen a jeho agenda rozdělena mezi sekretariát náměstka ministra pro civilně-správní úsek (ve vztahu k útvarům řízených náměstkem pro CSÚ) a sekretariát náměstka ministra pro místní hospodářství a dopravu (ve vztahu k útvarům řízeným tímto náměstkem). Na civilně-správním úseku pak přibyl odbor životního prostředí se svými specifickými úkoly. Také rezortní školství prodělalo od roku 1973 (zavedena nová soustava rezortních škol) několik drobných úprav. V roce 1985 pak byla navrhována změna v koncepci rezortního vzdělávání,¹²³ avšak na koordinační poradě ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR dne 18. ledna 1988 bylo rozhodnuto o převedení celé oblasti rezortního školství spolu s příslušnými tabulkami složení a počtů ke Kádrové správě FMV, ke Kádrové správě MV ČSR (tento úkol byl realizován zavedením nové organizace ministerstva) a k MV SSR od 1. července 1988.

Poslední zásah útvarů Sboru národní bezpečnosti na Národní třídě proti účastníkům povolené studentské demonstrace 17. listopadu 1989 zlomil totalitnímu režimu vaz. Po vítězství sametové revoluce došlo k formování nového politického systému a společenských vztahů na principech demokracie a dodržování zákonnosti. Na republikovém ministerstvu vnitra a životního prostředí byl 5. prosince 1989 instalován nový ministr Antonín Hrazdírka¹²⁴ a reorganizace ministerstva tak nabraly rychlé obrátky.

Již 15. prosince 1989 vydal ministr rozkaz č. 12¹²⁵ o současných úkolech a zaměření útvarů bezpečnostního úseku ministerstva a útvarů Veřejné bezpečnosti jím řízených. Změna systému od nich vyžadovala činnost pod společenskou kontrolou, navíc se měla v úloze těchto orgánů neprodleně projevit i změna Ústavy, týkající se dřívější vedoucí úlohy KSČ. Útvary Veřejné bezpečnosti měly nadále plnit jen ty úkoly, které pro tuto složku vyplývaly z obecně závazných právních předpisů, pokud neodporovaly novým zásadám. Náčelníci útvarů bezpečnostního úseku ministerstva, náčelníci

123 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. V materiálu byla navrhována organizační opatření, jež řešila délku přípravy ve školách, změny jejich dislokace a soustředění školských zařízení. Určujícím hlediskem jejich dislokace měl být fakt, zda organizace škol SNB, PS a vojsk MV a obsah jejich výchovně-vzdělávacího procesu bude korelovat s aktuálními i perspektivními potřebami bezpečnostní praxe.

124 Antonín Hrazdírka byl ministrem vnitra do 27. června 1990.

125 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

krajských správ SNB, okresních správ SNB a jim na roven postavení funkcionáři a náčelníci všech útvarů VB měli v tomto smyslu přezkoumat všechny své rozkazy a pokyny a rozhodnout o jejich další platnosti. Pohotovostní pluk VB ČSR měl nadále plnit pouze úlohu školícího zařízení pro nově nastupující příslušníky SNB. Kromě toho mohl být nasazen jen při zajišťování společenských akcí nebo při likvidaci následků vážných havárií a živelních pohrom, avšak jen se souhlasem ministra a pod dohledem zkušených příslušníků VB.

Zároveň měnil ministr tímto rozkazem také organizaci bezpečnostního úseku MVŽP ČSR. K 18. prosinci 1989 zrušil odbor politickovýchovné, tiskové a propagační činnosti¹²⁶ a pro úkoly v oblasti tiskové a propagační činnosti zřídil jako samostatný útvar odbor pro styk s veřejností,¹²⁷ který si přímo podřídil. Dále vyčlenil z Vnitřní a organizační správy právní odbor, rovněž jako samostatný útvar, který řídil přímo. Náčelníka právního odboru jmenoval členem svého kolegia pro bezpečnostní úsek. A nakonec ministr zrušil ve svém rezortu také všechny dosavadní funkce příslušníků SNB na bývalém Hlavním výboru KSČ i Hlavním výboru SSM.

Dalším rozkazem č. 13¹²⁸ z 18. prosince 1989 vyloučil ministr – v zájmu objektivního výkonu služby Veřejné bezpečnosti a jejího řízení ministerstvem dnem 1. ledna 1990 – jakoukoliv politickou činnost v oboru působnosti BÚ MVŽP ČSR, tedy i na útvarech jím řízených. V souladu se změnou československé ústavy a probíhajícím demokratizačním procesem ve všech oblastech společnosti schválil ministr 20. prosince 1989¹²⁹ opatření k zásadním změnám v organizaci, v obsahu a charakteru činností kádrových útvarů v rámci MVŽP ČSR. V první řadě se mělo upustit od všech činností, které se jakýmkoliv způsobem dotýkaly kádrových pořádků stranických orgánů všech stupňů, tedy práce s tzv. kádrovými rezervami ve stranické nomenklatuře, jejich hodnocení, ustanovování do funkcí atd. Základem jejich práce měla být nadále pouze personalistika a na ni navazující činnosti charakteristické pro rezort ministerstva vnitra. Významnou oblastí v činnosti personálních útvarů mělo být také řízení a ovlivňování rezortního vzdělávacího systému, úsek systemizace a tarifikace, výběr do služby SNB a stabilizace příslušníků. Zároveň s novými podmínkami byly změněny i názvy těchto útvarů tak, aby plně vystihovaly přepracovaný obsah jejich činnosti.

126 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Stranické a politickovýchovné orgány byly zrušeny bez náhrady a místa, získaná tímto organizačním opatřením, měla být převedena do ministerovy dispoziční zálohy, aby je v budoucnu mohl použít pro posílení přímého výkonu bezpečnostní služby složka VB.

127 Tamtéž. Odbor měl zajišťovat ve směru k veřejnosti zejména tiskovou, publikační a propagační činnost a to ve všech masových sdělovacích prostředcích a daleko širším rozsahu než doposud. Takto pak mohlo být zajištěno informování veřejnosti o činnosti VB, reagence na podněty občanů a propagace služby VB k získání odpovídajícího postavení složky VB ve společnosti.

128 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

129 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

Termín kádrový bylo nahrazeno slovem personální, ke Kádrové správě MVŽP a ke kádrovým odborům na KS SNB byla přidána agenda škol, takže jejich název byl upraven na Personální a školskou správu MVŽP ČSR a personální a školský odbor KS SNB. Z uvedených důvodů se také rušily tzv. kádrové spisy příslušníků SNB, vedené dosud podle NMV ČSSR č. 40/1975. Tyto nahradily osobní spisy, které svým obsahem měly odpovídat specifice služebního poměru a opatřením z něho vyplývajícím (povyšování, ustanovování do funkcí, kázeňská pravomoc apod.).¹³⁰ S novými politickými podmínkami přišla na řadu také snaha o nápravu nespravedlností spáchaných komunistickým režimem v době tzv. normalizace.

K projednávání žádostí o rehabilitaci bývalých příslušníků SNB, kteří byli propuštěni nebo uvolněni ze služebního poměru pro politickou nezpůsobilost ke službě v souvislosti s událostmi roku 1968, zřídil ministr vnitra ČSR svým rozkazem č. 14 rehabilitační komisi ministra vnitra ČSR a stanovil postup při posuzování žádostí podle předpisů upravujících služební poměr příslušníků SNB a podle jednacího řádu rehabilitační komise.

Veřejná bezpečnost

Dosavadní systémy řízení Veřejné bezpečnosti a jejich organizační struktura se postupně formovaly od vzniku federativního uspořádání státu, kdy oblast vnitřního pořádku a bezpečnosti státu byla ústavním zákonem (zákon č. 143/1968 Sb.¹³¹) svěřena do společné působnosti federace a republik, přičemž rozdělení kompetencí mezi federací a republikami ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti upravil až tzv. kompetenční zákon Federálního shromáždění (zákon č. 128/1970 Sb). Vycházelo se ze zásady, že Federální ministerstvo vnitra mělo řídit Státní bezpečnost a zákonem taxativně vymezené činnosti útvarů Veřejné bezpečnosti, a republiková ministerstva zase útvary Veřejné bezpečnosti s uvedenou výjimkou. Do roku 1975 zabezpečovalo centrální řízení ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti v působnosti Ministerstva vnitra ČSR prostřednictvím útvarů Veřejné bezpečnosti, včetně řízení a dohledu na bezpečnost a plynulost silničního provozu, Hlavní velitelství VB, které navíc provádělo i některé exekutivní činnosti. Od 1976, kdy bylo Hlavní velitelství VB zrušeno, spravoval Veřejnou bezpečnost v zásadních věcech ministr, přičemž zejména oblast operativního řízení byla svěřena I. náměstkovi, který řídil útvary VB cestou jejich náčelníků na krajském stupni. K zabezpečení úkolů

130 Tamtéž. V rozkaze byl také přesně určen obsah osobního spisu. V tomto smyslu měly personální útvary nejpozději do 31. března 1990 vytřídit písemnosti, které osobní spis obsahovat neměl a předat je příslušníkům, kterých se týkaly. Výjimku tvořily materiály přísně tajného charakteru, které měly být uloženy, zapečetěny a po povolení skartace zničeny.

131 Ve znění pozdějších zákonů č. 128/1970 Sb. a č. 133/1970 Sb., zákony SNR č. 207/1968 Sb. a ČNR č. 2/1969 Sb. ve znění zákona č. 147/ 1970 Sb.

ministerstva ve složce VB byly zřízeny útvary – Správa kriminální služby, Správa pořádkové a dopravní služby, Správa vyšetřování VB a odbor ochrany objektů, které byly po linii jednotlivých služeb odbornými útvary plnicími převážně metodickou úlohu. Řídící pravomoc ministra zabezpečoval sekretariát ministra, jeho kontrolní činnost inspekce ministra a ostatní úkoly další útvary MV ČSR v rozsahu své věcné příslušnosti. Na řízení Veřejné bezpečnosti na úrovni krajů, okresů a obvodů se podílely rovněž národní výbory,¹³² které byly oprávněny ukládat úkoly příslušným útvarům Veřejné bezpečnosti při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku. Zatím poslední komplexní norma pro ujasnění vztahů a pravomocí ve složce Veřejné bezpečnosti – „Prozatímní směrnice k řízení Veřejné bezpečnosti“, vyšla v dubnu 1979 ve společném rozkaze ministrů vnitra č. 4.

Nejen proto, že „dočasnost“ měly tyto směrnice i ve svém názvu, začalo se brzy pracovat na jejich další úpravě se snahou o preciznější formulace a jasnější vymezení pravomocí k řízení Veřejné bezpečnosti. Je otázkou, zda se to mohlo vzhledem k přetrvávající složitosti organizační struktury, a z toho vyplývajících kompetenčních sporů republikových a federálních útvarů VB (viz kapitola Federální ministerstvo vnitra), podařit. Evidentní snaha federální centrály o přisvojení si co největšího množství rozhodovacích oprávnění a možnosti zasahování do chodu útvarů Veřejné bezpečnosti vedla k permanentní kritice ze strany republikového ministerstva vnitra, jehož odpovědní odborníci neustále zdůrazňovali původní myšlenku rozdělení odpovědnosti za řízení bezpečnostního aparátu – Federální ministerstvo vnitra za státní bezpečnost a ochranu hranic, republiková ministerstva za veřejný pořádek a bezpečnost realizovanou útvary VB. Nové „Zásady řízení činnosti útvarů Veřejné bezpečnosti“, vyšly ve společném Rozkaze ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 9¹³³ dne 21. srpna 1985 s nabytím účinnosti dnem 1. října 1985 a platily vlastně až do zániku Sboru národní bezpečnosti.¹³⁴ Nová norma byla oproštěna od různých nekonkrétních zásad typu účelné dělby práce a delegace úkolů, vertikální a horizontální dělby práce či komplexního nebo liniového, popřípadě metodického řízení. Úprava systému řízení si kladla za cíl podrobněji a přesněji rozpracovat tři hlavní oblasti – vzájemné vztahy ministerstev vnitra při řízení Veřejné bezpečnosti, řídicí vztahy jednotlivých ministerstev vnitra vůči krajským správám SNB a jejich útvarům VB a konečně vztahy příslušných útvarů ministerstev k útvarům složky VB krajských správ SNB. Účelem těchto zásad tedy byla konkretizace vztahů orgánů FMV a republikových ministerstev vnitra při realizaci společné působnosti ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti a stanovení jednotného postupu při řízení útvarů Veřejné bezpečnosti. Upravenou normou měly být vytvořeny podmínky pro takový rozhodovací proces, v němž bude rozhodnutí

132 Povinnosti orgánů VB v této souvislosti vyplývaly ze zákonů č. 69/1967 Sb. a č. 40/1974 Sb. (o SNB), blíže upraveny pak byly nařízením vlády ČSR č. 18/1975 Sb.

133 ABS, nezpracovaný fond společných RMV ČSSR, ČSR a SSR.

134 Tyto zásady byly zrušeny Nařízením ministra vnitra ČSFR č. 18/1991.

připraveno včas a kvalitně, se znalostí stanovisek federálních i republikových orgánů a s prosazením koordinované činnosti založené na vymezení a dělbě kompetencí při plném uplatnění odpovědnosti. Sledovalo se jimi také naplnění koncepční úlohy FMV, včetně zabezpečení důsledné realizace přijatých plánů, i vytváření takového systému ve vzájemných vztazích, který by předcházel konfliktním situacím při tvorbě a realizaci jednotlivých rozhodnutí.

Oprávnění FMV řídit činnost útvarů VB se vztahovalo jen k oblastem vymezeným taxativně zákonem (zákon č. 128/1970 Sb.), ale oprávnění koordinovat činnost orgánů republik se vztahovalo i na ostatní oblasti řízení ozbrojených bezpečnostních sborů a bylo spojeno také s právem vydávat závazné pokyny (č. 128/1970 Sb.). Jednota a „souladnost“ při plnění bezpečnostních úkolů se měla odehrávat ve vzájemné součinnosti a soustavné spolupráci orgánů FMV s republikovými ministerstvy vnitra, zejména při přípravě návrhů obecně závazných právních předpisů, při přípravě, tvorbě a realizaci plánů a návrhů významných rozhodnutí i při důsledném sledování plnění úkolů na základě jednotného uplatňování bezpečnostní politiky federace. (Takže i v nových předpisech přetrvávaly zárodky budoucích kompetenčních sporů, protože jasné určení a striktní rozdělení pravomocí k řízení jednotlivých složek bylo za současných podmínek neprosaditelné.) Federální ministerstvo vnitra tedy řídilo činnost útvarů VB v zákonem vymezených oblastech, avšak formy řízení byly stanoveny pouze rezortními předpisy FMV.

V definovaném rozsahu činností řídil náčelníky správ VB KS SNB a útvarů jim na roveň postavených¹³⁵ I. náměstek ministra vnitra ČSSR. Úkoly FMV při řízení útvarů VB, zejména při přípravě a kontrole řídicích aktů, pak zabezpečovala Federální správa VB, která dále řídila také činnost útvarů VB při odhalování vymezené trestné činnosti, vedla kriminalistické a jiné evidence a statistiky pro potřeby orgánů VB, zajišťovala celostátní pátrání, vykonávala expertizní činnosti pro potřeby útvarů VB a vědeckovýzkumné práce ve složce VB. Ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřených do působnosti ČSSR mohlo FMV vyžadovat podklady pro řídicí činnost přímo od ministerstev vnitra a v rozsahu s nimi dohodnutém i od příslušných útvarů VB.

Ministerstva vnitra obou republik řídila naopak činnost útvarů VB, s výjimkou činností svěřených do působnosti FMV, a v tomto rozsahu řídila také náčelníky správ VB KS SNB. Úkoly MV ČSR při řízení útvarů VB řešila Správa kriminální služby VB ČSR, Správa pořádkové a dopravní služby VB ČSR, Správa vyšetřování VB ČSR a odbor ochrany objektů ČSR. Koordinaci činnosti republikových ministerstev vnitra při řízení útvarů VB zajišťovalo FMV závaznými pokyny, které podepisoval ministr vnitra ČSSR. K tomu mohl federální ministr svolávat koordinační porady s ministry vnitra republik a náměstek ministra vnitra ČSSR koordinační

135 Tím se rozuměly Správa VB Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, Správa VB Správy SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje a městské správy VB v Praze a Bratislavě.

porady odpovídajících náměstků. Aby mohlo být zajištěno sladění všech aktivit při řízení Veřejné bezpečnosti měla republiková ministerstva zasílat Federálnímu ministerstvu vnitra roční plány svých bezpečnostních úseků, rezortní předpisy a základní akty řízení bezpečnostních úseků, zprávy o stavu a vývoji veřejno-bezpečnostní situace, hodnocení po jednotlivých odborných liniích, hodnocení účinnosti rezortních předpisů a aktů řízení vydávaných ministry a jejich náměstky. Federální správě VB měli náčelníci útvarů řídících Veřejnou bezpečnost na MV ČSR a MV SSR poskytovat v rámci součinnosti informace, návrhy a náměty na zdokonalování metod a prostředků k výkonu služby. Na krajské úrovni pak náčelníci správ VB KS SNB a útvaru jim na roveň postavených řídili správu VB a zástupce náčelníků okresních (v Praze obvodních) správ SNB pro VB, městských správ SNB a náčelníky základních útvarů VB přímo podřízených správě VB. Dále zabezpečovali plnění úkolů vyplývajících z plánovacích dokumentů, řídících aktů a z pokynů příslušných náměstků ministrů vnitra. Zástupci náčelníků okresních (obvodních) správ SNB pro VB a městských správ SNB pro VB v Plzni, Ostravě, Brně a Košicích řídili odbor VB a náčelníky základních útvarů VB přímo podřízených odboru VB. Nově upravená norma k řízení Veřejné bezpečnosti byla sice mnohem výstižnější, jasnější a stručnější než směrnice předešlé, avšak kompetenční spory o řízení VB vlastně vyřešil až vývoj po listopadu 1989, kdy byly striktně nastaveny kompetence k řízení jednotlivých složek bezpečnostního aparátu.

Ministerstvo vnitra ČSR organizovalo a řídilo prostřednictvím útvarů Veřejné bezpečnosti také činnosti určené k plnění úkolů civilní obrany. „Pokyny pro činnost Veřejné bezpečnosti při ochraně veřejného pořádku a bezpečnosti v systému civilní obrany“ vydal ministr vnitra ČSR v rozkaze č. 11¹³⁶ dne 11. září 1986.¹³⁷ Výkonnými a odbornými orgány MV ČSR pro zabezpečení stanovených úkolů byly – odbor obrany MV ČSR, který zároveň plnil úkoly metodického řízení civilní obrany jako součásti příprav k obraně, Správa pořádkové a dopravní služby MV ČSR a Správa kriminální služby MV ČSR, které se zase podílely po linii odborného řízení na zabezpečování činnosti útvarů VB a na vlastním zpracování příslušných plánů opatření, a v případě kriminální služby i na plánech opatření při identifikaci osob usmrcených po nepřátelském napadení. Do systému civilní obrany byly samozřejmě zapojeny také krajské a okresní správy SNB. Správy VB KS SNB (Městská správa VB Praha) byly útvarem náčelníka pro zabezpečení civilní obrany na území kraje a k tomu zpracovávaly příslušné plány. Současně odborně a metodicky řídily odbory VB OS SNB, které totéž zajišťovaly pro území okresu. Metodickým orgánem náčelníka KS SNB pro civilní obranu bylo oddělení obrany KS SNB. Na úrovni okresu se stejnou problematikou

136 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

137 Tamtéž. Tím zrušil původní „Metodické pokyny pro organizaci a činnost pořádkové služby v systému civilní obrany, zabezpečované Veřejnou bezpečností“ vydané Hlavní správou VB 10. května 1967.

zabýval starší referent obrany OS SNB.¹³⁸ Správa pořádkové a dopravní služby MV ČSR a Správa kriminální služby MV ČSR pak pracovaly v součinnosti se Štábem civilní obrany ČSR a odborem obrany ČSR, krajské a okresní správy SNB zase úzce spolupracovaly s územními štáby civilní obrany národních výborů. K operativnímu řízení činnosti VB při plnění úkolů v systému civilní obrany byli do příslušného územního štábu civilní obrany vysíláni představitelé služby ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti. Úkoly Veřejné bezpečnosti pro zabezpečení činnosti ve prospěch civilní obrany tedy byly součástí výkonu bezpečnostní služby, avšak zvláštní síly a prostředky Sboru národní bezpečnosti se k tomuto účelu nevyčleňovaly.

V souvislosti s rozsáhlou reorganizací rezortních ministerstev v roce 1988 byl opět změněn také systém řízení útvarů Veřejné bezpečnosti. To znamenalo, že na nově vytvořeném Ministerstvu vnitra a životního prostředí ČSR začala pro oblast kriminální, pořádkové, dopravní a správní služby a služby ochrany objektů pro řízení, organizaci a kontrolu činností útvarů Veřejné bezpečnosti fungovat od 1. října 1988 Hlavní správa VB. Správa byla zřízena Rozkazem ministra vnitra a životního prostředí ČSR č. 8 ze dne 25. července 1988 a podřízena prvnímú náměstkovi ministra. Rozsah její působnosti byl odvozen z obecně závazných právních předpisů, upravujících kompetence MV ČSR jako orgánu státní správy pro veřejný pořádek a bezpečnost, pro zajišťování bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, pro vnitřní věci a řízení útvarů Veřejné bezpečnosti. Vyplýval také ze statutu a organizačního řádu ministerstva. Správa tedy řídila, koordinovala a kontrolovala činnost útvarů VB při plnění hlavních úkolů boje s kriminalitou, při ochraně československé ekonomiky, veřejného pořádku a bezpečnosti silničního provozu a správních agend. Zpracovávala předpisy upravující jednotlivé oblasti výkonu služby VB, měla sledovat účelnost těchto předpisů a jejich respektování, připravovala podklady pro řídicí činnost ministerstva ve věcech Veřejné bezpečnosti. Navíc se podílela na zajištění dalšího odborného vzdělávání příslušníků VB, usměrňovala a koordinovala opatření správ VB KS SNB, správ SNB a Městské správy Praha k dosažení stanovených cílů. A v neposlední řadě zajišťovala v rámci Sboru národní bezpečnosti spolupráci Veřejné bezpečnosti s orgány činnými v trestním řízení, s národními výbory a ostatními státními, družstevními a společenskými

138 Tamtéž. U všech útvarů, které se na zabezpečení civilní obrany podílely, se zpracovávala „Dokumentace k zabezpečení úkolů VB v systému civilní obrany“, která byla součástí dokumentace jednotlivých útvarů pro činnost za BPS a zpravidla obsahovala předpisy upravující zabezpečení úkolů VB v systému CO: plány bezpečnostních zajištění při evakuaci obyvatelstva, plány BO při dočasném „vymístění“ obyvatelstva z příhraničních oblastí, plán identifikace usmrčených osob, plán bezpečnostního zajištění k ochraně obyvatelstva a objektů národního hospodářství před účinky průlomových vln, před napadením klasickými zbraněmi a zbraněmi hromadného ničení, typové plány jednotlivých BO při provozních haváriích a další dokumentaci pro činnost představitelů veřejného pořádku a bezpečnosti v příslušném územním štábu CO a pro činnost příslušníka SNB pověřeného prací v evakuační komisi dotyčného národního výboru.

organizacemi. Na Hlavní správu VB přešla také povinnost řídit a kontrolovat útvary VB při zřizování jednotek Pomocné stráže VB, podílela se na organizaci pořádkové služby VB při plnění úkolů v systému civilní obrany a zabezpečovala plnění úkolů ministerstva v systému mimořádných bezpečnostních opatření, přičemž fungovala jako sekretariát operačního štábu ČSR a nakonec plnila agendu obranných příprav.

Organizační řád **Hlavní správy Veřejné bezpečnosti MVŽP** byl ministrem vnitra a životního prostředí schválen až 16. září 1989 a poté vyšel v Rozkaze náčelníka HS VB MVŽP ČSR č. 3/1989.¹³⁹

Organizační struktura a náplň práce organizačních celků měla podobu:

- **náčelník Hlavní správy Veřejné bezpečnosti** – řídil správu a odpovídal za její činnost, přímo řídil náčelníka organizačního a operačního odboru, organizoval tvorbu plánu činnosti správy a kontroloval jeho plnění, vydával v rámci své pravomoci rozkazy a kádrové rozkazy, navrhoval vnitřní organizační úpravy v rámci správy, odpovídal za morální politický stav a kázeň příslušníků správy, jejich politický a odborný růst, jejich bojovou a tělesnou připravenost, odpovídal za dodržování zásad ochrany utajovaných skutečností a spisového pořádku, za připravenost správy k plnění úkolů bojové pohotovosti, ochranných příprav a mimořádných bezpečnostních opatření, dbal na dodržování zásad hospodárnosti, ve vymezeném rozsahu disponoval rozpočtovými prostředky, organizoval a podílel se na stanovení hlavních úkolů VB, vydával v rámci působnosti správy interní předpisy pro činnost VB, činil neodkladná opatření při výskytu mimořádných událostí a závažných trestných činů na území ČSR, nebyla-li vyhrazena jiným funkcionářům ministerstva, a o svých opatřeních měl informovat I. náměstka MVŽP ČSR, schvaloval jednací řád štábu náčelníka správy, jmenoval a odvolával členy svých poradních orgánů, I. zástupce náčelníka Hlavní správy Veřejné bezpečnosti – zastupoval náčelníka správy v době jeho nepřítomnosti v plném rozsahu práv, povinností a odpovědnosti náčelníka, řídil a kontroloval činnost na úsecích kriminální služby, služby ochrany objektů, operativního sledování a „ustanovky“
- **zástupce náčelníka Hlavní správy Veřejné bezpečnosti** – zastupoval náčelníka správy, nemohl-li jej zastupovat I. zástupce, řídil a kontroloval činnost na úsecích pořádkové a správní služby a dopravní služby
- **organizační a operační odbor**
 - a) **organizační a analytické oddělení** – zabezpečovalo organizačně administrativní práce související s činností správy, zejména dodržování zásad spisového pořádku, vedlo příslušné evidenční pomůcky pro spisovou manipulaci, zajišťovalo příjem, oběh a ukládání spisů a jejich vyřazování, vedlo evidenci služeb-

139 ABS, nezpracovaný materiál (přírůstek – Organizační řády).

ních předpisů, rozkazů a pomůcek, plnilo úkoly spojené s kádrovou a kázeňskou pravomocí náčelníka správy a s personální činností, zabezpečovalo obsahovou věcnost a úplnost předkládání návrhů kádrových, personálních a kázeňských opatření, k tomu vedlo stanovené přehledy a evidence, zpracovávalo hlášení o stavu správy a osobních změnách příslušníků správy, vedlo záznamy o dovozených, služebním volnu a pracovní neschopnosti, organizovalo nástup na zdravotní rehabilitace, vedlo agendu rekreací, zabezpečovalo materiálně-technické a finanční prostředky k činnosti správy, zpracovávalo plány služební přípravy příslušníků správy, posuzovalo z obsahového hlediska tvorbu a způsob hodnocení ročních plánovacích dokumentů správ VB KS SNB v ČSR, zpracovávalo náměty a návrhy hlavních úkolů VB, návrhy řídicích aktů náčelníka správy, zabezpečovalo jednání jeho poradních orgánů, analyzovalo veřejněbezpečnostní situaci, sledovalo výskyt mimořádných událostí (MU) v národním hospodářství a závažných trestných činů, podílelo se na tvorbě a úpravě interních předpisů

b) operační středisko – sledovalo výskyt mimořádných událostí a závažných trestných činů, jejich vliv na bezpečnostní situaci, navrhovalo bezpečnostní opatření a akce mimořádného nebo republikového významu, podílelo se na řízení a organizaci hlášené služby o MU a kriminalitě pro potřeby řízení VB, shromažďovalo průběžná hlášení o MU a informovalo příslušné funkcionáře, zabezpečovalo řízení a koordinaci činnosti operačních středisek KS SNB v rozsahu působnosti ministerstva

c) automobilní četa – plánovala a zabezpečovala provoz služebních motorových vozidel pro potřeby správy, sledovala technický stav služebních vozidel správy, jejich technickou údržbu a prohlídky, zajišťovala pohonné hmoty, mazadla a další prostředky pro provoz motorových vozidel

- **odbor obecné kriminality (OOK)** – kontroloval a odborně usměrňoval útvary kriminální služby VB po linii obecné kriminality, při využívání forem, metod a prostředků operativně-pátrací činnosti, kriminalistické techniky a při preventivních opatřeních, analyzoval účinnost forem, metod a prostředků kriminální služby VB, zpracovával podklady pro stanovení hlavních úkolů VB, centrálních programových a plánovacích dokumentů a zaměření kriminální služby v oblasti své odbornosti, soustavně vyhodnocoval stav a vývoj obecné kriminality, koordinoval činnost útvarů obecné kriminality správ VB v ČSR a MS VB Praha v případech, kdy trestná činnost přesahovala rámec více než dvou krajů, ve zvlášť stanovených případech organizoval, přímo řídil anebo se podílel na organizaci, řízení a realizaci opatření při odhalování, rozpracování a objasňování závažných trestných činů a mimořádných událostí, zabezpečoval součinnost s centrálními, rezortními i mimorezortními orgány, vyhlášoval, organizoval a řídil republikové pátrání po hledaných osobách a věcech, podílel se na organizaci odborných kurzů a doškolení pracovníků kriminální služby VB po linii obecné kriminality (OK), metodicky řídil a kontroloval výkon služební kynologie, vedl evidenci služebních psů, organizoval účinné využívání služebních psů, zajišťoval jejich

nákup a prostřednictvím správ VB zabezpečoval výchovu štěňat z vlastního chovu; spolupracoval s příslušnými odbory HS VB

1. oddělení
2. oddělení
3. oddělení

■ **odbor hospodářské kriminality** – náplň činnosti korespondovala s náplní OOK, avšak po linii hospodářské kriminality, s výjimkou oblasti služební kynologie

1. oddělení
2. oddělení
3. oddělení

■ **odbor služby ochrany objektů** – sledoval a zevšeobecňoval podmínky vzniku závažné majetkové kriminality a MU v souvislosti s porušením právní povinnosti v ochraně a ostraze majetku v socialistickém společenském vlastnictví, popř. překonání zabezpečovacích systémů, a podílel se na tvorbě koncepce činnosti služby; odborně usměrňoval, koordinoval a kontroloval činnost služby zejména při využívání nástrahové techniky, a ve vymezených případech prováděl její nasazení, budoval a provozoval systémy PCO a ostatní zabezpečovací techniky pro ochranu objektů, podílel se na zavádění nových technických prostředků do výkonu služby, na přípravě rezortních předpisů upravujících problematiku ochrany majetku a ostrahy objektů, na zpracovávání rozborů, zpráv, informací a zásadních stanovisek týkajících se služby, spolupracoval s ústředními orgány federace a republiky při zajišťování ochrany a ostrahy majetku v jejich rezortech, zajišťoval a organizoval odborné kurzy a doškolování pracovníků VB po linii služby a přednáškovou činnost

a) provozní oddělení

b) metodicko-kontrolní skupina

■ **zvláštní oddělení** – kontrolovalo a odborně usměrňovalo činnost zvláštních odborů VB v ČSR při odhalování a dokumentování obecné a hospodářské trestné činnosti, analyzovalo účinnost forem, metod a prostředků používaných zvláštními odbory VB, koordinovalo výkon služby v případech, které vyžadovaly společné využití sil a prostředků více zvláštních odborů VB, pokud akce přesahovala rámec republiky spolupracovalo se zvláštní skupinou HS VB MVŽP SSR, těchto případech a akcích mělo neprodleně informovat náčelníka HS VB nebo jeho I. zástupce, podílelo se na zpracování rozborů, zpráv a odborných stanovisek, soustřeďovalo informace o pracovních výsledcích zvláštních odborů VB a předkládalo návrhy na opatření, organizovalo odborné kurzy a doškolování příslušníků zvláštních odborů VB, spolupracovalo s příslušnými orgány a institucemi při vytváření podmínek pro zajištění konspirace u zvláštních odborů VB, za účelem vzájemné pomoci a výměny zkušeností spolupracovalo se IV. správou SNB a s odbory obecné a hospodářské kriminality HS VB

■ **odbor pořádkové a správní služby** – zpracovával a předkládal podklady pro stanovení hlavních úkolů VB, centrálních a programových dokumentů a zaměření

činnosti VB po své linii, soustřeďoval informace a sledoval situaci v oblasti veřejného pořádku, analyzoval jeho stav a vývojové tendence, předkládal návrhy na jeho ovlivnění, kontroloval, koordinoval a odborně usměrňoval útvary pořádkové služby správ VB při ochraně veřejného pořádku, při vyhledávání a objasňování trestných činů, přečinů a přestupků, zajišťoval jejich jednotný postup, odborně usměrňoval činnost útvarů VB při spolupráci s národními výbory, kontroloval a analyzoval, organizoval a usměrňoval systém hlídkové a obchůzkové služby, systémy práce základních útvarů VB a systém specializovaných útvarů pořádkové služby VB, organizoval součinnost pořádkové služby s dopravní a kriminální službou a vyšetřovateli VB, odborně řídil, kontroloval a usměrňoval přípravu a činnost Pomocné stráže VB, podílel se na přípravě okresních, krajských a celostátních konferencí PS VB a zabezpečoval realizaci přijatých závěrů, koordinoval výkon pořádkové služby při zajišťování veřejného pořádku po vyhlášených bezpečnostních opatřeních v rámci více krajů nebo celé republiky (mimo MBO), podílel se na plnění úkolů vyplývajících pro složku VB při ochraně životního prostředí, v boji proti alkoholismu a jiným toxikomaniím a při zajišťování protipovodňové služby, kontroloval výcvik pořádkových jednotek VB, měl sledovat stav technické vybavenosti útvarů pořádkové služby, pořádkových jednotek VB a PS VB a jejich využívání, zpracovával odborná stanoviska k organizaci, dislokaci a typizaci ZÚ VB a k zřízení speciálních útvarů pořádkové služby VB, k případům použití zbraně a mírnějších prostředků i k ostatním služebním zákrokům příslušníků VB, podílel se na zabezpečení výuky a výcviku v praporčických a důstojnických školách MV, ve Vzdělávacím institutu MV ŽP ČSR a školních pohotovostních oddílech KS SNB (MS VB), zajišťoval a kontroloval jednotný postup ve věcech občanských průkazů, hlášení a evidence pobytu občanů, držení a nošení kulových střelných zbraní a střeliva, zpracovával návrhy, rozborů a stanoviska o činnosti správní služby, přezkoumával správní rozhodnutí v odvolacím a mimoodvolacím řízení ve věcech držení a nošení kulových střelných zbraní a rozhodoval o protestech prokurátora, ve vymezeném rozsahu vydával povolení k nákupu a vývozu střelných zbraní a střeliva do ciziny, organizoval проверки držitelů střelných zbraní a fyzických kontrol střelných zbraní a střeliva

a) oddělení pořádkové služby

b) skupina správní služby

- **odbor dopravní služby** – zpracovával podklady pro stanovení hlavních úkolů VB, centrálních a programových dokumentů a zaměření činnosti VB po své linii, soustřeďoval informace a sledoval situaci v oblasti dopravy, analyzoval její stav a vývojové tendence, předkládal návrhy k jejímu ovlivnění, odborně usměrňoval a kontroloval útvary VB při zajišťování bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, zpracovával odborná stanoviska k organizaci a dislokaci dálničních oddělení a speciálních dopravních útvarů VB, koordinoval výkon služby na dálničních odděleních VB, koordinoval činnosti dopravní služby VB při mezikrajové přepravě vojsk, nadměrných nákladů a cenností po silnicích, spolupracoval na výstavbách

automatizovaných systémů řízení městského silničního provozu v ČSR, podílel se na zpracování rozborů, zpráv a informací o činnosti dopravní služby, předkládal podněty k právní úpravě bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, odborně usměrňoval a kontroloval činnost dopravních inženýrů VB, spolupracoval s příslušnými organizacemi na dopravně-inženýrském úseku, ve vymezeném rozsahu vydával správní rozhodnutí a prováděl správní činnost ve svém úseku, poskytoval odborná stanoviska a spolupůsobil na výzkumných úkolech, sledoval, hodnotil a analyzoval vývoj dopravní nehodovosti v krajích a navrhoval operativní řešení situace, řídil odbornou přípravu a činnost PS VB při dozoru nad silničním provozem, ročně vyhodnocoval výsledky klasifikačních technických prohlídek vozidel, určených k nasazení za branné pohotovosti státu, spolupracoval s FS VB na výstavbě automatizovaného systému evidencí dopravní služby

- a) skupina dopravně-správní
- b) skupina inženýrsko-technická

Pro řešení základních úkolů v působnosti Hlavní správy VB byl poradním orgánem určen štáb náčelníka správy. Dalšími poradními orgány pro rozhodování náčelníka o odvolání proti rozhodnutí ve správním řízení byla Poradní komise náčelníka HS VB, pro provádění bytové politiky Bytová komise HS VB a pro kontrolu dodržování léčebných režimů příslušníků správy zase Pomocná kontrolní komise HS VB. Hlavní správa VB měla také za úkol spolupracovat se všemi útvary bezpečnostního úseku při organizaci, řízení a zajišťování výkonu služby VB a v oblasti informačního a evidenčního systému, při přípravě podkladů a dokumentů pro ministra, I. náměstka ministra, poradní útvary ministra a pro stranické a státní orgány ČSR. Měla poskytovat podklady, informace a stanoviska z oblasti své působnosti a mohla požadovat zprávy, podklady a další materiály související s úkoly správy.

Krátce před koncem komunistické etapy v československých dějinách byla navrhována územní reorganizace státní správy, kdy měla být přijata varianta zachování základního stupně národních výborů (tzn. místní a městské) a okresního stupně, (ONV) řízeného přímo z centra, při zrušení krajských národních výborů. Nové uspořádání se mělo odrazit také v systému organizace a činnosti Veřejné bezpečnosti. Zvažovala se možnost ponechat organizaci Veřejné bezpečnosti v podstatě stejnou, i eventualita zrušení krajských správ SNB.¹⁴⁰

Pro zachování organizační struktury hovořil fakt, že ve Veřejné bezpečnosti sice existovalo třístupňové řízení (ministerstvo, správa VB KS SNB, odbor VB OS SNB), ale v zásadě jen dvoustupňová organizace útvarů VB provádějících přímý výkon jednotlivých služeb. Pořádková služba byla vykonávána dokonce téměř výhradně na základních útvarech VB. Na úrovni krajských správ SNB se na výkonu pořádkové služby podílely jen školní pohotovostní oddíly. Kriminální služba byla

140 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

uskutečňována převážně na odděleních odborů VB OS SNB a jen částečně na odborech správ VB KS SNB. To se týkalo všech součástí kriminální služby – obecné kriminality, hospodářské kriminality, kriminalistické techniky a služební kynologie, s výjimkou zvláštních odborů, které byly organizovány pouze u správ VB. Stejná situace byla také u ostatních služeb – dopravní, správní, ochrany objektů a vyšetřování. V případě dopravní služby byly ale některé útvary (dálniční oddělení VB), či součásti (družstva silničního dozoru) řízeny v rámci kraje. Ovšem ve správním řízení konaném součástmi Veřejné bezpečnosti (správní a dopravní služba) bylo v organizační struktuře toto dvouinstanční odvolací řízení ukončené v každém případě na ministerstvu. Základní rozhodnutí bylo učiněno na OS SNB, odvolací instancí v prvním stupni byla KS SNB a ve druhém stupni ministerstvo.

V systému národních výborů byla situace jiná – základní rozhodnutí se konalo na MNV, první odvolací instancí byl ONV, druhou KNV (ministerstvo jen tehdy, učinil-li základní rozhodnutí národní výbor vyššího stupně, tedy ONV nebo KNV). Z tohoto hlediska by zrušení kteréhokoliv územního článku organizace SNB narušilo dvouinstanční odvolací řízení. Sbor národní bezpečnosti byl navíc vojensky organizovaný, s rigorózní vertikální podřízeností a členěním, které byly důležité pro velení a vojenské nasazení sil a prostředků jak v mírovém období, tak v případě branné pohotovosti státu. Sbor měl také centralizované materiálně-technické zásobování a finanční zajištění, odvíjející se od zvláštní části státního plánu a realizované vertikálně přes ministerstva, krajské správy SNB až po okresní správy SNB. Tento systém by vylučoval materiální a finanční samostatnost nejnižších článků organizace, neboť většina materiálů byla zajišťována centrálně či prostřednictvím krajských správ SNB. Veřejná bezpečnost byla při své činnosti v mnoha směrech úzce spjata s různými orgány národních výborů, zejména komisemi, avšak to se týkalo především základních výkonných útvarů jednotlivých služeb, včetně vyšetřování. Spolupráce s národními výbory byla považována za dostatečnou zvláště na úrovni okresů a základního stupně národních výborů, takže ji dosavadní organizační struktura SNB, i při změně organizace národních výborů, nemohla narušit. Nejracionálnějším řešením se tedy jevilo zachování Sboru v současné podobě, pouze na nejnižším stupni řízení (OS SNB) se mohl přizpůsobit případným změnám v územním členění státu. Toto řešení nevylučovalo případné zásahy do vnitřní organizační struktury krajských správ SNB.

Druhou variantou byla zásadní reorganizace bezpečnostního aparátu. Státní bezpečnost a ostraha státních hranic měla patřit do působnosti FMV a Veřejná bezpečnost (včetně bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, evidence obyvatel a všech souvisejících agend) měla spadat do kompetence ministerstev vnitra a životního prostředí obou republik. Všechny uvedené změny pak měly být vyjádřeny v Ústavě ČSSR nebo v ústavních kompetenčních zákonech, či příslušnými rezortními normami vycházejícími ze zákonů. Okresní správy SNB a základní útvary VB měly být zachovány ve stejném uspořádání, změny se měly provést jen tam, kde by došlo k úpravě územního členění státu. V zásadě měla být zachována také vnitřní

organizace okresních správ SNB. Mohla být pouze spojena funkce náčelníka OS SNB s funkcí náčelníka oddělení (odboru) StB a zároveň zrušena funkce zástupce náčelníka OS SNB pro StB a samostatná funkce náčelníka oddělení (odboru) StB na OS SNB. Bylo navrhováno také zrušení funkce zástupce náčelníka odboru VB na okresních správách SNB, kde bylo systemizováno méně než 150 tabulkových míst, redukce zástupců náčelníků se měla odehrát také u obvodních oddělení VB. Městská správa VB Praha měla zůstat zachována, a naopak měla být posílena o funkční útvary. Ke stávajícím městským správám SNB (Brno, Plzeň, Ostrava) měly přibýt nové městské správy SNB v některých větších okresních a krajských městech na stejných organizačních principech. Všechny městské správy stejně jako okresní správy SNB měly být řízeny přímo MVŽP ČSR. Současně bylo navrhováno zrušení Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje a všech ostatních krajských správ SNB, když některé organizační součásti krajských správ SNB či správ VB mohly být začleněny do městských správ SNB s tím, že budou poskytovat služby též určeným okresním správám SNB a budou odborně řízeny příslušnými útvary republikového ministerstva vnitra. S novou územní organizací se počítalo od 1. ledna 1991, avšak polistopadový vývoj tendence k úpravě územní organizace SNB zavrhl, i když k územní reorganizaci státní správy a samosprávy se zrušením krajského zřízení nakonec došlo.

Územní útvary SNB

Hlavní úkoly Sboru národní bezpečnosti, jehož prostřednictvím zabezpečovala republiková ministerstva vnitra i Federální ministerstvo vnitra státní správu, se příliš neměnily. Volalo se však po účelnějším vymezení hranic působnosti federace a republik ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, včetně posílení centrálního řízení na úrovni republik při řešení zásadních strategických úkolů. Na druhé straně se také ozývaly hlasy pro posílení výkonné sféry v oblasti operativního řízení a zvýšení odpovědnosti těch útvarů v jednotlivých složkách SNB, které státní správu na úseku veřejného pořádku a bezpečnosti vykonávaly.

Tato myšlenka nebyla nová, a složitá struktura kompetencí k řízení územních útvarů SNB vyvolávala stále nová a nová „racionalizační“ opatření k usměrnění jejich činnosti, k úpravě postavení náčelníků krajských, okresních a městských správ SNB nebo přímo některých útvarů jednotlivých správ SNB. Poslední vzorový organizační řád krajské správy SNB byl vydán Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 28/1974 a v souladu s ním zpracovali náčelníci jednotlivých krajských správ SNB vlastní organizační řády, které po schválení příslušným ministrem vydali svými rozkazy s platností od 1. února 1976. Vydání organizačních řádů pak bylo hodnoceno pozitivně jako přínos, který konkretizoval náplň činnosti a úkoly jednotlivých útvarů KS SNB a prohloubil koordinaci mezi nimi. Od vydání organizačních řádů jednotlivých KS SNB v roce 1976 však došlo k řadě změn jak v organizačním členění územních útvarů SNB, tak i v organizační struktuře

krajských správ SNB.¹⁴¹ V souvislosti se společným racionalizačním programem resortů ministerstev vnitra na léta 1981 až 1985 a se „Základním zaměřením služební činnosti SNB, PS a vojsk MV na rok 1982“ bylo sekretariátu FMV uloženo zpracovat „Vzorový organizační řád KS SNB“. Ten po dlouhém připomínkovém řízení vyšel nakonec v roce 1986 v Rozkaze ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR¹⁴² spolu se vzorovým organizačním řádem okresní (obvodní) správy SNB a městské správy SNB. Krajská správa SNB¹⁴³ byla tedy i nadále středním stupněm řízení v SNB, měla právní subjektivitu a při realizaci úkolů útvarů SNB v kraji za ně vstupovala svým jménem do závazkových vztahů s organizacemi nebo občany.

Činnost krajských správ SNB řídilo v rozsahu svých pravomocí Federální ministerstvo vnitra a ministerstvo vnitra příslušné republiky. Mezi základní úkoly KS SNB patřilo odhalování a zneškodňování nepřátelské činnosti zaměřené proti ČSSR, podíl na upevňování bezpečnosti států světové socialistické soustavy v souladu s příslušnými dohodami, ochrana bezpečnosti osob a majetku, soustředování informací důležitých pro bezpečnost státu a jeho politický a hospodářský rozvoj, spolupůsobení při ochraně ústavních činitelů a chráněných osob za jejich pobytu na území kraje, zabezpečení objektů zvláštní důležitosti, odhalování trestných činů a přečinů a zjišťování jejich pachatelů, odhalování a ve vymezeném rozsahu objasňování přestupků, vyšetřování a vyhledávání trestných činů, působení při zajišťování veřejného pořádku a realizace opatření k jeho obnovení, zajišťování úkolů k ochraně státního, hospodářského a služebního tajemství, spolupůsobení při obraně ČSSR a při ochraně československých státních hranic, při řízení silničního provozu a dohled nad bezpečností provozu, na vodních tocích a plochách, plnění úkolů v ochranném dohledu a vyhodnocování příčin a podmínek

141 Například Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22/1979 stanovilo zásady organizace SNB v krajích a okresech; Rozkaz ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 8/1977 zřídil okresní správy SNB, což mělo přímý dopad především do vztahů linie StB a VB; v souvislosti se zřízením IX. správy byla zřízena funkce zástupce náčelníka KS SNB pro politicko-výchovnou a vzdělávací práci a vytvořena samostatná oddělení, v jejichž čele stáli tito funkcionáři; podle RMV ČSSR č. 3/1978 došlo k postupnému zřizování pohotovostních motorizovaných jednotek VB v Praze, Bratislavě, Brně, Plzni, Ostravě a v Košicích; NMV ČSSR č. 16/1980 změnilo podřízenost oblastních odborů I. správy SNB; RMV ČSSR č. 22/1981 upravit podřízenost odboru vyšetřování StB a NMV ČSSR č. 18/1979 zase podřízenost krajských odborů pasů a víz.

142 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Tento rozkaz k organizaci útvarů SNB v krajích, okresech a obvodech a vzorové organizační řády krajské správy SNB, okresní (obvodní) správy SNB a městské správy SNB je k dispozici v ABS ve fondu právního odboru Kanceláře ministra vnitra ČSR, ovšem pouze v návrhu. Jeho oficiální podoba nebyla zatím nalezena. Lze ale s vysokou pravděpodobností předpokládat, že dokument, který prošel právním odborem ministerstva, byl konečnou verzí připomínkového řízení a jeho obsah se už neměnil.

143 Tamtéž. Za KS SNB byla považována i Správa SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (SČK) a Správa SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje (ZsK).

páchání trestné činnosti a podíl na preventivní a výchovné činnosti SNB. Krajská správa SNB také ve vymezeném rozsahu soustřeďovala a analyzovala podklady pro hodnocení bezpečnostní situace v kraji jednak k přijetí vlastních opatření, jednak k informacím pro nadřízené služební a příslušné stranické a státní orgány. Rozpracovávala základní plánovací dokumenty vyššího stupně řízení na podmínky kraje, vykonávala spisovou a archivní službu v rámci KS SNB a metodicky řídila její výkon u útvarů SNB v kraji.

Krajská správa SNB se členila na:

ÚTVARY KS SNB

- organizační a operační odbor
- inspekce náčelníka
- oddělení pro politicko-výchovnou práci¹⁴⁴
- kádrový odbor
- oddělení obrany
- ekonomický odbor
- zdravotnický ústav
- spojovací odbor
- středisko automatizace

ÚTVARY STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

- správa StB
 - vnitřní oddělení
 - vyhodnocovací a statisticko-evidenční odbor
 - 1. až 6. odbor
 - vysunuté pracoviště Správy StB
- oblastní odbor StB (s výjimkou Správy hl. m. Prahy a SČK)
- odbor pasů a víz
- odbor vyšetřování StB

ÚTVARY VEŘEJNÉ BEZPEČNOSTI

- správa VB (Městská správa VB v Praze a Bratislavě)
 - vnitřní oddělení
 - statisticko-evidenční oddělení
 - 1. odbor obecné kriminality
 - 2. odbor hospodářské kriminality
 - zvláštní oddělení
 - oddělení pořádkové služby

144 Tamtéž. U Správy SNB hl. m. Prahy a SČK a u Správy SNB hl. m. Bratislavy a ZsK existoval odbor pro politicko-výchovnou práci.

- oddělení dopravní služby
- odbor kriminalistické techniky a expertíz
- oddělení služby ochrany objektů
- oddělení správní služby
- odbor vyšetřování VB (městský odbor vyšetřování VB v Praze a Bratislavě)

V čele KS SNB stál náčelník, který byl řízen ministrem vnitra ČSSR a ministrem vnitra příslušné republiky. Dalšími členy vedení KS SNB byli zástupce náčelníka pro politicko-výchovnou práci, náčelník Správy Státní bezpečnosti a náčelník Správy Veřejné bezpečnosti. Poradním orgánem náčelníka pro řešení nejzávažnějších úkolů vyžadujících součinnost útvarů KS SNB, útvarů StB a VB KS SNB, správ OSH nebo brigád Pohraniční stráže byl štáb. Pro řízení útvarů SNB v kraji v době mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku sloužil náčelníkovi operační štáb KS SNB, pro řešení otázek příprav k obraně v období branné pohotovosti státu fungoval štáb obrany KS SNB. Dalšími stálými poradními orgány byly také zvláštní a poradní komise.

Správa Veřejné bezpečnosti byla útvarem k plnění úkolů veřejněbezpečnostní povahy příslušející KS SNB a pro řízení útvarů VB v kraji s výjimkou útvarů vyšetřování. Správě VB byly podřízeny základní útvary VB – dálniční oddělení VB, poříční oddělení VB, oddělení VB Metro v hl. m. Praze a pohotovostní motorizované jednotky VB v Praze a Bratislavě. Správa VB se také podílela na zajišťování ochrany socialistického státního zřízení, veřejného pořádku, bezpečnosti osob a majetku silami a prostředky Sboru tak, že na úseku kriminální služby odhalovala, rozpracovávala a objasňovala trestnou činnost. Využívala formy a metody operativní práce, prostředky kriminalistické techniky a taktiky, organizovala pátrání po osobách a věcech, organizovala plnění úkolů SNB v základním a zvýšeném dohledu nad kriminálně-závadovými osobami a osobami v ochranném dohledu. Podílela se na předcházení a objasňování příčin vzniku mimořádných událostí v národním hospodářství, plnila určené úkoly při ochraně přepravovaných zásilek na vybraných železničních tratích. Byla výkonným orgánem na úseku sledování, všeobecných a speciálních „ustanovek“, plnila základní úkoly v oboru kriminalistické techniky a kriminalistických expertiz, zpracovávala znalecké posudky a odborná vyjádření pro účely trestního řízení a bezpečnostní služby. Na úseku pořádkové služby organizovala správa Veřejné bezpečnosti odhalování, vyhledávání a objasňování trestných činů, přečinů a přestupků, zabezpečovala plnění úkolů vyplývajících pro složku VB při ochraně životního prostředí, v boji proti alkoholismu a jiným toxikomaním a při zajišťování protipovodňové služby. Na úseku dopravní služby organizovala a zabezpečovala bezpečnost a plynulost silničního provozu na dálnicích a vybraných silnicích, vydávala ve vymezeném rozsahu správní rozhodnutí, dohlížela na výcvik a školení řidičů, rozhodovala o odborné způsobilosti učitelů řidičů motorových vozidel a vydávala jim příslušná osvědčení, vedla evidenci motorových vozidel v rámci kraje, spolupracovala s příslušným krajským národním výborem při řešení otázek pozemních komunikací. Na úseku správní služby VB vydávala ve vymezeném

rozsahu správní rozhodnutí, zajišťovala jednotný postup při vydávání občanských průkazů, hlášení pobytu a evidenci obyvatel, povolování držení a nošení střelných zbraní a střeliva a povolování propustek ke vstupu do hraničního pásma. Dále správa VB vyhodnocovala příčiny trestné činnosti a podílela se na výchovné a preventivní práci VB, na ochraně ústavních činitelů a chráněných osob při jejich pobytu na území kraje, koordinovala bezpečnostní akce a opatření po linii VB v rámci více okresů, vedla příslušné evidence VB, registrace a statistiky, zabezpečovala činnost školního oddílu KS SNB v ČSR, řídila odbornou přípravu a činnost PS VB, plnila úkoly VB po dobu mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku, při branné pohotovosti státu a v systému civilní obrany.

Odbor vyšetřování VB řídil a kontroloval výkon vyšetřování u útvarů vyšetřování VB v kraji a měl sledovat dodržování socialistické zákonnosti. Vyšetřoval trestné činy věcně příslušné vyšetřovatelům VB, u nichž to vyžadovala povaha věci vzhledem k jejich závažnosti, rozsáhlosti nebo k jinému důležitému zájmu, a věci přikázané prokurátorem. Organizovala spolupráci útvarů vyšetřování VB v kraji s ostatními orgány činnými v trestním řízení. Měla odhalovat příčiny a podmínky trestné činnosti a ostatních protispolečenských jevů a přijímala příslušná rozhodnutí.

Od roku 1969 do roku 1980 byly postupně na jednotlivých krajích ČSR zřizovány školní pohotovostní oddíly (ŠPO) jako malé pohotovostní útvary krajských (městských) správ SNB. Měly funkci pohotovostní zálohy náčelníka krajské správy SNB a jejich úkolem bylo provádět zákroky – stejně jako pořádková jednotka – pod jednotným velením v těch případech, kdy nebylo možné vzniklou situaci řešit v rámci běžného výkonu služby, nebo vyžadovala-li to nezbytně bezpečnostní situace v daném teritoriu. V průběhu let 1975–1976 byla provedena analýza tehdejší existující základny školních pohotovostních oddílů a na jejím základě dostal ministr vnitra ČSR (a potažmo Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti) za úkol zpracovat koncepci jejich činnosti, vymezit působnost centrály a propracovat návaznost na nově zřízený Vzdělávací institut MV ČSR. V prvním období byla tedy činnost ŠPO usměrňována pouze normou doporučující povahy – metodických pokynů náčelníka Správy politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR a náčelníka Správy pořádkové a dopravní služby VB k organizování zdokonalovacích kurzů pro příslušníky SNB zařazené do školních pohotovostních oddílů jednotlivých KS SNB v ČSR¹⁴⁵ z roku 1978. Ve druhém období fungování ŠPO bylo

145 Tamtéž. Po nástupu do ŠPO byli povoláni příslušníci začlenění do pořádkové jednotky VB a teoreticky proškoleni směrnicemi upravujícími činnost těchto jednotek. Praktický výcvik pořádkové jednotky pod jednotným velením začal v den zahájení školení. Po nástupu na příslušný útvar VB seznámil některý z přítomných funkcionářů útvaru příslušníky s bezpečnostní problematikou a situací v teritoriu. Nepřetržitá pohotovost ŠPO byla zabezpečena denní dosažitelností pracovníka stálého stavu ŠPO, dozorčí službou ŠPO a dalšími funkcionáři určenými z řad povolovaných příslušníků. K ověření stavu připravenosti pořádkových jednotek VB byla vyhlášována →

zpracováno a 22. června 1982 vydáno Nařízení ministra vnitra ČSR č. 7,¹⁴⁶ kterým se upravovala činnosti ŠPO a na jehož základě vznikly další, podrobnější pokyny k organizování zdokonalovacích kurzů.¹⁴⁷ Dnem 1. července 1988 bylo odborné řízení školních pohotovostních oddílů převedeno na Kádrovou správu a Hlavní správu VB MVŽP. K přímému nasazení školních pohotovostních oddílů (především ŠPO MS VB Praha a ŠPO SVB Praha) jako pořádkové jednotky pod jednotným velením došlo zejména v roce 1988 a 1989 při likvidaci hromadných „protispolečenských“ vystoupeních v Praze. Pohotovostní záloha měla být používána hlavně k zajišťování veřejného pořádku při významných politických, společenských a sportovních akcích, při pátrání po osobách a věcech, k zajištění místa činu při spáchání společensky zvláště nebezpečných trestných činů a k pátrání po jejich pachatelích, při likvidaci následků živelních pohrom a při vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření. K plnění úkolů pohotovostní zálohy byli příslušníci ŠPO vysíláni pod velením příslušníka stálého stavu ŠPO. S přihlédnutím k tehdejší politicko-bezpečnostní situaci a k aktivizaci „nelegálních struktur, jakož i morálně politickému stavu části obyvatelstva, přizpůsobujícímu se na procesu přestavby a demokratizace naší socialistické společnosti“ se existence školních pohotovostních jednotek jako pohotovostních záloh náčelníků krajských správ SNB jevila jako opodstatněná.

V rámci krajských správ SNB vznikaly také některé další útvary zřizované za určitým účelem. Od 1. ledna 1981 fungoval útvar SNB-Palác kultury v Praze jako útvar Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, plnící úkoly služby StB a VB a zabezpečující ochranu objektu zvláštní důležitosti s územním obvodem vlastního areálu objektu. Byl zřízen po dohodě s federálním ministrem vnitra Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 17¹⁴⁸ ze 16. prosince 1980 a členil se na vnitřní oddělení, oddělení StB a odbor VB s oddělením režimové ochrany. Na základě Rozkazu ministra vnitra ČSR č. 7 ze dne 6. června 1983 byl 1. června 1983 zřízen útvar SNB pro bezpečnostní ochranu objektu jaderné elektrárny Dukovany, který spadl do kompetence KS SNB Brno jako útvar k ochraně objektu zvláštní důležitosti. Pro jadernou elektrárnu Temelín

→ cvičná pohotovost s následným procvičováním zákroků pod jednotným velením. Hlavní důraz byl položen na nácvik kordonů, vytlačování davu, cviků s obuškem, se štítem a používání slzných prostředků.

146 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

147 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. ŠPO organizovaly zdokonalovací kurzy pro příslušníky SNB zařazené ve funkcích inspektorů pořádkové služby, starších inspektorů pořádkové služby s územní a objektovou odpovědností, starších inspektorů pořádkové služby určených k vyhledávání trestných činů a objasňování přečinů, inspektorů dopravní služby a starších inspektorů dopravní služby. Pro tyto služební funkce byly zpracovány učební programy pro závazné části výuky. Jako pedagogická dokumentace se vedla třídní kniha, tematický plán výuky a osobní příprava vyučujících.

148 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

byl od 1. ledna 1985 v působnosti KS SNB České Budějovice zřízen útvar SNB pro bezpečnostní ochranu objektu Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 2¹⁴⁹ ze dne 5. března 1985. Pro liniovou ochranu železničních přeprav na určených železničních tratích Československých státních drah byly Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 11¹⁵⁰ ze dne 3. srpna 1982 zřízeny útvary kriminální služby. Od 1. září 1982 tedy na odborech hospodářské kriminality správ VB krajských správ SNB začaly fungovat skupiny liniové ochrany železnic a na odborech hospodářské kriminality Městské správy VB Praha zase oddělení liniové ochrany železnic (LOŽ). V návaznosti na Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 20/1983, kterým se upravovala činnost služby ochrany objektů ve Veřejné bezpečnosti byly rozkazem ministra vnitra č. 16 ze dne 16. prosince 1983 zrušeny základny nástrahové a zabezpečovací techniky správ VB KS SNB a MS VB Praha. Místo nich byla na správách VB zřízena oddělení ochrany objektů, členěná na skupinu nástrahové a zabezpečovací techniky a skupinu metodiky a řízení. Na odborech VB OS SNB a jim na roveň postavených správ SNB to byly skupiny ochrany objektů. Úpravu státněbezpečnostní služby na krajských správách provedl také federální ministr vnitra svým rozkazem č. 23¹⁵¹ z 30. listopadu 1982, kdy dnem 31. prosince 1982 za účelem sjednocení sil a prostředků a završení jednotného řízení a koordinace rozvědné práce na území Prahy zrušil v organizační struktuře Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje oblastní odbor StB Praha a stávající počet pracovních míst převedl na I. správu SNB.

Okresní (obvodní) správa SNB (OS SNB) byla útvarem pro řízení základních útvarů VB na území okresu. Činnost OS SNB byla řízena krajskou správou SNB. Pro zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku plnila úkoly uložené příslušným okresním národním výborem okresní správa SNB. Jako základní stupeň řízení zejména odhalovala a zneškodňovala nepřátelskou činnost zaměřenou proti ČSSR, podílela se na upevňování bezpečnosti států socialistické soustavy v souladu s příslušnými dohodami, chránila bezpečnost osob a majetku, soustřeďovala a zpracovávala informace důležité pro bezpečnost státu, spolupůsobila při ochraně ústavních činitelů a chráněných osob při jejich pobytu na území okresu. Plnila stanovené úkoly při ochraně určených objektů, odhalovala a objasňovala trestné činy, přečiny a přestupky, v určených případech o přestupcích i rozhodovala. Prováděla kontrolu a opatření k zabránění úniku státního, služebního a hospodářského tajemství, spolupůsobila při obraně ČSSR a při ochraně československých státních hranic, zajišťovala veřejný pořádek, dohlížela na bezpečnost a plynulost silničního provozu a ve vymezené rozsahu i na vodních tocích a plochách, plnila stanovené úkoly při ochranném dohledu, vyhodnocovala příčiny a podmínky trestné činnosti a podílela se na preventivní a výchovné činnosti Sboru. Ve vymezeném rozsahu

149 Tamtéž.

150 Tamtéž.

151 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

také soustřeďovala a analyzovala podklady ke komplexnímu a operativnímu zhodnocení bezpečnostní situace v okrese, zpracovávala informace potřebné pro řízení a koordinaci činností OS SNB a základních útvarů VB, zabezpečovala materiálně-technické, finanční a spojovací prostředky, spisovou a archivní službu. Přijímala a prošetřovala podněty, oznámení a stížnosti a vedla jejich evidenci, organizovala a prováděla mimořádná bezpečnostní opatření a akce, rozpracovávala základní plánovací dokumenty na podmínky okresu, zajišťovala u OS SNB a ZÚ VB kádrovou a personální práci, prováděla výběr uchazečů o přijetí do služebního poměru k SNB a branců do Pohotovostního pluku VB ČSR.

Okresní správa SNB se organizačně členila na:

ÚTVARY OS SNB

- organizační a operační oddělení
- skupina obrany
- ekonomické oddělení

ÚTVARY StB

- oddělení StB (pokud bylo zřízeno)
- oddělení pasů a víz

ÚTVARY VB

- odbor VB
 - vnitřní skupina
 - 1. oddělení obecné kriminality
 - 2. oddělení hospodářské kriminality
 - skupina služby ochrany objektů
 - dopravní inspektorát
 - oddělení správní služby
- oddělení vyšetřování VB

V čele OS SNB stál náčelník, který byl řízen náčelníkem KS SNB. Užší vedení OS SNB dále tvořili zástupce náčelníka pro politicko-výchovnou práci, zástupce náčelníka pro Státní bezpečnost, který byl v problematice StB řízen náčelníkem Správy StB KS SNB, a zástupce náčelníka pro Veřejnou bezpečnost, který byl zároveň náčelníkem odboru VB a po odborné linii byl řízen náčelníkem Správy VB KS SNB. Poradním orgánem náčelníka OS SNB byl štáb, který sloužil k projednávání zásadních otázek o činnosti OS SNB. Pro řízení útvarů SNB v rámci okresu v době mimořádného ohrožení klidu a pořádku existoval pro náčelníka operační štáb OS SNB, pro řešení otázek příprav k obraně zase štáb obrany OS SNB. Poradním orgánem zástupce náčelníka OS SNB a současně náčelníka odboru VB byla operativní porada.

Náplň práce odboru Veřejné bezpečnosti a oddělení vyšetřování VB vlastně opisovala pracovní činnosti správ VB a odborů vyšetřování VB na krajských správách SNB, avšak s územním omezením na příslušné teritorium okresu a s řídicí vazbou na základní útvary VB.

Ve společném rozkaze ministrů vnitra vyšel také vzorový organizační řád městské správy SNB, která byla útvarem Sboru národní bezpečnosti k řízení činnosti základních útvarů VB a k plnění úkolů SNB na území příslušného města (platilo pro statutární města – Brno, Ostrava, Plzeň a Košice). Činnost městské správy SNB (MS SNB) byla řízena krajskou správou SNB a příslušným městským národním výborem. Náplň práce městských správ SNB byla obdobná jako u okresních správ SNB, kterým byly postaveny na roveň. V čele MS SNB stál náčelník, řízený náčelníkem KS SNB. Vedení MS SNB pak tvořili ještě zástupce náčelníka MS SNB pro politicko-výchovnou práci, zástupce náčelníka pro Státní bezpečnost a zástupce náčelníka pro Veřejnou bezpečnost a současně náčelník správ VB, kteří byli řízeni svými protějšky na krajských správách SNB.

Městská správa SNB se členila na:

ÚTVARY MS SNB

- organizační a operační oddělení
- skupina obrany
- ekonomické oddělení

ÚTVARY STÁTNÍ BEZPEČNOSTI MS SNB

- vysunuté pracoviště správy StB KS SNB (ve vymezeném rozsahu)

ÚTVARY VEŘEJNÉ BEZPEČNOSTI MS SNB

- VB
 - vnitřní skupina
 - 1. odbor obecné kriminality
 - 2. odbor hospodářské kriminality
 - skupina služby ochrany objektů
 - skupina pořádkové služby
 - dopravní inspektorát
 - oddělení správní služby
- odbor vyšetřování VB

Poradní orgány náčelníka MS SNB fungovaly ve stejném počtu a stejně jako poradní orgány náčelníka OS SNB nebo vyššího řídicího stupně.

Společný rozkaz ministrů vnitra také určil **základní útvary VB**:

- obvodní oddělení VB (místní oddělení VB v Praze a v Bratislavě)
- železniční oddělení VB
- dálniční oddělení VB
- poříční oddělení VB
- pohotovostní motorizovaná jednotka VB
- oddělení VB Metro

Na základě společného rozkazu ministrů vnitra č. 3/1979 a zásad jednotné dislokace, typizace a systemizace obvodních oddělení VB probíhala od roku 1980 v celé ČSSR redislokace základních útvarů VB. Určujícím hlediskem nových úprav byla demografická a ekonomicko-politická charakteristika teritoria, specifikum území a jeho bezpečnostní situace. Cílem redislokace bylo posílení obvodních oddělení VB ve velkých městech a průmyslových centrech, kde byla největší koncentrace obyvatel a pácháno více než padesát procent trestné činnosti. Šlo o zkvalitnění činnosti OO VB na úseku boje proti kriminalitě a při ochraně veřejného pořádku, zlepšení místní a osobní znalosti příslušníků obvodních oddělení VB, prohloubení spolupráce s ostatními orgány a institucemi, zabezpečení stabilizace příslušníků a doplnění obvodních oddělení služebními dopravními prostředky, spojovací a kriminalistickou technikou potřebnou k rychlému a účinnému zásahu na místě činu. K přehodnocení současné dislokace, typizace a systemizace OO VB a ke zpracování návrhů na novou reorganizaci byly u všech krajských správ SNB zřízeny krajské a okresní komise.¹⁵² Tyto návrhy pak byly postupně schvalovány a realizovány, přestože se vyskytovaly problémy – například nízký početní stav příslušníků na některých obvodních odděleních VB, velké vzdálenosti mezi nově navrhovanými obvodními odděleními způsobující zvýšení počtu příslušníků bydlících mimo sídla OO VB, popřípadě rozporná stanoviska jednotlivých správ VB v hodnocení dislokační či bezpečnostní situace daného teritoria. Na základě rozborů byly územní obvody OO VB členěny na jednotlivé územní části. Pro každou územní část byl určen starší inspektor pořádkové služby, který ve své části vykonával službu, aby při ní získával místní a osobní znalost prostředí, a mimo plnění jiných úkolů zabezpečoval stálý styk s občany. Tam, kde to vyžadovaly bezpečnostní problémy, byla zřizována vysunutá pracoviště a v místech zrušených obvodních oddělení VB nebo jiných větších obcích byly pro styk s občany pravidelně organizovány úřední hodiny. Konečná úprava dislokace a typizace základních útvarů VB byla završena Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 9¹⁵³ z 24. června 1985, kterým stanovil dislokaci a typizaci obvodních, místních a železničních oddělení VB v ČSR i s termínem změny.

152 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

153 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

Také pro dálniční oddělení VB (DO VB) začaly platit nové „Směrnice pro činnost dálničních oddělení VB“, vydané Nařízením ministerstva vnitra ČSR č. 8¹⁵⁴ z 9. června 1986, které nahradily prozatímní zásady z roku 1973. Dálniční oddělení VB byla základním útvarem SNB složky VB pro vymezený úsek dálnice a jejích součástí, včetně objektů obslužných zařízení, tedy útvar se zvlášť upravenou působností. Dálniční oddělení VB zřizoval a místo jejich dislokace určoval ministr vnitra ČSR. Koordinaci činnosti DO VB v dozoru nad dálničním provozem zabezpečovala Správa pořádkové a dopravní služby MV ČSR prostřednictvím správ VB příslušných KS SNB. Přímou však byla dálniční oddělení VB řízena odbory (odděleními) dopravní služby správ VB, místně příslušných KS SNB. Mimo běžných úkolů, vyplývajících z jejich zaměření, prováděla dálniční oddělení VB také prevenci k zamezení páchání trestných činů, přečinů a přestupků a spolupracovala s orgány správy dálnice, zejména se Střediskem správy a údržby dálnice. Dozor nad dálničním provozem spočíval v provádění základních kontrol, speciálních kontrol a dopravně-bezpečnostních akcí. Jak je vidět ze situace dálničních oddělení VB, náčelníkům i řadovým příslušníkům základních útvarů VB ztěžovalo několikanásobné řízení základních útvarů VB (jak z hlediska územního principu, tak po odborné linii), ztěžovalo náčelníkům základních útvarů VB do značné míry jejich služební činnost.

Systém práce a výkon služby základních útvarů VB (ZÚ VB) byl již brzy (1989) opětovně přehodnocen, s cílem posoudit možnosti dalšího posílení zvláště hlídkové služby a spolupráce mezi příslušníky s územní a objektovou odpovědností a funkcí onáří i orgány státní správy. Přes všechny předchozí úpravy pořád platily směrnice pro činnost obvodních oddělení VB vydané NMV ČSSR č. 15 z roku 1980. Postup plnění úkolů vyplývajících z tohoto nařízení pak dále upravoval metodický pokyn náčelníka FS VB z roku 1983. Rozsah úkolů kladených na základní útvary se od jejich zřízení v roce 1964 (kdy nahradily systém okrskové služby), neustále rozrůstal. Snaha o nápravu vzniklých problémů vyvolala již zmíněnou redislokaci základních útvarů VB, kdy malý počet příslušníků na jednotlivých útvarech byl vtipně řešen snížením počtu základních útvarů VB a zvětšením jejich teritoria. Analýzy však nakonec ukázaly, že hlavní problémy a nedostatky se vyskytovaly zejména v organizačské, řídicí a kontrolní činnosti jak samotných náčelníků základních útvarů VB, tak funkcionářů na vyšších řídicích úrovních. Nedostatečným se přitom jevil hlavně jejich neformální kontakt s vedením a příslušníky ZÚ VB a osobní podíl na plnění nejnáročnějších úkolů. Velkou zátěží byla také nadměrná administrativa, i když počet pravidelných hlášení byl zredukován. Nařízením náměstka ministra vnitra ČSSR č. 31/1981, kterým se stanovil postup při soustřeďování informací o činnosti pořádkové služby VB, nutně potřebovalo novelizaci, zajišťující podstatné snížení rozsahu a zjednodušení obsahu přehledů o činnosti pořádkové služby a o základních útvarech VB. Značnou zátěží pro základní útvary VB byly časté požadavky na vyřizování různých dožádání, předvádění a prověrky osob, doručování písemností či

odvelení příslušníků k činnostem nesouvisejícím s přímým výkonem služby. Jedině stálá služba, vykonávaná na všech základních útvarech VB a jejich nepřetržité spojení s operačními středisky OS SNB, byly považovány za nesporný přínos. Ostatní základní formy činnosti ZÚ VB, obchůzková služba, hlídková služba, vyhledávání trestných činů a objasňování přečinů, zabezpečení pultů centralizované ochrany objektů či činnost zásahových skupin, se potýkaly s neustálými problémy vyplývajícími z nedostatečného pokrytí jednotlivých činností dostačujícím počtem výkonných příslušníků i z organizačních složitostí celého systému řízení bezpečnostního aparátu.

Přehodnocena byla také instalace tzv. štábního řízení, které mělo přejít z centrální ministerstev vnitra i na krajské a okresní správy SNB. V letech 1980 a 1981 byly zřizovány na některých krajských a okresních správách SNB místo vnitřních odborů (oddělení), organizačních a operačních odborů nebo operačních skupin štáby. Ty se členily na operační oddělení, analyticko-organizační oddělení, kontrolní oddělení a vnitřní oddělení, aby vzápětí (od roku 1983) byly zase postupně rušeny. V návaznosti na rozhodnutí všech ministrů vnitra o zrušení štábů v útvarech SNB a na republikových ministerstvech vnitra byly štáby nahrazeny operačním a organizačním odborem, který byl tvořen organizačním oddělením, operačním střediskem a operačním oddělením nebo vnitřními odbory či odděleními a operačními skupinami, individuálně podle potřeb daného útvaru.

Na závěr lze konstatovat, že permanentní reorganizace, i když v 80. letech poněkud zpomalily, se neustále točily v bludném kruhu hledání vyhovujícího modelu fungování bezpečnostního aparátu. Zřizování nových útvarů nebo organizačních celků a jejich opětovné rušení a vracení se k původní organizaci (viz například Hlavní správa VB MV ČSR nebo tzv. štábní řízení), komplikovaná struktura kompetencí, stále přepracovávané normy a předpisy a nakonec i politické aspekty zatěžovaly celý systém řízení Sboru národní bezpečnosti, aniž by došlo ke kvalitativnímu posunu.

Politika Komunistické strany Československa se sice příliš nezměnila, ale v důsledku změn, které se odehrávaly v Sovětském svazu a v ostatních socialistických státech, výrazně kleslo její sebevědomí. Také rozsáhlé uvolnění napětí mezi Východem a Západem a naprostý úpadek socialistické ekonomiky přispěly k jejímu pádu. Na druhé straně rostla kritičnost občanů a vliv opozičních skupin a studentského hnutí, což se projevilo demonstracemi v srpnu 1988, začátkem roku 1989 a při dalších příležitostech a výročích, které nezůstaly omezeny jen na Prahu. Nervozita stranických a vládních činitelů vyústila v nepřiměřené tvrdé zákroky proti účastníkům povolené studentské manifestace 17. listopadu 1989. Zvedla se vlna celonárodního odporu, která pak zlomila totalitní režim. Do politického života se zapojilo celé opoziční hnutí a za předsednictví ministra Mariána Čalfy byla 10. prosince 1989 zformována tzv. vláda národního porozumění, která se fakticky ujala moci. Tyto události se samo-

zřejmě odrazily také v transformaci celého bezpečnostního aparátu na nové politicko-spoločenské podmínky.

Epilog

Nástup nové politické garnitury byl samozřejmě provázen zásadními změnami legislativního prostředí, které měly přispět k rychlé demokratizaci společnosti i k úpravě fungování státní správy na zcela jiných základech. V první řadě byly jak Federálním shromážděním, tak národními radami republik přijaty zákony, které měnily základní normy státní administrativy o zřízení ministerstev a jiných orgánů státní správy, o jejich organizaci a působení. Ústavní zákon č. 14 ze dne 23. ledna 1990 a s omezenou účinností do 31. března, přijatý Federálním shromážděním, pak umožnil v zájmu vyrovnaní rozložení politických sil, na omezenou dobu do vyhlášení nových voleb, odvolávání poslanců zastupitelských sborů a volbu nových poslanců národních výborů. Na něj pak navazoval zákon č. 15/1990 Sb. o politických stranách, který zase upravoval zejména jejich vznik a zánik. Několikrát byla také ústavními zákony měněna a doplňována Ústava Československé socialistické republiky¹⁵⁵ a ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci. Po rozhodnutí, že z názvu státu a názvů republik bude odstraněno slovo „socialistická“, byl 6. března 1990 přijat ústavní zákon ČNR č. 53 o změně názvu Česká socialistická republika na Česká republika a dne 20. dubna 1990 ústavní zákon Federálního shromáždění č. 101 změnil název Československé federativní republiky na Česká a Slovenská federativní republika, a tím zrušil ústavní zákon č. 81/1990 o změně názvu Československé socialistické republiky. Zákon Federálního shromáždění č. 74 ze 14. března 1990 zase změnil název Československé lidové armády na Československou armádu a stanovil nové znění vojenské přísahy a služební přísahy příslušníků Sboru národní bezpečnosti a Sborů nápravné výchovy.

Zásadně byly změněny také kompetence k řízení jednotlivých složek bezpečnostního aparátu. Po radikálních úpravách státobezpečnostní služby a po zrušení celé složky Státní bezpečnosti, jejíž některé agendy převzaly nově zřízené útvary, řídilo tuto oblast dále, až do svého zrušení, Federální ministerstvo vnitra. Všechny oblasti služby Veřejné bezpečnosti byly postupně převedeny pod jednotné vedení Ministerstva vnitra ČR, i když některé relikty dřívějšího uspořádání přetrvávaly. Celý legislativní proces týkající se fungování bezpečnostního aparátu československého státu pak vyústil v přijetí několika zásadních zákonů – zákona Federálního shromáždění č. 333/1991 Sb. o Federálním policejním sboru a Sboru hradní policie, zákona ČNR č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky a zákona ČNR č. 553/1991 Sb. o obecní policii. Zcela novou podobu v kompetencích i činnostech pak bezpečnostní aparát

155 Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.

republik dostal po naplnění ústavního zákona č. 542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní republiky.

Federální ministerstvo vnitra

První nekomunistický ministr MV ČSSR Richard Sacher převzal svůj úřad 30. prosince 1989 a okamžitě začal pracovat na reorganizaci svého rezortu. S malým zpožděním byla stejně jako na MV ČSR i na FMV na základě Rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 4¹⁵⁶ zřízena dne 5. ledna 1990 komise Federálního ministerstva vnitra k přípravě rehabilitačního řízení, aby tak byly zajištěny úkoly spojené s projednáváním žádostí o rehabilitace bývalých příslušníků SNB, vojáků vojsk MV, příslušníků Pohraniční stráže ve služebním poměru a občanských pracovníků zařazených na útvarch v působnosti FMV, kteří byli propuštěni ze služebního poměru pro své jednání a postoje v letech 1968 až 1969 z důvodu politické nezpůsobilosti. Rozkazem ministra vnitra ČSFR č. 69¹⁵⁷ z 28. května 1990 bylo rehabilitační řízení rozšířeno i na odčinění křivd způsobených v důsledku politických názorů a postojů všem příslušníkům v letech 1948 až 1989 zřízením rehabilitační komise ministra vnitra ČSFR, která se stala jeho poradním orgánem organizačně začleněna do Správy personální práce a vzdělávání FMV. Na základě dokumentu „Zaměření činnosti resortu federálního ministerstva vnitra a jeho složek v období vlády národního porozumění“, schváleného předsednictvem vlády ČSSR 11. ledna 1990, byla Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 21¹⁵⁸ dne 7. února 1990 zřízena prověřková komise FMV a zároveň vydány „Zásady pro zřizování a činnost prověřkových komisí“ pro určené útvary FMV, útvary podřízené FMV a pro územní útvary SNB, pro brigády Pohraniční stráže, správ ochrany státních hranic a pluků vojsk MV. Práce prověřkových komisí měla být ukončena 15. dubna 1990 a jejich závěry pak byly předávány občanským komisím k zaujetí stanoviska, s výjimkou prověrek příslušníků bývalé Hlavní správy rozvědky SNB, Správy sledování a Správy zpravodajské techniky SNB. Teprve rok po listopadových událostech ustavilo Federální shromáždění vyšetřovací komisi k objasnění událostí 17. listopadu 1989. Pravomoc této komise se týkala také FMV, které zajišťovalo její činnost.

Společenskopolitické změny se fatálně dotkly zejména složky StB. Opatřeními na úseku vnitřního zpravodajství v rozkaze č. 6¹⁵⁹ z 12. ledna 1990 ministr zastavil činnost a dnem 15. ledna 1990 zrušil 9. až 12. odbor Hlavní správy kontrarozvědky SNB, 6. až 8. oddělení I. odboru Správy kontrarozvědky SNB v Bratislavě, II. odbory správ StB

156 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

157 Tamtéž.

158 Tamtéž.

159 Tamtéž.

krajských správ SNB, funkční místo zástupce náčelníka Hlavní správy kontrarozvědky, zástupce náčelníka I. odboru Správy kontrarozvědky SNB a zástupců náčelníků – Správy StB KS SNB Brno a Správ SNB hl. m. Prahy a Bratislavy, pověřených řízením vnitřního zpravodajství. Dalším organizačním opatřením v rozkaze č. 7¹⁶⁰ z 16. ledna 1990 zrušil ministr funkční místa zástupců okresních, obvodních a městských správ SNB pro Státní bezpečnost. Rozkazem č. 16 z 31. ledna 1990 pak zrušil federální ministr vnitra k 15. únoru 1990 Hlavní správu rozvědky SNB, Hlavní správu kontrarozvědky SNB, Správu sledování SNB, Správu ochrany stranických a ústavních činitelů SNB, Správu zpravodajské techniky SNB, Správu kontrarozvědky SNB v Bratislavě, Zvláštní správu SNB, odbor vyšetřování StB, Správu pasů a víz SNB, odbor zvláštního určení podřízený Správě vojsk MV, právní odbor FMV a odbor obrany FMV. Zároveň dnem 16. února 1990 zřídil Úřad FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu, Úřad FMV pro správní službu a legislativu, Zpravodajskou službu FMV (z I. správy SNB), Úřad FMV pro ochranu Ústavy a demokracie (z II., IV., VI., XII., XIII. správy SNB), Úřad FMV pro ochranu ústavních činitelů (z V. správy SNB), Úřad FMV pro vyšetřování protiústavní činnosti a Útvar FMV pro rychlé nasazení, který byl dnem 25. června 1991 nahrazen nově zřízenou Jednotkou rychlého zásahu FMV¹⁶¹ s přímým řízením ministra. Dnem 15. února 1990 ministr také vyčlenil problematiku pasové kontroly z Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic do Úřadu FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu. Problematiku zrušeného odboru obrany FMV začlenil do Vnitřní a organizační správy FMV.

Rozkaz vymezil působnost nově zřízených útvarů, odpovědnost za řízení náčelníků útvarů a stanovil **organizaci Federálního ministerstva vnitra**:

ÚTVARY FMV

- Vnitřní a organizační správa FMV
- sekretariáty I. náměstků ministra vnitra ČSSR
- sekretariáty náměstků ministra vnitra ČSSR
- inspekce ministra vnitra ČSSR
- Správa personální práce a vzdělávání FMV
- Správa pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV
- Úřad FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu
- Úřad FMV pro správní službu a legislativu
- Zpravodajská služba FMV
- Úřad FMV pro ochranu ústavy a demokracie
- Hlavní správa vojenské kontrarozvědky
- Úřad FMV pro ochranu ústavních činitelů
- Úřad pro vyšetřování protiústavní činnosti

160 Tamtéž.

161 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 73 z 24. června 1991.

■ Útvar rychlého nasazení

ÚTVARY ŘÍZENÉ FMV

- Federální správa Veřejné bezpečnosti
- Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti
- Správa spojení SNB
- Letecká správa SNB
- Správa vývoje automatizace SNB
- Správa stavebně ubytovací služby SNB
- Správa tělovýchovy a vrcholového sportu
- Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic
- Správa vojsk MV

Následujícím Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 17¹⁶² z 31. ledna 1990 byly dnem 15. února 1990 zrušeny správy Státní bezpečnosti KS SNB, odbory pasů a víz KS SNB, oblastní odbory KS SNB a Správy SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje, oddělení nebo odbory Státní bezpečnosti OS SNB a obvodních nebo městských správ SNB a oddělení pasů a víz okresních, obvodních nebo městských správ SNB. Od 16. února pak byly na krajských správách SNB zřízeny úřadovny pro ochranu ústavy a demokracie a úřadovny pro pasovou službu a cizineckou agendu a v sídlech okresních a jim na roveň postavených národních výborů pak referáty pro ochranu ústavy a demokracie a referáty pro pasovou službu a cizineckou agendu. Na základě usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 3 ze 4. ledna 1990 a dohody mezi FMV a Federálním ministerstvem národní obrany byla od 1. června 1990 převedena Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (HS VKR) a jí podřízené útvary s výjimkou útvaru VKR vojenského útvaru 9600 z podřízenosti FMV do kompetence FMNO. K tomu pak vyšel Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 71¹⁶³ z 31. května 1990, kdy mimo zrušení HS VKR a jejího převedení k FMNO, byl dnem 1. června 1990 zřízen úřad FMV pro obranné zpravodajství s kompetencí k vojskům MV a Pohraniční stráží a řízený FMV. Tento úřad byl ale na základě rozkazu č. 90 ze 7. září 1990 novým ministrem vnitra ČSFR Jánem Langošem¹⁶⁴ v souladu se zaměřením činnosti a koncepcí FMV dnem 30. září 1990 zrušen. Brzy byla Rozkazem federálního ministra vnitra č. 110 ze 17. října 1990 zrušena také zpravodajská služba FMV. V zájmu získávání, soustřeďování a vyhodnocování informací ze zahraničí, důležitých pro rozhodování ústavních činitelů, byl Rozkazem ministra vnitra ČSFR č. 113 z 8. listopadu 1990 zřízen dnem 1. listopadu 1990 Úřad FMV pro zahraniční styky a informace. K dosažení určité nezávislosti úřadu a k utajení prováděných a připravovaných akcí úřadu bylo

162 Tamtéž.

163 Tamtéž.

164 Ing. Ján Langoš byl ministrem vnitra ČSFR od 27. června 1990 do 26. června 1992.

v Rozkaze federálního ministra vnitra č. 114 z téhož dne stanoveno oprávnění ředitele úřadu určovat a měnit organizační strukturu úřadu a rozhodovat o všech záležitostech služebního poměru příslušníků úřadu do úrovně ředitele odboru, a oprávnění rozhodovat v záležitostech vysílání všech pracovníků úřadu do zahraniční. Personální agenda pak měla být vedena výhradně na personálním odboru úřadu. Průběžně byla činěna také opatření k zajištění dokumentů a archivních materiálů zrušených státněbezpečnostních útvarů nebo k jejich převzetí útvary nástupnickými.

Poměrně rychle se měnila rovněž organizační struktura nejen samotného ministerstva, ale i ostatních útvarů, které zabezpečovaly jeho fungování. Po zrušení politického aparátu v centrále rezortu se totéž odehrálo také u Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a u Správy vojsk MV.¹⁶⁵ V souvislosti s novým zněním vojenské přísahy a služební přísahy příslušníků SNB uložil federální ministr vnitra ve svém rozkaze č. 48¹⁶⁶ dne 30. března 1990 všem příslušníkům bezpodmínečné přerušení členství a činnosti v politických stranách a politických hnutích. Zároveň zakázal ve všech objektech FMV, objektech útvarů SNB v oboru působnosti FMV, v objektech útvarů Pohraniční stráže a útvarů vojsk MV činnost jakékoliv politické strany nebo hnutí či projevy politického charakteru. Federální ministerstvo vnitra reorganizovalo nejen stávající útvary a organizační celky, ale zrodilo se také poměrně dost útvarů nových, které řešily nově vzniklé úkoly. K zabezpečení úseku boje proti trestné činnosti s mezinárodním prvkem byl v dubnu 1990 zřízen odbor boje s mezinárodní zločinností a odbor pro spolupráci s Interpolem,¹⁶⁷ které byly začleněny do organizace Federální správy VB. Pro kvalifikované zastupování FMV před soudy, arbitráží a při pracovních sporech zřídil ministr oddělení pro zástupčí činnost,¹⁶⁸ které organizačně začlenil do Úřadu FMV pro správní službu a legislativu. Nově byla řešena i problematika záležitostí spojených s pohybem cizích státních příslušníků (uprchlíků) na území republiky. K tomu byla v srpnu 1990 zřízeno oddělení pro otázky uprchlíků¹⁶⁹ a zařazeno do Úřadu FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu s tím, že mělo být řízeno zmocněncem vlády ČSFR pro otázky uprchlíků. V únoru 1991 však tuto agendu začal řešit nově vzniklý Úřad FMV pro otázky uprchlíků¹⁷⁰ v přímém řízení ministra. V září 1990 byla zrušena Letecká správa SNB, část pracovních sil byla převedena k Úřadu předsednictva vlády ČSFR a část umístěna do zřízeného Úřadu FMV pro leteckou službu.¹⁷¹ Nově vzniklý Státní letecký útvar Úřadu vlády ČSFR byl pak v dubnu 1991 znovu převeden jako samo-

165 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR, Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 24 z 12. února 1990.

166 Tamtéž.

167 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 49 ze 7. dubna 1990.

168 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 81 z 9. srpna 1990.

169 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 82 z 15. srpna 1990.

170 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 25 z 15. února 1991.

171 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 89 ze 7. září 1990.

statná součást k FMV.¹⁷² Ke zkvalitnění řízení na úseku správní a legislativní činnosti mělo přispět zrušení Úřadu FMV pro správní službu a legislativu¹⁷³ a převedení jeho kompetencí na Úřad FMV pro koordinaci a řízení. V rámci jeho organizační struktury pak zřídil ministr Správu pro legislativní a správní činnost.¹⁷⁴ Speciální ochranu objektů diplomatických misí cizích států na území ČSFR měl zajistit nově zřízený Úřad FMV pro ochranu objektů zvláštní důležitosti.¹⁷⁵ Některé oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti spadající do působnosti republikových ministerstev vnitra měla od listopadu 1990 koordinovat nově zřízená Centrála federální policie,¹⁷⁶ která nahradila zrušenou Federální správu VB. V prosinci 1990 byl zrušen Úřad FMV pro ochranu ústavy a demokracie včetně podřízených úřadoven a referátů a k získávání, soustřeďování a vyhodnocování informací důležitých pro ochranu ústavního zřízení, obranu a bezpečnost ČSFR vznikla v prosinci 1990 Federální informační služba,¹⁷⁷ kterou si a jí podřízené úřadovny ponechal ve své kompetenci ministr. V souvislosti s organizačními změnami zřídil federální ministr vnitra v prosinci 1990 ještě Pátrací službu FMV,¹⁷⁸ kterou si také nechal ve své podřízenosti. Jako pokus o efektivnější plnění úkolů FMV byla ještě ke konci roku zřízena Centrála federálního ministerstva vnitra,¹⁷⁹ jejíž strukturu tvořil Úřad FMV pro koordinaci a řízení, Správa personální práce a vzdělávání FMV, inspekce ministra vnitra ČSFR, Správa pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV a Institut FMV pro výchovu a vzdělávání.

V březnu 1991 vydal ministr rozkaz o zrušení Úřadu FMV pro ochranu ústavních činitelů a nahradil jej Úřadem FMV pro ochrannou službu,¹⁸⁰ který si taktéž ponechal v přímém řízení. V návaznosti na organizační změny technických úseků FMV zrušil ministr v květnu 1991 Správu vývoje automatizace SNB¹⁸¹ a převedl její působnost na Správu spojení SNB. Vzápětí skončila svoji činnost Technická správa FMV.¹⁸² S tím souviselo také zřízení Útvaru zvláštních technických služeb FMV¹⁸³ s referáty zvláštních technických služeb FMV s působností na území krajů, zrušení Správy spojení SNB a jejích podřízených úřadoven technického zabezpečení FMV se sídly v krajských městech, a zřízení Technické divize FMV¹⁸⁴ s útvary technického

172 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 44 z 30. dubna 1991.

173 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 101 z 24. října 1990.

174 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 143 z 28. prosince 1990.

175 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 103 z 24. října 1990.

176 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 119 ze 14. listopadu 1990.

177 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 130 z 20. prosince 1990.

178 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 134 z 19. prosince 1990.

179 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 147 z 29. prosince 1990.

180 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 36 z 28. března 1991.

181 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 53 z 10. května 1991.

182 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 57 z 10. května 1991.

183 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 58 z 13. května 1991.

zabezpečení FMV v krajích. K zabezpečení koordinované činnosti FMV s ústředními orgány státní správy a k provádění analýz byl v květnu 1991 zřízen Útvar FMV pro koordinaci s ústředními orgány státní správy a analýz ze zahraničních otevřených zdrojů,¹⁸⁵ ponechaný v kompetenci ministra. Ke zlepšení zdravotnické péče poskytované pracovníkům specializovaných útvarů byl zase zřízen v červnu 1991 Zdravotnický ústav speciálních služeb FMV.¹⁸⁶ Vedení celostátních evidencí pak mělo být zajištěno novým Úřadem FMV pro celostátní evidence,¹⁸⁷ podřízeným řediteli Technické divize FMV. V důsledku četných organizačních změn bylo také několikrát měněno rozdělení odpovědnosti za řízení ředitelů (náčelníků, vedoucích) jednotlivých útvarů FMV a útvarů podřízených FMV.

Důležitá byla také úprava rezortního školství. Zákonem 181/1990 Sb. byla v červenci 1990 zrušena Vysoká škola SNB v Praze. Práva a povinnosti z právních a jiných vztahů pak přešly dnem jejího zrušení (31. července 1990) na nově vzniklý Institut FMV pro výchovu a vzdělávání.¹⁸⁸ Ten byl v dubnu 1991 přejmenován na Institut pro výchovu a vzdělávání¹⁸⁹ a podřízen řediteli Správy a personální práce a vzdělávání FMV jako školské zařízení. V září 1992 však byl zrušen a práva a povinnosti z právních vztahů přešly na zákonem č. 232/1992 Sb. zřízenou Policejní akademii.¹⁹⁰ Jazykový institut FMV byl zase v září 1991 přejmenován na Jazykový institut¹⁹¹ se sídlem v Praze a převeden do organizace I. divize FMV. K zajištění delimitace škol SNB, a po dohodě s republikovými ministry vnitra, byla zrušena Důstojnická škola SNB v Pardubicích, Praporčická škola SNB v Brně a Vzdělávací institut SNB v Jihlavě¹⁹² a jejich pracovní síly převedeny do plánu pracovních míst MV ČR a MV SR. V souladu se zákonem o soustavě základních a středních škol (školský zákon) byla také zrušena Důstojnická škola SNB v Praze a nahrazena Střední odbornou školou FPS¹⁹³ se sídlem v Praze. Následující rozkaz ministra vnitra ČSFR zrušil Důstojnickou a praporčickou školu SNB, PS a vojsk MV v Holešově a místo ní zřídil Střední odbornou školu FPS se sídlem v Holešově a podřídil ji řediteli I. divize FMV. K zabezpečení státní správy v rezortním školství měla sloužit až v srpnu 1992 zřízená Školská inspekce FMV, která byla organizačně začleněna do odboru zvyšování kvalifikace a správy rezortního školství 1. sekce I. divize FMV.

184 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 71 z 18. června 1991.

185 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 67 z 14. června 1991.

186 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 80 z 22. července 1991.

187 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 85 z 6. srpna 1991.

188 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra MV ČSFR č. 76 z 12. července 1990.

189 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 45 z 30. dubna 1991.

190 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 73 ze 17. září 1992.

191 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 101 ze 14. září 1991.

192 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 107 z 29. října 1990.

193 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 102 ze 14. září 1991.

Celá reorganizace bezpečnostního aparátu řízeného Federálním ministerstvem vnitra byla do jisté míry završena přijetím zákona č. 333 dne 10. července 1991 o Federálním policejním sboru (FPS) a Sboru hradní policie.¹⁹⁴ Federální policejní sbor byl tedy ozbrojeným bezpečnostním sborem ČSFR, který měl plnit úkoly ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, měl být nezávislý na politických stranách a hnutích a ve své činnosti se řídit ústavními zákony, zákony a ostatními obecně závaznými právními předpisy. Jeho úkolem bylo zejména vedení boje proti terorismu, zajišťování ochrany státních hranic ve vymezeném rozsahu, odhalování trestné činnosti organizované ve spojení s cizinou a organizované trestné činnosti související s nedovolenou výrobou, držením a rozšiřováním drog, pašováním a falšováním peněz, známek a cenných papírů. Zajišťoval ochranu ústavních činitelů ČSFR a bezpečnost chráněných osob, ochranu zastupitelských úřadů a ochranu objektů zvláštního významu, vyšetřoval trestné činy proti bezpečnosti státu, vedl celostátní evidence a statistiky potřebné k plnění svých úkolů, vykonával speciální expertizní činnost, pokud ji nebylo možné zajistit v rámci republik, spolupracoval s mezinárodní organizací Interpol a vyhledával celostátní pátrání. FPS byl podřízen ministru vnitra ČSFR a v jeho čele stál ředitel. Působila v něm zejména služba kriminální policie, ochranná služba, služba ochrany objektů zvláštního významu, služba rychlého nasazení, služba cizinecké a pohraniční policie, pátrací služba, letecká služba a služba vyšetřování, která však byla organizačně samostatnou součástí FPS podřízenou přímo ministru. Zákon pak stanovil také povinnosti a oprávnění policistů.

Na základě nového zákona o Federálním policejním sboru byla Rozkazem ministra vnitra ČSFR č. 95¹⁹⁵ dne 2. září 1991 změněna také organizace FMV.

Všechny útvary FMV a útvary řízené FMV byly zrušeny a dnem 16. září 1991 vzniklo **Federální ministerstvo vnitra** v jiné podobě:

ÚTVARY FMV

- **Kancelář federálního ministra vnitra**
- **sekretariát zplnomocněnce vlády ČSFR pro otázky uprchlíků**
- **I. divize FMV** – byla analytickým, koncepčním, řídicím, kontrolním, metodickým a výkonným útvarem v oblasti organizace a systemizace útvarů FMV a FPS, personální práce, vzdělávání, administrativní a archivní služby a zdravotnického zabezpečení
- **II. divize FMV** – byla koncepčním, řídicím, kontrolním, metodickým a výkonným

194 Tamtéž. Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 15 z 31. ledna 1990 byla vyčleněna Hradní stráž ČSSR z vojsk MV a z podřízenosti ministra vnitra ČSSR a začleněna do ČSLA a do podřízenosti náčelníka Vojenské kanceláře prezidenta ČSSR. Pracovní síly Hradní stráže jako pluku vojsk MV pak byly převedeny z FMV k FMNO.

195 Tamtéž.

útvarem FMV v oblasti správní, legislativní a právní, v oblasti plánování a zabezpečení materiálně-technickými prostředky, v oblasti rozpočtu rezortu FMV a v oblasti tělovýchovy, vrcholového sportu a rekreační péče; také zabezpečovala ubytovací služby a provoz uprchlických táborů

- **III. divize FMV** – byla koncepčním, řídicím, kontrolním a metodickým útvarem FMV v oblasti komunikační, informační a speciální techniky a šifrové ochrany, dále garantovala budování systému celostátních evidencí a zabezpečovala zvláštní technické služby
- **Útvar obrany FMV**
- **Státní letecký útvar FMV**
- **Úřad FMV pro zahraniční styky a informace**
- **Útvar FMV pro dokumentaci a vyšetřování činnosti StB**
- **Útvar FMV pro koordinaci s ústředními orgány státní správy**

ÚTVARY FEDERÁLNÍHO POLICEJNÍHO SBORU (FPS)

- **sekretariát náměstka ministra vnitra ČSFR a současně ředitele FPS**
- **Federální kriminální policie FPS**
- **Pátrací služba FPS**
- **Správa FPS pro vyšetřování**
- **Jednotka rychlého zásahu FPS**
- **Úřad cizinecké policie a pasové služby FPS**
- **Služba ochrany objektů zvláštního významu FPS**
- **Ochranná služba FPS**
- **Letecká služba FPS**
- **Hlavní velitelství pohraniční policie FPS**

Současně tímto rozkazem (č. 95/1991) stanovil ministr vnitra ČSFR odpovědnost ředitelů (náčelníků, velitelů, vedoucích) za řízení jednotlivých útvarů a vymezil všeobecnou působnost některých útvarů.

Vzápětí po vyhlášení změněné organizace byly útvary FMV a FPS doplňovány o útvary nové. V zájmu zefektivnění boje proti drogám a jevům s nimi souvisejících byla v říjnu 1991 zřízena Protidrogová brigáda FPS.¹⁹⁶ Ke koordinovanému plnění úkolů FMV mělo sloužit zřízení Kabinetu ministra vnitra ČSFR,¹⁹⁷ jehož členy byli ministr, náměstek ministra a ředitel FPS, ředitel Kanceláře ministra vnitra ČSFR a ředitelé I. až III. divize FMV. Později sem byl doplněn také náměstek ředitele FPS a tiskový mluvčí FMV.¹⁹⁸ V souvislosti s vydáváním osvědčení zřídil ministr v listopadu 1991 oddělení pro vytěžování personálních evidencí, které organizačně

196 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 112 ze 17. října 1991.

197 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 113 z 1. listopadu 1991.

198 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 126 z 6. prosince 1991.

začlenil k odboru statistiky a evidence 1. sekce I. divize FMV, a oddělení vytěžování evidencí bývalé StB, které podřídil řediteli 3. sekce I. divize FMV.¹⁹⁹ Přesné stanovení právního nástupnictví zrušených útvarů v oboru působnosti FMV pak vyšlo v Rozkaze ministra vnitra ČSFR č. 121²⁰⁰ dne 20. listopadu 1991.

Organizační úpravy pokračovaly, i když už bylo jasné, že se federace rozpadne a FMV bude zrušeno. Ještě několikrát byla změněna podřízenost některých útvarů a dokonce vznikaly i útvary nové. V červnu 1992 byl zřízen Útvar kontroly ministra vnitra ČSFR,²⁰¹ v zájmu dalšího zefektivnění boje proti drogám byla zrušena Protidrogová brigáda FPS a místo ní zřízena Protidrogová policie FPS,²⁰² podřízená přímo ministrowi. Do ní byl pak začleněn také odbor drog Ústředny Federální kriminální policie FPS. Nový ministr vnitra ČSFR Petr Čermák,²⁰³ který dovedl FMV až do samého závěru, záhy Protidrogovou policii zrušil a nahradil ji Protidrogovou sekcí Federální kriminální policie FPS.²⁰⁴ V závěru fungování FMV byl k efektivnějšímu a integrovanějšímu řešení problematiky pobytu cizích státních příslušníků na území ČSFR zrušen v říjnu 1992 sekretariát zmocněnce vlády ČSFR pro otázky uprchlíků, který byl nahrazen zřízením Úřadu FMV pro otázky uprchlíků²⁰⁵ v přímé podřízenosti ministra. Sekce pro otázky uprchlíků byla stejným rozkazem vyčleněna z II. divize a začleněna do nového útvaru. V samém závěru pak ministr ještě přejmenoval Jednotku rychlého nasazení na Útvar rychlého nasazení.²⁰⁶ V souvislosti s ukončením činnosti Federálního ministerstva vnitra k 31. prosinci 1992 a v souladu se závěry porady ministrů ČSFR, ČR a SR byl 18. prosince 1992 vydán ministrem vnitra ČSFR rozkaz č. 99,²⁰⁷ v němž bylo stanoveno, že spisová agenda bude rozdělována a předávána ministrům vnitra České republiky a Slovenské republiky podle územního principu. V důsledku rozpadu federace zaniklo k 31. prosinci 1992 i Federální ministerstvo vnitra.

Ministerstvo vnitra ČR

V průběhu roku 1990 byla také ze strany MV ČSR (ČR) věnována mimořádná pozornost otázkám bezprostředně souvisejícím s reorganizací rezortu. Zároveň však politická

199 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 118 z 5. listopadu 1991.

200 Tamtéž.

201 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 54 z 23. června 1992.

202 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 60 z 29. června 1992.

203 MUDr. Petr Čermák řídil FMV od 2. července do 31. prosince 1992

204 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 67 ze 4. srpna 1992.

205 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 79 z 29. října 1992.

206 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 85 z 6. listopadu 1992.

207 Tamtéž.

situace vyžadovala upevnění důvěry občanů k bezpečnostnímu aparátu, zejména k Veřejné bezpečnosti, se kterou přišli do styku nejčastěji. Toho šlo dosáhnout jen za předpokladu, že v aparátu Veřejné bezpečnosti nebudou ve vedoucích funkcích působit zkompromitovaní příslušníci SNB. K tomuto účelu byly také v oboru působnosti MV ČSR zřízeny pohovorové komise,²⁰⁸ které měly provést prověřkové pohovory s náčelníky útvarů bezpečnostního úseku ministerstva, útvarů Veřejné bezpečnosti a jejich zástupci, s velitelem Pohotovostního pluku VB ČSR, jeho zástupci a s příslušníky SNB služebně zařazenými na některých funkcích v PP VB ČSR a na odborech (odděleních) politicko-výchovné, tiskové a propagační činnosti nebo v orgánech KSČ a SSM zřízených při MV ČSR a KS SNB. Jejich úkol měl být dokončen do 30. dubna 1990, avšak tento termín byl několikrát prodloužen až do 7. června 1990. Vzhledem k tomu, že v některých okresech a krajích nebyly prověřkové pohovory ukončeny a jejich závěry projednány v občanských komisích, stanovil ministr nový postup při zjišťování skutečností zakládajících nezpůsobilost příslušníků SNB k další službě. S těmi příslušníky, kteří byli v roce 1990 přemístěni z FMV k MV ČSR a nebyli dosud prověřeni, byly pak v roce 1991 provedeny ještě dodatečné prověřkové pohovory.²⁰⁹ K posouzení odborné, fyzické, zdravotní a duševní způsobilosti policistů na některých funkcích v rámci rezortu MV ČSR byly zřízeny další komise,²¹⁰ jejichž závěry určovaly způsobilost či nezpůsobilost k vykonávání určených funkcí. K projednání žádostí bývalých příslušníků SNB a občanských pracovníků, kteří byli propuštěni nebo uvolněni ze služebního poměru pro politickou nezpůsobilost v době od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, byla obdobně jako na FMV zřízena rehabilitační komise ministra vnitra ČR.²¹¹

Prvním konkrétním krokem k budování nové organizační struktury bezpečnostního úseku MV ČR bylo (po několika dílčích úpravách organizace útvarů ministerstva),²¹² vydání rozkazů č. 51 a 52 z října 1990²¹³ dalším ministrem vnitra ČR Tomášem Hradílkem,²¹⁴ pozměňujících doposud platný organizační řád ministerstva, čímž byl vytvořen právní podklad pro realizaci organizačních změn.

208 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Rozkaz ministra vnitra ČSR č. 8 z 26. února 1990.

209 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 2 z 9. ledna 1991.

210 Tamtéž, Nařízení ministra vnitra ČR č. 74 z 23. září 1991.

211 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 23 z 5. dubna 1991.

212 Tamtéž. K 1. lednu 1990 byl zřízen právní odbor jako samostatný útvar MV, k 15. lednu 1990 zřízen odbor pro styk s veřejností a současně s tím zrušeny politickovýchovné a stranické aparáty, včetně hlavního výboru SSM, v rámci ministerstva i na krajských správách SNB. Tomuto útvaru byla podřízena Ústřední hudba MV ČR vzniklá ze zrušených Oblastních hudeb SNB KS SNB Brno a Ostrava, Muzeum policie ČR, redakce některých časopisů a vydavatelské zařízení MV ČR. K 1. červnu 1990 byla jako samostatný útvar zřízena kancelář ministra vnitra, nově vznikla rovněž funkce I. náměstka ministra a jeho sekretariát.

213 Tamtéž.

214 Ing. Tomáš Hradílek byl ministrem vnitra ČR od 26. června do 15. listopadu 1990.

Bezpečnostní úsek Ministerstva vnitra ČR se nově členil na tyto útvary:

- Kancelář ministra
- Vnitřní a organizační správa
- odbor pro styk s veřejností
- inspekce ministra
- Personální a školská správa
- právní odbor
- odbor obrany
- sekretariát I. náměstka ministra
- sekretariát náměstka ministra pro bezpečnostní úsek
- Ekonomická správa
- Správa zdravotnického a sociálního zabezpečení
- Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti

Vyčleněním některých činností, až doposud vykonávaných útvary republikového ministerstva, do působnosti nově zřizovaných útvarů Veřejné bezpečnosti a naopak, byla naplněna základní zásada přestavby – oddělení státní správy od vlastní výkonné činnosti VB. Dnem 1. listopadu 1990 bylo zřízeno Hlavní velitelství VB ČR²¹⁵ jako vrcholný orgán řízení Veřejné bezpečnosti, podřízený MV ČR. Dalším organizačním opatřením byla zrušena inspekce ministra vnitra ČR a zřízena inspekce pro Veřejnou bezpečnost v České republice,²¹⁶ jako útvar VB přímo podřízený MV ČR, s působností na celém území republiky a s úřadovny v příslušných krajích.²¹⁷ Činnost vyšetřovacího aparátu Veřejné bezpečnosti byla zase zaměřena na realizaci novely trestně právních norem, účinných od 1. července 1990. Tato změna si spolu s enormním nárůstem kriminality vynutila dvojnásobné zvýšení počtu vyšetřovatelů VB. Ke zlepšení kvality a zákonnosti v procesu vyšetřování, zejména všech procesních práv účastníků trestního řízení, byly vypracovány návrhy nových zásad procesní nezávislosti vyšetřovatelů a nového systému organizace výjezdové služby VB.

Všechny dílčí úpravy organizačního řádu MV ČR vyústily v komplexní reorganizaci s nástupem nového ministra vnitra ČR Tomáše Sokola.²¹⁸ Zásadní přestavba se dotkla také systemizace bezpečnostního úseku, kdy všichni příslušníci zařazení na centrálních útvarech byli odvoláni a zařazení do zálohy pro přechodně nezařazené příslušníky MV ČR. I když z hlediska výměny funkcionářů v pravomoci ministra, nebyly obměny ve funkcích doposud prováděny v souvislosti s dílčími reorganizacemi,

215 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Rozkaz ministra vnitra ČR č. 53 z 30. října 1990.

216 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 57 z 12. listopadu 1990.

217 Tamtéž. Inspekce ministra vnitra ČR byla znovu zřízena RMV ČR č. 95 z 20. listopadu 1991.

218 JUDr. Tomáš Sokol byl ministrem vnitra ČR od 27. listopadu 1990 do 26. června 1992.

ale podle stávající situace a u některých útvarů i několikrát, a to zejména v návaznosti na změny v osobách ministrů, z rozhodnutí občanské komise MV ČR při prováděných prověrkách nebo na podkladě žádostí o uvolnění z funkcí či ze služebního poměru.²¹⁹ Ještě před novou úpravou organizace ministerstva stanovil ministr také novou personální pravomoc jednotlivých funkcionářů ve věcech služebního poměru příslušníků SNB²²⁰ a kázeňské pravomoci hlavního velitele VB ČR, ředitelů středních odborných škol SNB MV ČR a náčelníků vyšetřovacího aparátu VB.²²¹ Změněná organizace bezpečnostního úseku MV ČR byla vyhlášena Rozkazem ministra vnitra ČR č. 81²²² z 30. prosince 1990. Ke konci roku tak byly zrušeny všechny stávající útvary ministerstva vnitra ČR a 1. ledna 1991 pak začala fungovat nová organizační struktura **bezpečnostního úseku Ministerstva vnitra ČR**:

- Kancelář ministra vnitra ČR
- sekretariát I. náměstka ministra vnitra ČR
- sekretariát náměstka ministra vnitra ČR
- odbor I. – policejní správa
- odbor II. – vnitřní správa
- odbor III. – ekonomické zabezpečení
- odbor IV. – zdravotnické a sociální zabezpečení
- odbor V. – legislativa

Již mimo strukturu ministerstva vznikly dnem 1. ledna 1991 další útvary Veřejné bezpečnosti přímo podřízené ministerstvu – Správa vyšetřování VB ČR,²²³ která řídila činnost útvarů vyšetřování VB na území celé republiky, a Hlavní týl pro Veřejnou bezpečnost v ČR.²²⁴ Na území České republiky tak začala fungovat nová organizace Veřejné bezpečnosti s těmito **republikovými útvary**:

- inspekce pro VB v ČR
 - odbor analytický a evidenční
 - odbor vyšetřování a stížností
 - odbor kontrolní a dokumentační
 - úřadovny v jednotlivých krajích

219 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

220 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Rozkaz ministra vnitra ČR č. 73 z 20. prosince 1990.

221 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 74 z 20. prosince 1990.

222 Tamtéž.

223 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 82 z 30. prosince 1990.

224 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 83 z 30. prosince 1990.

- Hlavní velitelství VB pro Českou republiku
 - organizační a operační odbor
 - skupina obrany
 - odbor stížností a kontroly
 - personální oddělení
 - Kriminální služba
 - Vnější služba
 - zařízení HV VB – výcviková základna HV VB
- Správa vyšetřování VB České republiky
 - organizační skupina
 - analytická skupina
 - personální skupina
 - I. a II. odbor
- Hlavní týl pro VB v ČR
 - organizační a personální odbor
 - skupina výpočetní techniky
 - kontrolní odbor
 - finanční oddělení
 - materiálový odbor
 - odbor stavební a ubytovací
 - automobilní odbor
 - výkonný odbor
 - odbor spojení

Orientační charakteristika nově zřízených útvarů MV ČR měla být zpřesněna až vydáním nového organizačního řádu ministerstva.

V otázce pobytu cizích státních příslušníků na našem území řešilo Ministerstvo vnitra ČR stejný problém jako FMV. K tomuto účelu zřídil ministr v květnu 1991 sekretariát zmocněnce vlády ČR pro otázky uprchlíků jako útvar bezpečnostního úseku MV ČR přímo podřízený I. náměstkovi ministra.²²⁵

Zásadní změny proběhly také v oblasti rezortního školství. Usnesením vlády ČR č. 3 ze dne 10. ledna 1990 byl vysloven souhlas se zrušením Pohotovostního pluku VB ČSR. Stejným usnesením bylo ministru vnitra ČR uloženo zřídit Odbornou nástupní školu VB pro ČSR,²²⁶ u které se předpokládalo poskytování úplného středního vzdělání a která byla (obdobně jako pluk) doplňována z branců určených pro službu VB. Hlavním cílem přijatých opatření byla změna dosavadní vojenské organizace bývalého PP VB ČSR, zamezení zneužití studentů školy k hromadným zásahům proti občanům a vybudování výhradně školícího zařízení VB, které mělo připravovat nově

225 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 39 z 21 května 1991.

226 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 10 z 27. února 1990.

přijaté příslušníky pro výkon základních funkcí na útvarech Veřejné bezpečnosti. Na základě delimitace činností od FMV k republikovým ministerstvům byla Odborná nástupní škola VB zase zrušena²²⁷ a zároveň zřízeny střední odborné školy SNB MV ČR se sídlem v Praze, Brně, Pardubicích a Jihlavě. V návaznosti na zákon č. 171/1990 Sb., kterým se měnil a doplňoval tzv. školský zákon z roku 1984 o soustavě základních a středních škol, schválil ministr vnitra v dubnu 1991 novou koncepci vzdělávání ve svém rezortu.²²⁸ Cílem této koncepce bylo vytvoření jednotné soustavy středních odborných škol, které by zabezpečovaly v rámci MV ČR kvalitní odbornou přípravu příslušníků nejen po přijetí do služebního poměru, ale i v dalším průběhu jejich služby podle zvolené specializace, včetně kvalifikačních a rekvalifikačních kurzů. Pro příslušníky bez úplného středního vzdělání mělo být organizováno dvouleté výběrové studium zakončené maturitní zkouškou. Odborná způsobilost příslušníků, u nichž bylo pro výkon funkce vyžadováno vysokoškolské vzdělání, měla být zajištěna studiem na příslušných civilních nebo vojenských vysokých školách, popřípadě na připravované Policejní akademii.

Na úseku požární ochrany se zase řešily především úkoly k zabezpečení přechodu správ a útvarů Sboru požární ochrany k obecním úřadům, včetně vytvoření podmínek pro samostatné hospodaření. Také byl připravován nový zákon o Sboru požární ochrany a zpracovávána koncepce rozvoje rezortního školství v této oblasti. Přínosem bylo i dokončení a zprovoznění objektu Technického ústavu požární ochrany v Praze.

Přestavba republikového bezpečnostního aparátu vyústila přijetím zákona č. 283 ze dne 21. června 1991 o Policii České republiky k bezpodmínečnému zrušení Sboru národní bezpečnosti. Po svém předchůdci převzala Policie ČR plnění úkolů ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, ale plnila i další zadání v rozsahu a způsobem stanoveným právními předpisy, a to na území České republiky, nestanovil-li zákon nebo mezinárodní smlouva jinak. Policie měla za úkol chránit bezpečnost osob a majetku, spolupůsobit při zajišťování veřejného pořádku, vést boj proti terorismu, odhalovat trestné činy a zjišťovat jejich pachatele, konat vyšetřování trestných činů, zajišťovat ochranu státních hranic ve vymezeném rozsahu, zajišťovat ochranu ústavních činitelů a bezpečnost chráněných osob, ochranu zastupitelských úřadů, sídelních objektů parlamentu, prezidenta republiky, Ústavního soudu, některých ministerstev a dalších objektů zvláštního významu určených vládou. Policie měla také dohlížet na bezpečnost a plynulost silničního provozu a spolupůsobit při jeho řízení, odhalovat a projednávat přestupky, vést evidence a statistiky potřebné k plnění svých úkolů, vyhlašovat celostátní pátrání, provádět úkony související s bezprostředním pronásledováním osob, které uprchly z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, zadržovat svěřence s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou a spolupůsobit při jejich vyhledávání, zajišťovat

227 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 56 z 2. listopadu 1990.

228 Tamtéž.

pohotovostní ochranu jaderných zařízení a odhalovat trestné činy páchané policisty. Policii zůstalo také plnění úkolů v místních záležitostech veřejného pořádku, které jí ukládaly příslušné orgány obcí, za podmínek stanovených zvláštními předpisy.

Policie byla podřízena Ministerstvu vnitra a tvořilo ji Policejní prezidium ČR, které ji řídilo, útvary s působností na celém území ČR a útvary s územně vymezenou působností. Útvary pak mohl zřizovat ministr na návrh policejního prezidenta. V Policii ČR působila služba pořádkové policie, služba kriminální policie, služba dopravní policie, služba správních činností, ochranná služba, služba policie pro odhalování korupce a závažné hospodářské trestné činnosti, služba cizinecké a pohraniční policie, služba rychlého nasazení, služba železniční policie a letecká služba. Nový zákon vymezil také postavení vyšetřovatelů policie a útvarů vyšetřování. Vyšetřovatelé byli ve věcech vyšetřování naprosto samostatní a řídili se pouze ústavou, zákony a ostatními obecně závaznými právními předpisy. Útvary vyšetřování zřizovalo a řídilo ministerstvo a jejich územní působnost se zpravidla shodovala s územní působností příslušných státních zastupitelství a soudů. Přechodná ustanovení nového zákona určovala také převedení příslušníků bývalého SNB i jednotlivých útvarů SNB (pokud nebyly zrušeny) k Policii ČR. Jestliže se tedy v obecně závazných předpisech hovořilo o Sboru národní bezpečnosti, útvarch SNB, příslušnících SNB, o Veřejné bezpečnosti, útvarch VB a příslušnících VB, rozuměla se tím policie a policisté. Ke zlepšení orientace v nové organizační struktuře útvarů a funkcí v působnosti MV ČR vydalo 15. července ministerstvo nařízení č. 62/1991,²²⁹ které obsahovalo přehled všech změn názvů útvarů a funkcí v jeho působnosti.

Přesto, že služba bezpečnostního aparátu již byla postavena na zcela jiných společensko-politických základech, dílčí úpravy jeho organizace probíhaly i nadále. Základní změnou v organizační struktuře a v působnosti Ministerstva vnitra ČR však byla až podle územního principu provedená delimitace všech činností Federálního ministerstva vnitra v důsledku rozpadu federace.

Územní útvary SNB a Veřejná bezpečnost

Všechny změny, které probíhaly v centrálních rezortů, se zákonitě odrazily také v organizaci územních útvarů SNB a VB. Započatá reorganizace ministerstev vnitra představovala proces, který ve svém důsledku znamenal i nutnost vzniku nových organizačních struktur Veřejné bezpečnosti, a to v přímé závislosti na celospolečenských přeměnách, postupně uskutečňovaných po listopadu 1989. Právě tyto změny a nepředvídaný nárůst kriminality byly významným momentem při koncipování představ o nezbytné přeměně organizace, řízení a stylu práce bezpečnostních složek. Ve snaze zachytit dynamický vývoj společenského dění byla vypracována řada návrhů a studií nové organizace ministerstva a útvarů SNB. Šlo především o to, že dosavadní struktura SNB v důsledku zrušení

útvary Státní bezpečnosti (a dalších s tím souvisejících změn na středním a základním stupni řízení) ztratila své opodstatnění. Svůj nesporný význam mělo také prohloubení významu postavení republik v rámci ČSFR a nově upravená působnost v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti. Dosavadní dělba řídicích pravomocí vůči složce Veřejné bezpečnosti mezi orgány federace a republik se neosvědčila, navíc znemožňovala dokazování odpovědnosti za její řízení. Při všech úvahách byla respektována především zásada důsledného oddělení ministerstva, jako ústředního orgánu státní správy, od vlastní výkonné činnosti zajišťované útvary VB.

K praktické aplikaci této teze došlo na podzim roku 1990, kdy byla zrušená Hlavní správa VB nahrazena Hlavním velitelstvím VB ČR, které se tak stalo vrcholovým stupněm řízení útvarů VB na území celé České republiky. Byla zkoumána také otázka zachování či nezachování středního článku řízení Veřejné bezpečnosti reprezentovaného správami VB (dříve KS SNB), v závislosti na zásadě tzv. dvoustupňového systému řízení. Tato otázka vycházela z potřeby zabezpečit přímé, nezprostředkované řízení výkonného článku, tedy okresních správ VB spolu s posílením jejich kompetencí a odpovědnosti. Bylo vypracováno několik variantních řešení, počínaje budováním tzv. oblastí po příkladu první republiky, až po systém detašovaných pracovišť HV VB ČR plnících víceméně funkci dosavadních správ VB. Nakonec byl učiněn závěr, že existence dosavadních správ VB bude zachována, za předpokladu posílení jejich koordinační funkce.

Představy o ideálních nebo alespoň vhodných podmínkách výkonu bezpečnostní služby byly obdobně jako v předchozí éře limitovány hlavně ekonomickými možnostmi, avšak nepostrádaly ani politický aspekt. Střední článek řízení bylo možné považovat za určitou bariéru koncentrace reálné moci na nejvyšším nebo nejnižším stupni řízení. Dalším prvkem byla také otázka dostatečné připravenosti a na ní závislé efektivitě fungování Veřejné bezpečnosti. V neposlední řadě byl jedním z rozhodujících momentů na podporu zachování stávající struktury Veřejné bezpečnosti také zatím nedořešený problém státoprávního uspořádání.

V souvislosti s přebudováním organizace ministerstva vnitra a s uplatněním zásady oddělení státní správy na úseku Veřejné bezpečnosti od přímého výkonu, mělo dojít také k výraznému posílení pravomoci a odpovědnosti územních organizačních článků, k omezení byrokratických prvků řízení, k likvidaci nadměrné centralizace rozhodování a odpovědnosti a ke zprůhlednění řídicích vazeb. Jako první z územních útvarů SNB byly v září 1990 zrušeny okresní a jim na roven postavené obvodní a městské správy SNB. V sídlech zrušených okresních správ vznikly dnem 1. října 1990 okresní správy VB, v sídlech zrušených obvodních správ SNB v Praze obvodní správy VB a v sídlech zrušených městských správ SNB v Plzni, Brně a Ostravě městské správy VB.²³⁰ V souvislosti se zřízením okresních, obvodních a městských správ VB stanovil ministr také personální a kázeňskou pravomoc jednotlivých velitelů ve věcech služebního poměru

230 Tamtéž. Rozkaz ministra vnitra ČR č. 34 z 25. září 1990.

příslušníků.²³¹ Dalším rozkazem pak stanovil svoji personální pravomoc k instalaci náčelníků krajských správ SNB.²³² Obdobný proces probíhal rovněž na krajské úrovni. Dnem 15. listopadu 1990 byla zrušena Správa SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje a její činnost převzala nově zřízená Správa VB hl. m. Prahy a Správa VB Středočeského kraje s působností krajských správ SNB.²³³ Krajské správy SNB v České republice však byly vzápětí zrušeny a dnem 16. listopadu 1990 se z nich staly Správy VB jednotlivých krajů²³⁴ (s působností bývalých KS SNB).

Základní zásadou nové organizace ministerstva bylo zabezpečení jeho funkce ústředního orgánu státní správy v návaznosti na probíhající celospolečenské změny. Nešlo jen o transformaci kompetencí mezi federací a republikou, ale i mezi republikovými ministerstvy na úseku státní správy a o změny vyplývající z procesu privatizace a přechodu ekonomiky na tržní hospodářství. V souvislosti s výstavbou Hlavního velitelství VB ČR (HV VB ČR) proběhla delimitace některých činností z bezpečnostního úseku MV ČR do struktury HV VB ČR. Naopak správní činnosti, které dosud vykonávala Hlavní správa VB MV ČSR byly převedeny na ministerstvo.

V oblasti styku s veřejností byla na HV VB ČR převedena úloha tiskového mluvčího Veřejné bezpečnosti v ČR. Realizace tohoto úkolu spočívala ve vydávání zásadních tiskových materiálů o činnosti VB pro média, v odborném usměrňování činnosti krajských oddělení pro styk s veřejností, v organizaci publikační činnosti, analyzování informací z působení VB a ve spolupráci s inspekcí pro VB. Na úseku personální a školské činnosti převzalo analyzování informací o vzdělávací činnosti, řízení a organizování výuky ve Vzdělávacím institutu MV ČR a jiných typech kurzů, zpracování obsahového zaměření odborné bezpečnostní přípravy příslušníků VB, realizaci personálních opatření a vyřizování stížností z oblasti personální práce. Plně také převzalo HV VB ČR kontrolu výkonu služby ve Veřejné bezpečnosti, příjem a evidenci stížností směřujících na příslušníky VB, provádění liniové kontroly a úrovně řízení jednotlivých útvarů. Na HV VB ČR byly delimitovány také některé úkoly z úseku obranných příprav útvarů VB za branné pohotovosti státu a řízení pořádkové služby v systému civilní obrany, nově řešilo oblast informačních technologií a úsek právních činností. Naopak na ministerstvo byly převedeny některé agendy z oblasti správních činností, problematika občanských průkazů, evidencí obyvatel, zbraní a střeliva. Ministerstvo převzalo (mimo jiné)²³⁵ některé správní agendy také od Centrály federální policie (FMV). V důsledku přísného oddělení rozpočtů federace a republik přešlo na

231 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 35 a 36 z 1. října 1990.

232 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 47 z 24. října 1990.

233 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 58 z 12. listopadu 1990.

234 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 59 z 12. listopadu 1990.

235 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Z FMV byla na MV ČR převedena oblast zabezpečovací, signalizační a nástrahové techniky, oblast rozvoje bezpečnostní techniky, oblast pořádkové, dopravní správní služby, oblast služební kynologie, činnosti na úseku evidencí a statistiky, →

MV ČR například zabezpečení výroby a financování tabulek státních poznávacích značek, výroby tiskopisů na řidičské a technické průkazy, a na osvědčení pro učitele řidičů a zkušební texty z pravidel silničního provozu.²³⁶

V souvislosti se změnami v organizaci výkonu pořádkové služby a v návaznosti na realizaci zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 207/1990 Sb. o vyčleňování příslušníků Pohraniční stráže a vojáků vojsk MV k plnění úkolů Veřejné bezpečnosti uložil ministr vnitra ČR velitelům okresních, obvodních a městských správ VB rozpustit k 30. listopadu 1990 jednotky Pomocné stráže VB.²³⁷ Další dílčí úpravy v organizaci územních útvarů – zrušení školních pohotovostních oddílů,²³⁸ zřízení úřadoven pro cizineckou a pasovou službu, úřadoven pasové a letištní kontroly, referátů pro cizineckou a pasovou službu,²³⁹ či úprava zřizování zásahových jednotek správ VB,²⁴⁰ spěly nezadržitelně k zásadní přestavbě územních útvarů po přijetí zákona o Policii ČR, kdy se z územních útvarů SNB a Veřejné bezpečnosti staly policejní útvary a z příslušníků SNB policisté. Jejich řízení přešlo výhradně na republikové ministerstvo a ingerence orgánů federace do působnosti bezpečnostní policie byla novým zákonem vyloučena.

Problematika zajišťování ochrany veřejného pořádku a veřejné bezpečnosti byla od vzniku federace poznamenána ve svém vývoji nepřetržitou řadou kompetenčních sporů mezi orgány republik a federace. Tyto spory se ve svých důsledcích promítaly nejen do řídicí sféry, ale i do praktického výkonu služby Veřejné bezpečnosti. Základním východním principem při tvorbě československé federace byl princip svrchovanosti národů, ze kterého vyplývalo, že všechny kompetence patří republikám, pokud je dobrovolně nepostoupí ve vymezených oblastech federaci. To se týkalo také oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti, která byla ústavním zákonem č. 143/1968 Sb. o československé federaci svěřena do tzv. společné působnosti. Ve smyslu tohoto zákona pak do působnosti ČSSR patřila také úprava postavení, oprávnění a ostatních poměrů ozbrojených bezpečnostních sborů. Zákonem č. 166/1968 Sb. o vymezení působnosti ČSSR ve věcech vnitřního

→ úsek systemizace a tarifikace, úsek ochrany utajovaných skutečností a některé činnosti z oblasti ekonomického, zdravotnického a sociálního zabezpečení. Expertizy a kriminalisticko-technické činnosti měl i nadále zajišťovat pro MV ČR Kriminalistický ústav Centrály federální policie (CFP). Nedořešená zatím zůstávala oblast spojení a automatizace.

236 Tamtéž.

237 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Rozkaz ministra vnitra ČR č. 64 z 29. listopadu 1990.

238 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 1 z 8. ledna 1991.

239 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 23 z 15. února 1991.

240 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 31 z 24. dubna 1991.

pořádku a bezpečnosti byla kompetence federace postavena tak, že bude zejména koordinovat činnost orgánů obou republik při řízení ozbrojených bezpečnostních sborů a řídit ty složky, které byly vyčleněny k plnění zvláštních úkolů při ochraně státu a federálních orgánů a institucí.

V souvislosti s politickým vývojem v tzv. konsolidačním období se však začaly postupně prosazovat stále sílící centralizační tendence, které se významnou měrou promítly také do státní správy ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ústavním zákonem č. 125/1970 Sb., kterým se měnil a doplňoval zákon o československé federaci, a zákonem č. 128/1970 Sb., kterým byla nově vymezena působnost ČSSR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, se na úkor obou republik výrazně rozšířila působnost federace. Na základě těchto změn přešlo pod Federální ministerstvo vnitra i řízení všech útvarů SNB v tzv. době mimořádného ohrožení klidu a pořádku. Z hlediska integrace moci byl tento institut zvláště významný, neboť umožňoval ministru vnitra ČSSR kdykoliv (například při příležitostech státních oslav, pořádání veřejných shromáždění) podřídit si celý Sbor národní bezpečnosti, aniž by kterýkoliv jiný orgán přezkoumával jeho opodstatněnost. Kompetenční zákon současně umožňoval i zasahování federace do řízení Veřejné bezpečnosti, patřící do výlučné působnosti republik. Tato praxe byla usnadněna tím, že některá ustanovení byla považována za kompetenční a neměla přesně vymezený obsah. Šlo zejména o ustanovení obsahující obecné termíny jako „*zásady jednotného výkonu služby*“, „*zásady organizace SNB*“ nebo „*mimořádné ohrožení klidu a pořádku*“. Uvedené centralizační trendy vedly ve svých důsledcích k faktickému vytvoření dvojkolejnosti státní správy při řízení útvarů VB po celé vertikální linii. Řízení stejných objektů ze dvou center, tj. z Federálního ministerstva vnitra a z ministerstva vnitra příslušné republiky, bylo evidentně komplikované a neefektivní. Dvojkolejnost řízení v oblasti VB vedla mimo jiné také k vydávání protichůdných pokynů a časem, bez ohledu na rozsah působností vymezených kompetenčním zákonem, se ustálila praxe řízení složky VB dvěma subjekty téměř ve všech oblastech. K tomu výrazným způsobem přispělo i významné posílení pravomocí náčelníků krajských správ SNB (vesměs příslušníků StB), kteří se od roku 1974 fakticky stali veliteli SNB v teritoriu kraje.

Obdobná situace nastala v roce 1977 také na okresním stupni řízení bezpečnostního aparátu. Zdůrazňováním „*jednoty Sboru národní bezpečnosti*“ byl též vyvíjen tlak, aby útvary VB (v rámci krajských a okresních správ SNB) plnily také úkoly složky Státní bezpečnosti, což bylo v rozporu s uzákoněným základním posláním Veřejné bezpečnosti. Snaha o nápravu této situace byla zejména ze strany republikových ministerstev vnitra zcela evidentní, avšak v politických a společenských podmínkách komunistického režimu zřejmě nerealizovatelná.

Demokratizačním procesem, který nastal po listopadových událostech v roce 1989, byla uzavřena kapitola fungování de facto neexistujícího Sboru národní bezpečnosti. Životaschopné a vlastně nepostradatelné aspekty existence bezpečnostního aparátu se však vyvíjely dál a na zcela nových základech.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv bezpečnostních složek

- oddělení archivních fondů FMV (Praha)
 - Přehled společných RMV 1972-1992 a Rozkazů FMV 1970–1992
 - Přehled Věstníků FMV (nařízení FMV) 1976–1990
 - Fond RMV ČSR
 - Organizační řády, nezpracovaný materiál
- oddělení archivních fondů MV ČSR (Brno-Kanice)
 - Fond MV ČSR, nezpracovaný materiál

PUBLIKOVANÉ PRAMENY

Sbírka zákonů a nařízení